

ORIZONT

Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

SEPTEMBRIE 2017

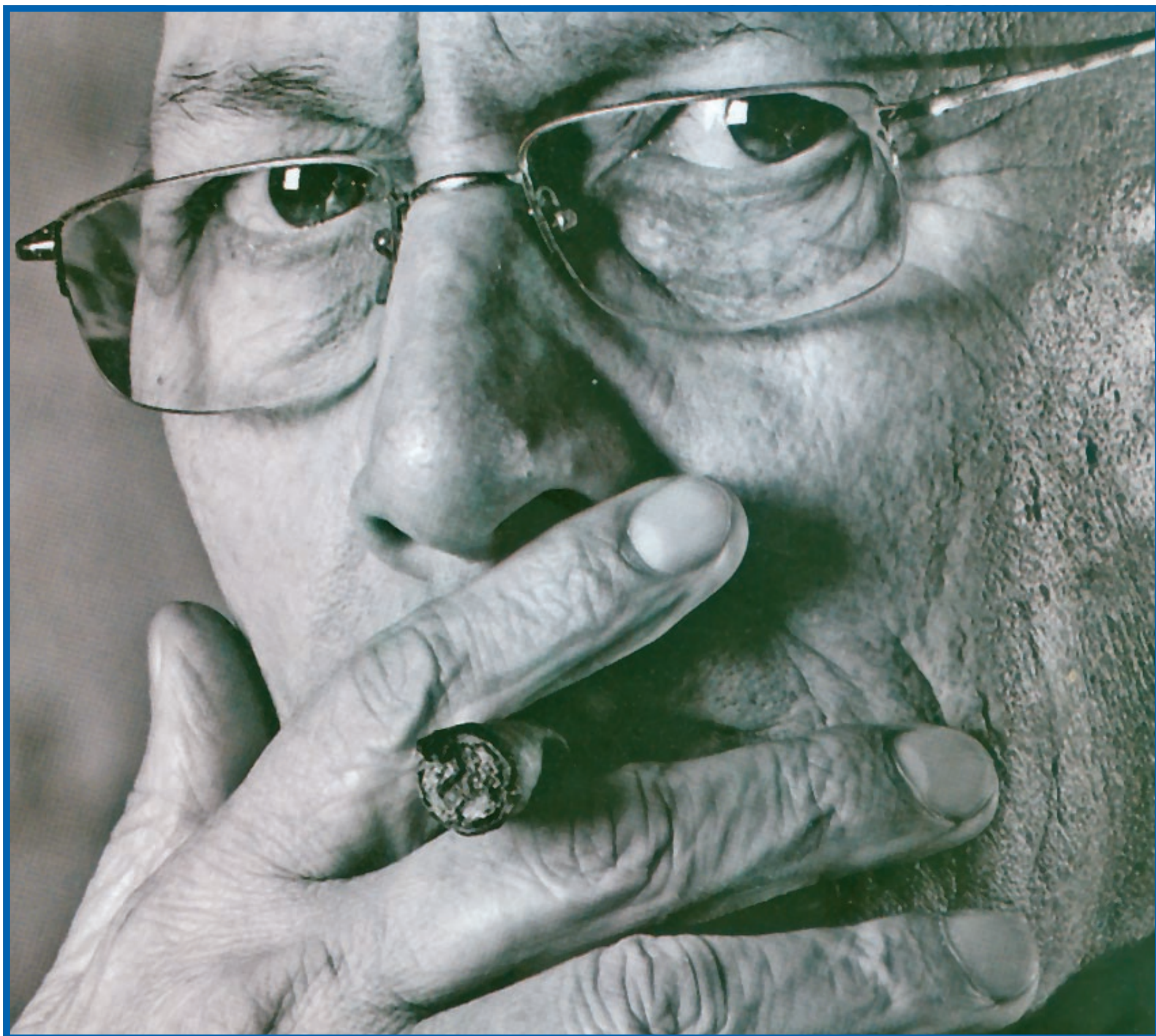
NR. 9 (1625)

ANUL XXIX

1 LEU

www.revistaorizont.ro

9

EUGEN SUCIU FASTUL, FRISONUL

TIMIȘOARA
CAPITALĂ
EUROPEANĂ
A CULTURII

NICOLAE PRELIPCEANU ÎNTR-UN MOMENT ANIVERSAR

CORNEL UNGUREANU

În 2006, când a fost chemat "să învie" *Viața Românească*, revista părea că se apropie de sfârșit. Dar... "am scos, scrie Nicolae Prelipceanu în nr 8-9 din 2008, șaisprezece numere [...]. E oarecum redundant să spun ce am publicat în aceste 16 numere de revistă. Ar trebui, în primul rând, să menționez, poate, faptul că am încercat să deschidem sectorul critic al revistei spre nume ceva mai noi, chiar dacă unele, deja consacrate, sau tocmai de aceea ".
Îi menționează pe Nicoleta Sălcudeanu, Stefan Borbely, Bogdan Crețu cu adăugirea: "Paradoxal, această revistă care a fost fondată de un critic și încă de cel mai important critic al momentului, nu a mai avut, în redacția sa, de ani buni (sau mai degrabă ani răi) nici un critic de talie. Sigur, Ibrăilenii de azi nu sunt la *Viața Românească*. Dar virusul ibărăilean poate să se ascundă în te miri ce computer de critic literar în curs de afirmare".

Scriam altădată, într-un moment aniversar "Nicolae Prelipceanu" că ar trebui semnalată, dintru început, neobișnuita sa capacitate de comunicare, de dialog, de prezență "între ceilalți". După *Turnul înclinat*, Nicolae Prelipceanu face publicistică, ia interviuri, scrie proze ("experimentale"), trăiește în și pentru literatură. Trăiește în literatură. Titlul volumului de publicistică *Odioseea* apare după un dialog cu Nichita Stănescu. Volumul ar fi trebuit să se cheme *Separarea puterilor în cap*, dar poetul Nichita, la o petrecere amicală, îi propune *Odioseea*.

O *Odișee* printre odioși? Cartea este a poetului, a eseistului care privește prezentul cu atenție. Scrie zilnic, e legat de existența zilnică a noastră a tuturor. Cartea e inaugurată cu un articol-eseu, *Alzheimer*: "Lumea de azi nu vrea să-și mai amintească trecutul. Propriul trecut. E un Alzheimer liber asumat. Sau poate indus. Cu timpul, memoria, ca orice organ neexersat, se va atrofia. O să avem niște filtre care să ducă spre procesare fapte și imagini strict contemporane senzației, dar până la capătul procesului, totul va dispărea. Și nu vor mai ști nici cine au fost, dar nici cine sunt".

În 2010 e uimit de felul în care parlamentarii, oamenii politici se amestecă în "lumea de jos". Sunt mereu între incalificabilii lumii de azi: escroci, hoți de cea mai joasă speță. E uimit, în 2010, de pupăturile între Bercea Mondialu (numele încă nu-i celebru) și Mircea Băsescu. Mai multe articole ale anului 2010 sunt legate de memoria noastră "provizorie". Unul, intitulat chiar așa, *Memoria provizorie*, se ocupă de doi soldați morți din Afganistan. "Între blocuri și cimitire, oamenii trec, aleile

rămân. Între containere, însă, aleile trec, la fel cu obiectele care le delimitează. Cât despre amintirea celor doi sublocotenenți postmortem ce să mai vorbim? Cine știe cât o să dureze aleile care le poartă numele? Trei luni, un an sau nici atât?"

Fantomateca, ultima carte a lui Nicolae Prelipceanu (o antologie care subliniază valoarea laureatului Premiului național de poezie), așază în introducere câteva poeme din *La pierderea speranței*. Noul cuvânt, *fantomateca*, inventat (făcut funcțional) de Nicolae Prelipceanu (cred) ar defini o carieră poetică. Volumul începe cu *iată calea*. Iată calea, adevărul și viața: "iată și calea spre care ne îndreptăm/ cu toate obstacolele ei/ nici un orizont nici o lumină/ la capătul acestui tunel/ în lumina zilei/ prin care învâț să mă târăsc asemeni soldatului/ alexandru matrosov în fața cazematei germane/ acum câteva zeci de ani / într-un film sovietic". E poema inaugurală, care adună concluziile unei cariere de scriitor, de cetățean, de poet, numite, pentru început, în turnul înclinat al anului 1966.

Și, după 1990, cea de lider. Statutul de lider, de bărbat care își asumă vocația de lider. Lecția despre Matrosov din anii care preced *Turnul înclinat* nu trebuie minimalizată. Ea a fost, ea există, ea a fost o invitație la dizolvarea identității. Ea are intervalele sale. Un amplu poem, *gări și pustiuri*, numește opririle sinucigașe: "restaurantul gării din războieni/ este plin azi 14 noiembrie 1993/ într-o zi de duminică/ un domn este rugat să se prezinte/ la biroul de informații/ arpad e numele lui/ berea e tot mai proastă/ fetele sunt tot mai urâte/ trenurile trec pe-afară/ atâta doar că ne fluieră/ uneori/ când exagerăm".

Lumea se golește de sens, cel care așteaptă se golește de identitatea sa. Poetul așteaptă într-o gară în care doar trenurile care "fluieră" îi atrag atenția că există. Cei care așteaptă sau cei din tren sunt într-o fantomatecă? Ce rămâne din poezi? În cel de "gări" se mai opresc poezi?

KARAOKE ADRIAN BODNARU

Într-o dimineață,
s-a proptit în ușa barului
un taxi fără portiera din dreapta-spate.

Când l-a văzut,
a început să râdă
și ne-a zis că nu-i nimic,
să ne așezăm ca de obicei în mașină —
el va fi zidu'.

Recitim paginile de acum zece ani ca să constatăm că revista are un critic care îmbie la dialog: este criticul dramatic Nicolae Prelipceanu. Citesc paginile aniversare "Nicolae Prelipceanu" dintr-o revistă importantă ca să-l descopăr, pe o pagină a amintirilor, cu Ion Cocora, fost director de teatru, cronicar dramatic de-o viață, coleg zburdalnic al tinereților lui Nicolae Prelipceanu. Îi recunoaște înțâietatea? Odinioară, adică înainte de 1990, cronicarii dramatici aveau un pașă, un purtător de cuvânt, după 1990 a urmat risipirea. Va fi vrut Nicolae Prelipceanu să se valentinsilvestreze? Recitim cronicile domniei sale: Nicole Prelipceanu îi citează fără reținere, a văzut spectacole mari și mici.

În ultimul număr al revistei pe care cu onoare o conduce, scrie despre Festivalul de teatru de la malul Mării Negre. "Nici un actor din orașul de la malul mării n-a

fost selecționat de UNITER, nici un spectacol n-a atras atenția....Și totuși, în Constanța există viață teatrală! Există viață teatrală, chiar dacă, subliniază Nicolae Prelipceanu... Cronicarul dramatic trăiește într-un prezent al construcției culturale, așa că își va încheia "cronica dramatică" atent și la liderii politici: "Cred că a fost un succes acest festival într-un oraș al cărui primar de tristă amintire își manifesta disprețul față de această artă în mod public..."

Nicolae Prelipceanu nu mai e în Fantomatecă: cultura poate să existe frumos după ce se desparte de un primar ticălos. Un primar de tristă amintire, care își manifestă disprețul față de noi în mod public...La Constanța există acum viață teatrală!!!

Va fi fost contaminat și domnul Nicolae Prelipceanu de "virusul ibărăilean"?

La 75 de ani, poetul, prozatorul, publicistul, criticul poate fi — este — un lider important, înzestrat cu speranțe mari în zile mai bune.

Cum am plecat,
l-am auzit pe dispecer,
în stație:
— Domnule Conducător, dăruiați acest Cid!,
probabil pentru că era foarte târziu
sau că băuse în timpul turei.

Ne-am privit unii pe alții
și nu ne-a venit a crede:
berlina era liberă iar.

FOTOTECA ORIZONT

Mircea Martin, Konrád György și Dorian Branea. Timișoara, luna mai, 2000.

FRIVOLITĂȚI, ABSURDITĂȚI ȘI ALINTURI PE FACEBOOK MARCEL TOLCEA

Am născut pagina mea de Facebook acum vreo șapte-opt ani. Fără cezariană, mofturi, chestii, înseminări de texte play-back. Nu îmi plac o mulțime de lucruri de acolo, dar, dacă e să fac o comparație între avantaje și ponoase, parcă tot avantajele ies cu pieptul în față. Din acest unghi, Facebook-ul seamănă cu modernitatea mult blamată: e detestabilă din 1000 de motive mai mult decât evidente, dar totul se relativizează în clipa în care înțelegem definitiv că trăim în prezentul unui timp cu fața albastră. Așadar, eu cred că tre să profităm de Facebook la maximum și să ne așezăm acolo după cum ne lasă firea profundă: cu selfiuri, cu pisici, cu farfuria ecvestră, cu prunci urcați în tablouri superlative, cu mașini, șalupe, gagici, concedii, peisagii, pilde, muzici, "știțiți că"-uri, filozofii de coafor, jurnale intime, lucruri serioase de tot.

Slăbiciunea mea sunt jocurile de cuvinte și enunțurile uneori absurde, adică un fel de paronimii în care mă scald cu nenumărate delicii. Zilele trecute, de Sfântul Alexandru, nu mi-am putut strni paranoia și am "postat" așa: *Nu mă cheamă Alexandru, dar calul meu, Ducipal, tot insistă. Și mă tot nechează cu "Sandule"*.

Iar noaptea, când clubul insomniacilor își inventariază ochii mari și sticloși, uneori ajung la exasperări: *Dacă nu dorm nici în noaptea asta, trec la dieta vegheană*. Sau, în cheie suav poetică, mă întreb naiv-anxios: *Oare Consulatul Somnului la Timișoara nu are program și după ora 21,00?* Cu o noapte albă anterioară, vă întrebam așa: *E ora 3,14. În cerc să dorm?* Dar să nu credeți că sunt insomniac cu normă întreagă. Vizita senectului Ene pe la gene îmi provoacă altfel de reverii: *Dacă aș fi cioban, m-aș înveli noaptea cu o plăpuMioară*. Să nu conchideți că frivolitatea "face legea", cum se spune în sport. Uneori, mă cuprinde dorul de a mai scrie poezie și notez de la frontiera de nord a melancoliei: *Cobor din vis ca un zmeu din ziare vechi, umede*.

Nu ocolesc, firește, caracterizările socio-politice globale cu privire la România postcomunistă: *În Spania, astăzi e ziua bății cu roșii. Noi zilnic ne batem cu roșii, din 1990 încoace*. Iar atunci când realitatea imediată necesită explicații pe înțelesul tuturor fac apel la sportul-rege, cum ar spune Prens Pol: *Ca să înțeleagă populimea ce vrea Toader: E ca și cum Gigi Becali ar fi nu doar arbitrul meciului, ci și portarul portughezilor*. Dacă ați uitat despre ce meci era vorba, vă reamintesc: meciul în care Steaua becalează a pierdut la Scorting. Scorting Lisabona.

UNIUNEA SCRIITORILOR DIN ROMANIA

FILIALA TIMIȘOARA

CALENDARUL ANIVERSĂRIILOR 2017 SEPTEMBRIE

- 2 septembrie 1944 s-a născut **Viorel Marineasa**
- 4 septembrie 1946 s-a născut **Gheorghe Zinescu**
- 7 septembrie 1930 s-a născut **Ion Arieșanu**
- 7 septembrie 1946 s-a născut **Petru Livius Bercea**
- 8 septembrie 1916 s-a născut **Cristea Sandu Timoc**
- 10 septembrie 1944 s-a născut **Eugen Evu**
- 12 septembrie 1952 s-a născut **Manolita Filimonescu**
- 12 septembrie 1951 s-a născut **Petru Ilieșu**
- 14 septembrie 1949 s-a născut **Elisabeta Bogătan**
- 14 septembrie 1948 s-a născut **Roman Iacob**
- 17 septembrie 1953 s-a născut **Herta Müller**
- 18 septembrie 1942 s-a născut **Nicolae Dolângă**
- 19 septembrie 1961 s-a născut **Iosef Erwin Țigla**
- 21 septembrie 1957 s-a născut **Octavia Nedelcu**
- 21 septembrie 1945 s-a născut **Nicolae Sârbu**
- 25 septembrie 1939 s-a născut **Stevan Bugarschi**

BUCUREȘTI 2009 (II) CĂLIN-ANDREI MIHĂILESCU

—Și cum se trăiește aici?

—Organizarea politică e o amestecătură. Nu mai sînt partide, ca pe vremuri. Le-au terminat securiștii — le-a luat pînă pe la sfîrșitul anilor '30, cîcă să curețe țara de corupție pentru domnii americani; să dăm bine. Acum Bucureștiul e o sumedenie de, cum să le zic? Voievo-date? Dar de diverse feluri: republicile sînt slabe; se numesc Republica Berceni, Uniunea Republicană Colentina, Confederația Balta Albă...

—Confederație?

—Da, pe o parte moșii, pe de cealaltă, de la Gloria încolo, strămoșii. Și sînt și alte organizații semi-republicane (își spun "comunități de suflet"): Olteniței, Titan, Rahova, Vitan, Antiaeriană. Nu dai doi bani pe ele, la o adică. Sînt conduse de grupuri de consilieri de primărie, niște ponosiți care ar fi trădat din prima, dacă ar fi avut ce sau cui. Crîngașii, Ferentarii și Chibritul dispăruseră încă de dinaintea mutării capitalei. Metoda pițigoi: genocidul fratricid. Floreasca a rămas independentă, ca Ferrara, Băneasa, Nebraska și Cotrocenii, anesteziată în era și teritoriul ei, ca Ferrara. Nimeni nu trecea pe acolo, că nu era nimic de luat. Regatele, în schimb, sînt temute; chiar respectate: Pantelimon, Drumul Taberei, Militari și Herăstrăul.

—Și miile alea de blocuri pîrlite făcute de comuniști, cu ele ce s-a întîmplat?, întreabă Andreea.

—Cele care nici n-au ars, n-au fost inundate de Dunăre, și nici n-au căzut la cutremure, au fost transformate în fortărețe. N-au șanțuri de apă, dar sînt înconjurate de hîrtoape adînci și haite de ciîni feroși. Unii zic că sînt și lupi printre ei.

—Continuă cu politica, face Mihai, curios. Cine sînt liderii care contează, Michael?

—Regii. Regii sînt puternici. Semenici în Drumul Taberei, o huidumă roscată care trage fără să întrebe, că întrebările sînt pentru luzări; în Militari rege e Stupoare, unul înalt, subțire, judoka cu șapte dani și nouă vieți. Și mai e și Halcă, tot numai tatuaje și cu coroană de platină, cu rubine la fiecare centimetru. Țasta e rege de Pantelimon. Are și titlu nobiliar, că e mai bătrîn. E pe tron de prin 2061. Cu nici unul nu te pui, nu că ar ajunge turiștii la ei. Fiecare își are baza de putere în clanuri de sînge și în mafii strașnice. Doar Patriarhii din Mihai Bravu sînt altfel — cîcă ar fi o sectă secretă, comandouri de popi mineri care atacă doar noaptea. Sînt greu de cucerit — se ascund în pivnițe și nu au sediu central.

—Ce mînîncă lumea pe aici? Ce magazine mai sînt?, întreabă Andreea.

—Magazinele au fugit cu coada-ntre picioare. Totul e de contrabandă acum, totul pe troc ori jaf.

Andreea și Mihai de uitau pe fereastră la orașul cotropit de oțetari și sălcii. Erau bălării peste tot: că de aia le spune bălării, zice Michael.

—Și în Herăstrău?, nu uită să întrebe Mihai.

—Aia-i aia!, face Michael. Acolo împărat e Chiose.

—Și... ăsta cum e?

—Periculos.

—Cum?

—Chiose are armată mare. Are și tancuri. Vrea să cucerească Brașovul, așa umblă vorba.

—Să se facă președinte?

—Poate și mai și.

—Ce poate fi mai mult decît președinte? —Voi nu sînteți de-aici. Aici președinții tîn puțin.

—Păi nu sînteți colonie americană?

—Ba da, militară. Nimeni nu se atinge de noi de dinafară. De dinăuntru... Ardealul e altă țară: curată, parte din Uniunea Europeană... Nu știți cîntecul "Eșapamentul trece prin Predeal"? A, uitați-vă în dreapta: ăsta e centrul.

—Asta-i tot?, întreabă Mihai. Putere crasă și nimic altceva?

—E și o excepție. Pe undeva prin Moșilor se pare că a crescut o formă nouă, o republică spirituală sau așa ceva. Greu de știut; cîcă fac machete sociale pe bază de speranță. Sînt un soi de suprarealiști care au crescut un ciorchine de alefuri din care iau cîte unul și îl hibridează pînă crește din el un alt ciorchine. Îi spun lumea nouă, care nu poate fi cucerită, pentru că fuge mereu în viitor.

—Trebuie că sînt intelectuali... Auzi? La universitate mai sînt studenți?

—Doar doctori. Care cu lanțuri, care cu suriuri.

—Și pălăria asta ce e?, întreabă Andreea.

—E centrul de colectare a sîngelui. Fusesse Teatrul Național. În sălile mai mici și-au făcut meșteșugarii ateliere.

—Și clădirea mai înaltă.

—A fost hotelul Intercontinental. Aici își are Chiose comandourile avansate. A studiat la Mossad.

—Și doar buruieni în jurul hotelului? Ciudat pentru un centru. La noi e doar asfalt.

—Aici au luat asfaltul pentru autostrăzi. Cam de pe toate bulevardele și din piețele mari.

—Auzi, dar ce s-a întîmplat cu Palatul din Deal, cu Catedrala?

—O să trecem pe acolo în cîteva minute. Dar să știți de dinainte, să nu vă șocheze, poate ați văzut fotografii mai vechi — toate-s o ruină. Astea au fost primele teatre de bătălie adevărată. Întîi popii cu politicienii, cîcă pentru spațiu vital. Aiurea! Spațiu viral, domnilor! Prin catedrală au tot ieșit la diavoli ca noroiul dintr-un vulcan noroiu, pînă cînd nimeni n-a mai avut curajul să între, nici măcar turmele de oi. Popii au fugit, care în cartiere, care în civilie. Nu prea mai sînt enoriași. În regate și-au deschis biserici autocefale, care mai ortodoxă decît celelalte. Dar cele mai multe biserici sînt părăsite; dorm săracii în ele. Niște femei de bine le fac supă din ce găsesc.

—Bine, bine, dar Palatul?

—Bătăliile dintre facțiunile politice s-au dus aici. Cît s-au bătut cu vorbe și prăștii, a mai mers cum a mai mers. După aia au adus tancurile și artileria grea. Le-a luat vreo doi ani s-o dea jos — clădire solidă, deh!

—Și străzile mici? Locurile de plimbare? Parcurile? Castanii? Farmecul Bucureștiului, cum îi zicea bunicul?, întreabă Mihai cu vocea tremurată, cu ele, ce s-a întîmplat?

—Toate-s bafăre.

—Ce?

—Zone tampon între voievodate. Nimeni nu trece pe acolo; e prea riscant. Dar umblă tot soiul de povești, care de care mai ciudată. Că prin Mîntuleasa sînt niște uriași damblagii de cinci metri care rănesc într-o limbă necunoscută; că pe Ștefan cel Mare e un covor roșu pe care te umflă plînsul pînă te îneci; că în Cișmigiu sînt crucificați, unul, altul; că la Arhitectură a apărut o piramidă neagră ca piatra aia de la Meca — și tot crește; că la Șosea, la MTR, se clonează țărani. Unii spun că și-au bătut joc de monumente, că există pe undeva Foișorul de Triumf, pepeni de cauciuc pe Palatul Regal, ori statuia lui Caragiale cu capul lui Ion Iliescu, ultimul comunist. În fine, cine să știe ce-i adevărat și ce nu? Ca să verifici, ar trebui să te dai jos de pe autostradă, și ți-ar lua ani de noroc ca să mergi de la un cap la celălalt al orașului. Bucureștiul tot crește în timp.

Era prea mult, sau îndeajuns, cum se spunea pe vremuri. Cînd ieși din București, nu te mai poți întoarce; dar cum să ieși? Andreea și Mihai înțeleseseră că atît rămăsese valabil din ce le povestise bunicul. I-au cerut lui Michael să-i ducă înapoi la Ploiești. Lacurile le-au sclipit în asfințit, puțin doar și, parcă, ușurate; apoi s-au pierdut. Un stol de ciori i-a însoțit pînă cînd ultimul contur al orașului a dispărut în noapte și ei cu el.

CÂTEVA ADEVĂRURI DESPRE POST-ADEVĂR

BOGDAN CĂLINESCU

Bogdan Călinescu s-a născut în 1969 la Iași. În 1991 a plecat la studii în Franța, unde a absolvit Institutul de Științe Politice din Paris. A lucrat în diferite întreprinderi și Organizații private de cercetare economică și politică. Între 1997 și 2007 a fost președintele Institutului francez de politici publice (IFRAP), unde a lansat revista *Société Civile*. Actualmente este director al Institutului de Cercetări Economice și Fiscale (IREF) din Paris și președinte-fondator al asociației *Entrepreneur Junior*. Între 2006 și 2010 a fost profesor invitat la Universitatea Marne-la-Vallée, unde a ținut un curs despre liberalism. Din 2010, conduce la Universitatea din Pontoise un seminar despre societatea civilă și rolul think tank-urilor într-o democrație.

A publicat zeci de articole și studii economice și politice în ziare și reviste prestigioase: *Le Figaro*, *Les Echos*, *l'Opinion*, *The Wall Street Journal*, *Le Figaro Magazine*, *Revue des Deux mondes* etc. Este autorul (sau co-autorul) mai multor cărți publicate în Franța sub pseudonimul Nicolas Lecaussin: *Cet Etat qui tue la France* (Plon, 2005), *L'absolutisme efficace* (Plon, 2008), *Au secours! Ils veulent la peau du capitalisme* (First Editions, 2009), *A quoi servent les riches* (Lattès, 2012), *L'Obsession anti-libérale française* (libréchange, 2014), *Anti-Piketty* (libréchange, 2015), *Echec de l'Etat* (Editions du Rocher, 2017). În România contribuie lunar la revista *Timpu* și a publicat *Franța, Europa, România. Eseu despre economie, politică și libertate* (Humanitas, 2014), cu o prezentare de Horia-Roman Patapievici și *Anti-Piketty* (Institutul Hayek-Iasi, 2016).

Cristian Pătrășconiu: De ce (să) nu îl iubim pe Piketty? De ce (să) nu îl iubim pe Karl Marx?

Bogdan Călinescu: Thomas Piketty e un Karl Marx al secolului al XXI-lea. De altfel, Piketty a recurs la Marx încă din titlul cărții, utilizând expresia "capital". Pentru el, lumea se împarte în cei (foarte) bogați și în cei (foarte) săraci. Involuntar, mă duc gândul la un serial pe care-l vedeam când eram mic și care se intitula *Om bogat, om sărac*; însă în acel film american obiectivul era, tocmai, să te îmbogățești în viață, săracii nefiind subiecte de compătimit. La Piketty, săracul e musai victima bogatului. Ca la Marx, cauza ar fi acumularea de capital în mâinile unui grup restrâns. Așa cum Marx s-a înșelat în ceea ce privește evoluția capitalismului, Piketty nu recunoaște că oamenii din societatea de azi dispun de bunuri pe care nu le dispuneau cei din trecut și au o putere de cumpărare fără echivalent. Marx nu a intrat niciodată într-o uzină, iar Piketty trăiește din banii publici. Sub pretextul cercetărilor științifice, amândoi trunchiază realitatea economică și vor să impună o ideologie. Evoluția societății l-a contrazis pe Marx. Așa se va întâmpla și cu Piketty.

Și hai să o luăm și altfel: oare nu sunt eu, omul simplu din ziua de astăzi, mai bogat acum decât familia de miliardari Rotschild în secolul XIX? Am laptop, smartphone, televizor, mașină și pot ajunge în câteva ore la capătul lumii cu un avion low-cost... Aveau ei toate astea?

– Când judecăm o situație (fie ea politică, fie ea economică; fie deja fapt consumat, fie cu probabilitate mare să devină fapt), ce anume crezi că e mai eficient, mai decent, mai cum-se-cade: să privilegiem faptele sau dorințele/proiecțiile noastre?

– Deși recunosc că "les idées mènent le monde", mi-e greu să judec o situație fără să mă bazez pe fapte. Prefer să găsesc un exemplu concret, o asemănare, să fac o comparație elocventă, să pun în discuție niște evenimente ce au avut loc... Vorba lui Lenin, praxisul contează... Asta fac de obicei în articolele pe care le scriu și asta cer și celor care lucrează la Institutul pe care-l conduc. Nu vreau opinie gratuită. E plin internetul cu bloguri de opinii. Ce mă interesează e analiza care se bazează pe fapte, cifre și statistici. Așa îți convingi cititorii și chiar pe cei din tabăra cealaltă. Mi s-a întâmplat de multe ori să primesc mesaje de la cei de

stânga, recunoscând că argumentele pe care le invocam i-au convins. E o mare satisfacție pentru un autor...

– În privința infrastructurii crizei de profunzime prin care trece Occidentul, unde apreciezi că e orbirea mai mare: în mediul academic, în cel economic, în mainstreamul mass media?

– În toate cele trei (cel puțin în cazul Franței pe care o cunosc cel mai bine). Mediul academic francez e de stânga cam în proporție de 90%. Suferă de o suficiență intelectuală care nu cred că există în alte țări (oricum, nu în Anglia, Statele Unite sau Germania). Eu nu sunt universitar, însă am cursuri la universități ca profesor invitat. Sunt văzut ca un intrus, un accident de parcurs. Nu mai spun că sunt plătit ca un muncitor necalificat. Mediul economic, dacă te referi la patronat și angajați, e prins în capcana statului. Speră ca lucrurile să se schimbe în bine sau alege calea exilului, mult mai ușor de luat, de când cu globalizarea. Ziariștii francezi sunt și ei de stânga în proporție de 95%. Și mai au un defect: sunt, în mare parte, foarte leneși. Preferă să le dai totul mură-n gură, să evite orice efort intelectual de prisos. Cei de la radio și televiziune sunt cei mai conformiști. Sunt parcă atinși de virusul corectitudinii politice și economice. Bineînțeles, pentru ei, liberalismul e nociv, Statul e util, religia trebuie musai combătută, încălzirea globală e un subiect tabu pe care nimeni nu are dreptul să-l conteste, etc.. La începutul anilor 2000, apăream în mass-media ca un personaj de circ invitat să spună ceva diferit ce trebuie neapărat criticat și combătut. Poziția mea era un "faire-valoir" al ideologiei conformismului. Toate au contribuit deci la această criză teribilă pe care o pomeniști.

– Ce nu vor să vadă cei care sînt orbi la criza Occidentului?

– În primul rând, toți acești pretențioși care dau lecții de conformism intelectual și nu au la gură decât cuvintele "Stat" și "Europa", nici nu pomenesc de civilizația europeană, de creștinism, de cultura greacă și latină... Sunt obsedați de guvern, euro și de Bruxelles. Uită de societatea civilă și de individ. Nu vor să vadă sau sunt complet orbi la ce se întâmplă în jurul lor. Nu văd fenomenul globalizării economice și continuă să creadă în intervenționism. În loc să înțeleagă că ar fi mult mai eficient să aibă încredere în forțele economice private, ei (politicienii, intelectualii, mass-media)

se sprijină tot pe mîna statului care e văzut precum un regulator indispensabil care știe cel mai bine tot ce e bun pentru societate. Libertatea, în cel mai bun caz, e acordată pîrtinitor de către Stat. Asta face acum noul președinte al Franței, Emmanuel Macron, care vorbește despre libertate și libertăți, însă dă impresia că ne face o favoare atunci cînd ar trebui să ne dea mai mult aer... Printre primele anunțuri ale lui figurează organizarea unei mari întruniri despre alimentație (Les Etats Généraux de l'Alimentation). Adică se va discuta despre felul cum trebuie să ne hrănim. Deja, ni se spune că e musai să mîncăm cel puțin cinci legume și fructe pe zi, ni se vor da indicații prețioase și despre ce vom putea mîncă în general!

În al doilea rînd, ei nu văd criza civilizației prin care trecem. Poporul vede – votul protestatar face dovadă – și devine din ce în ce mai populist și extremist. Cei de la putere sunt ruși de realități. Nu au înțeles că laicizarea forțată a societății occidentale a facilitat pierderea reperelor morale și islamizarea ei. Bisericele din Franța sunt goale și credincioșii sunt musulmanii. La școală (învățămîntul e, bineînțeles, de stînga) nu se pomenesc de religie decât cu mici excepții, în unele școli catolice private. Practic, nici un om politic francez nu face aluzie la Dumnezeu, așa cum e cazul în Statele Unite, de exemplu. Această decreștinizare a lăsat loc liber religiei islamice în orașele și suburbiile care altădată erau catolice. Franța laică a pregătit culcușul islamului.

– Și de ce nu vor să vadă? În condițiile în care, cum se spune în științele sociale, sînt deja afit de multe recurențe?

– Orbirea e, în primul rînd, ideologică. Jean-François Revel spunea că ideologia ține loc de gîndire. Ea nu are nevoie de argumente sau de fapte. Așa funcționează socialismul care promite o societate mai bună bazîndu-se pe ideologie, nu pe realități. Așa reacționează și cei care nu văd: pentru ei, ideologia înlocuiește ochelarii de vedere. Sunt ruși de realitate pentru că nu vor să vadă, dar și pentru că nu știu să vadă. Situația lor le permite să trăiască fără să vadă și chiar să dea sfaturi celor care văd! E o situație

paradoxală și periculoasă.

– Sau acestea două – care se leagă, de fapt – despre "bolile Occidentului" și despre "orbirea" celor care nu vor să ia act de prezența bolilor sînt premise false, teme false, artificiale, formule de evadare din luciditate&prudență?

– Să nu uităm un lucru elementar. Cei care nu vor să vadă bolile, știu totuși că, dacă văd realitățile și le înțeleg, riscă să-și piardă rostul. A vedea o boală înseamnă a o înțelege și, pînă la urmă, a o vindeca. Cei care nu văd, nu au nici un interes să vindece aceste boli. Situația asta mă face să-mi aduc aminte de o nuvelă a lui Italo Calvino intitulată *Furnica argentiniană*. Acțiunea se petrece într-un sat pierdut din sudul Italiei invadat de colonii de furnici ce distrug culturile, rezervele de alimente etc. După mai multe încercări, țărani își dau seama că nu reușesc să extermină furnicile și decid să ceară ajutorul Ministerului Agriculturii. Vine deci un funcționar de la Minister care se apucă să dea prin sat cu un fel de melasă incoloră ca să stărpească furnicile. Zilele trec și țărani observă că furnicile nu numai că nu dispar, ci par să se înmulțească și să devină din ce în ce mai grăsuțe! Un țaran mai isteț decide să-l urmărească pe funcționar să vadă ce face. Îl prinde... hrînind furnicile cu miere: "Păi, ce faci? Îl întreabă țaranul. Ce să fac, răspunde sigur pe el funcționarul. Dau de mîncare furnicilor. Dacă le-aș extermina, administrația noastră nu și-ar avea rostul și ne-ar tăia bugetul!" Așa și cu cei care nu vor să vadă...

– În materie de viziune sau chiar de politici sectoriale, cum crezi: narațiunile cele mai șarmante, cele cu priza cea mai mare la publicul larg, basmele așa-zicînd, vin mai mult de la stînga decât de la dreapta?

– Poveștile vin în general de la stînga. Socialismul are nevoie de imaginație, trebuie să-i facă pe oameni să viseze și să creadă în vise! Aici e marea diferență față de liberalism – cel care se bazează pe fapte. El nu promite precum socialismul paradisul pe pămînt. Ci spune că s-ar putea ameliora situația dacă am avea încredere în libertate și în inițiativa personală. Socialismul

povestește oamenilor așa cum povestesc eu fetiței mele seara la culcare. Îi spun povestea pe care vrea ea să o audă și se termină așa cum dorește ea. Așa și socialismul cu balivernele lui: spune poporului toate minciunile posibile și îi face toate promisiunile (o situație agravată de moda sondajelor care conduc din ce în ce mai mult politica). Dreapta e totuși puțin mai atentă la basme. Încearcă să le facă mai realiste. Dar e obligată de discursul ambiant corect politic și economic să nu fie foarte lucidă. Oamenii politici francezi cred că poporului îi e frică de reforme. Am avut ocazia să-mi dau seama din nou cu ocazia recentelor alegeri din Franța. Institutul meu a fost solicitat să participe la mai multe dezbateri și unele dintre propunerile noastre de reformă au fost luate de candidați. Alte propuneri, însă, total respinse: "Nu vă dați seama, francezii nu vor accepta niciodată așa ceva!" Dacă explici situația pedagogic și argumentezi nevoia reformelor, bineînțeles că francezii vor înțelege. Așa au făcut alții în Germania, Anglia, Suedia, Olanda, etc.. De ce nu ar merge și în Franța ?

– **A propos de orbirea aceasta a Vestului – căreia îi tot dăm târcoale în dialogul nostru: cum a fost posibilă ea? Întreb mai ales în această direcție: a fost un accident sau e ceva construit cu atenție, ceva care vine în straturi, de decenii?**

– Discursul corect politic (și economic) s-a impus treptat. În primul rând, el e prezent deja la școala elementară, unde li se spune copiilor că nu există nicio diferență între oameni și că toți copiii sunt egali din toate punctele de vedere. Adică nu pot fi unii mai inteligenți sau mai talentați... Profesorii preferă să simuleze că nu îi văd și să niveleze clasa în numele doctrinei egalitariste. Atenție, nu trebuie confundat egalitarismul cu egalitatea sau echitatea, care presupun aceleași drepturi pentru toți. Ideologia egalitaristă orbește Occidentul de pe băncile școlii. Nu mai există corigenți sau repetenți. Sunt doar elevi cărora nu li s-a explicat cum trebuie la matematică sau la geografie. Nu sunt ei mai slabi sau mai leneși la învățat. E vina profesorilor sau a familiei. Pierre Bourdieu, echivalentul lui Piketty în sociologie, susține că elevii cu origini sociale simple sunt "defavorizați" și obțin la școală rezultate mai slabe decât ceilalți copii care provin din familii "burgheze". Drept argument la teoria lui, Bourdieu s-a bazat pe o anchetă făcută într-o singură (!) școală pariziană. Bineînțeles, escrocheria ideologică a fost contestată solid de sociologi competenți precum Raymond Boudon sau Philippe Bénéton. Acesta din urmă tocmai a publicat o excelentă carte al cărei titlu rezumă perfect situația din Vest: *Le dérèglement moral de l'Occident...*

Din păcate, teoria lui Bourdieu a fost adoptată și de școală, și de media, și de politicieni și când tocmai cei din familii modeste reușeau la examene și în viață, s-a decretat egalitarismul: gata cu examenele, cu meritul, cu munca... Nivelul a scăzut peste tot, obiectivul fiind acela de a-l trage în jos... Cum nu se mai făcea școală, cei din familii "bune" (inclusiv politicieni ipocriți de stînga sau de dreapta) și-au înscris, cu pile, copiii la școli de "elită". De altfel, Bourdieu a făcut același lucru cu propriii lui copii!

– **Post-adevărul e ceva "cool" sau ceva cu adevărat periculos?**

– E periculos, deoarece șterge reperele și argumentele factuale. Asistăm la un fenomen paradoxal. Post-adevărul a existat dintotdeauna, însă s-a răspândit datorită internetului și blogurilor. Astăzi, toți cei care au bloguri par posedați și scriu convingși că au o misiune sacră pe pământ. Din fericire, grație internetului, ne putem procura o

cantitate nesfârșită de informații, analize, studii... Putem compara și judeca. Totul este să vrem să o facem. Aici e punctul sensibil, după părerea mea. E, într-adevăr, foarte comod, să te mulțumești cu "post-adevărul" pe care-l culegi de pe internet așa cum mănânci alune. E mai greu să te apuci să cauți și să verifici informațiile.

– **Ce fel de voci publice, ce tipuri de discursuri nu mai sunt acum ascultate în Vest – sau sunt tot mai marginalizate – și ar fi bine să fie ascultate?**

– Îl pomeneam pe Philippe Bénéton. Un intelectual care a publicat în 1983 o carte genială și vizionară, intitulată *Le fléau du bien. Essai sur les politiques sociales occidentales*, în care denunță, printre altele, ipocrizia politicienilor care folosesc banii publici și birocrăția pentru a "distribui binele" în rândul populației. Închipuie-ți că, de când sunt în Franța, nu l-am văzut niciodată pe acest intelectual invitat la emisiunile de dezbateri... Iar subiectele de actualitate despre care se poate pronunța în cunoștință de cauză au fost și sunt extrem de numeroase...

Alt sociolog marginalizat a fost Raymond Boudon, care, din păcate, a murit acum câțiva ani. Și el a publicat foarte multe cărți cu idei "incorecte", printre care și una consacrată "ideologiei", boala clișeeilor și a minciunilor. S-a întrebat, de asemenea, într-o altă carte, de ce intelectualii nu iubesc liberalismul, un subiect pe care am încercat să-l dezvolt și eu în esul despre obsesia antiliberală franceză... Astea sunt doar două exemple din lumea sociologilor (oricum, a spune în Franța că un sociolog e de stînga e de fapt un pleonasm...).

În cea a economiștilor, situația e aproape la fel de teribilă, desi se poate nota o oarecare ameliorare începând cu anii 2000. Un economist liberal precum Pascal Salin era complet marginalizat în mass media, unde dezbaterile erau (și sunt) monopolizate de etatiști sau de falși liberali. Datorită calității lucrărilor noastre și a influenței din ce în ce mai crescute, am reușit totuși să fim prezenți în presa importantă. Însă intelectualul de dreapta liberal e în continuare privit precum un marțian pe platourile de televiziune...

– **Și, legat de aceasta, dar și de întrebarea anterioară, cea despre post-adevăr: cine spune acum adevărul în Vest? Cei care sînt majoritari, cei care fac regula jocului?**

– Statul deține monopolul adevărului în Franța. Administrația nu poate avea decît dreptate. Cînt despre cei care fac regula jocului, depinde dacă sunt de dreapta sau de stînga. Obama nu putea decît să aibă dreptate în tot ce spunea și a obținut și premiul Nobel pentru acțiuni pe care, personal, nu le-am observat. Dimpotrivă, a avut inițiative pe plan internațional care au agravat situația în mai multe țări – precum retragerea trupelor din Irak în 2009. Un președinte precum Trump, care e de dreapta, nu poate spune adevărul. E privit cu suspiciune și cu dispreț. Discursurile lui sunt criticate înainte de a fi pronunțate... Un foarte cunoscut intelectual francez a publicat cu ocazia vizitei oficiale a lui Trump în Franța pe 14 iulie un articol în care susținea că președintele american nu ar trebui invitat deoarece nu va rămîne în istoria Americii! Oricum, invitația era absolut normală, trupele americane defilau pe Champs Elysées cu ocazia Zilei naționale a Franței. Apoi, ce știe el dacă va rămîne sau nu Trump în istoria colectivă? Va rămîne cu siguranță, pentru că e președintele Americii. Ce decizii istorice va lua, mai este timp de văzut... Însă aici e vorba doar de ura față de un președinte de dreapta, un conservator. Indiferent de faptele și acțiunile lui.

– **Ai invocat mai înainte ceva despre care îmi îngădui să spun că e foarte important: creștinismul, cultura latină și cea greacă.**

De ce fug elitele din varii domenii, inclusiv decidenții politici, de toate acestea? Ce anume e – ignoranță de cursă lungă, ură de sine, revoluție intelectuală, mancurtizare? Poate rafinament?

– Un ministru (de stînga) al Educației a decis în 2015 să interzică latina și greaca în școli. "Sunt forme de elitism", a explicat stîngace ministrul (era, de fapt, o ministreasă). În numele egalitarismului – cei care învață latina și greaca nu pot decît să facă parte din elită – politicienii au decis să suprimă aceste materii la școală! În ceea ce privește creștinismul, subiectul e tabu. Franța e o țară laică, nici vorbă să pomenești de rădăcinile ei creștine. Dacă o faci, ești un tip de dreapta, reacționar. Și nu trebuie jigniți musulmanii, pentru care Franța laică e țara lor... Laicizarea forțată a devenit în Franța o formă de anti-creștinism și a favorizat implantarea islamului. Autoritățile și politicienii sunt mult mai toleranți când e vorba de laicitate cu musulmanii decît cu creștinii și trebuie subliniat că e și vina acestora din urmă care au abandonat în mare parte lupta pentru valorile lor. E suficient să citești cotidianul catolic "La Croix", o fițuică de stînga comparabilă cu ziarul "Libération"! Ce să mai vorbim de Papa Francisc, un adevărat marxist, gata să-l critice pe Trump, dar fără vlagă cînd e vorba de martiriul creștinilor în țările musulmane sau de suferința catolicilor din Venezuela.

– **Criză, așadar. E o criză de creștere a civilizației occidentale sau, din păcate, se adună tot mai multe date/ fapte/ argumente pentru ceva cu mult mai grav decît o anume "criză de creștere"?**

– Cred că e vorba despre o criză de civilizație, însă sunt incapabil să spun dacă și cînd vom ieși din această criză. Pierdem valorile și suntem copleșiți de relativism. Dacă aperi familia sau creștinismul, ești reacționar. Spui că ești împotriva căsătoriei între homosexuali sau a libertății ce li se acordă de a adopta copii, ești și mai reacționar! Consideri că un copil nu e o marfă de larg consum, ești taxat drept conservator limitat.

– **Unde crezi că sunt, à propos de civilizația vestică, dușmanii cei mai teribili și mai eficienți: în interior sau în afară?**

– Dușmanii sunt și în interior și în afară. În interior, ayatollahii corectitudinii politice, în afară, islamistii care vor sfîrșitul civilizației occidentale. Toți sunt la fel de periculoși!

– **Cum apreciezi: elitele umane – cu focus chiar pe Franța, dacă vrei! – ajută criza actuală (în sensul acesta: o adîncește) sau i se opun?**

– În Franța, sunt câțiva intelectuali mediatizați, precum Alain Finkielkraut, Pascal Bruckner, Chantal Delsol sau Luc

Ferry, care se opun cît pot acestei crize. Sunt și cîțiva ziaristi, precum Ivan Rioufol și Eric Brunet – amândoi liberali și conservatori – care încearcă să salveze ce se mai poate salva. Sunt însă prea puțini față de foarte numeroșii stîngiști anti-liberali care au intoxicat mass media din Franța.

– **Cîndva, în Franța a apărut o carte care s-a numit Trădarea intelectualilor. Sintagma e, cum crezi, încă actuală? Dacă da, în ce fel?**

– Undeva, cred că în memorii, Jean-François Revel scrie că nu a găsit o explicație la faptul că intelectualii preferă totalitarismul în locul libertății. Să nu uităm că el și Raymond Aron au fost printre (foarte) rarii intelectuali care au condamnat comunismul... Nici astăzi, situația nu e complet diferită. Marea majoritate a intelectualilor e de stînga, trăiește din banii publici (la Universități sau în cultură) și preferă discursul corect ideologic. De teama marginalizării, intelectualii nu au curajul să se angajeze politic. Un exemplu e terorismul islamist. Puțini intelectuali critică islamismul și continuă să considere terorismul ca un accident de parcurs, și nu ca un război împotriva civilizației noastre. De asemenea, e plin de intelectuali (și de politicieni, bineînțeles) care-și arată mușchii în fața lui Trump, criticându-l pentru orice spune și face (e o modă de altfel), dar nu spun (scriu) nimic despre marxistul Maduro sau despre dementul comunist de la Phenian.

– **Acest discurs – cu elitele mediatice, academice, politice prizoniere în tot felul de proiecte și proiecții care au dat numeroase rateuri și care vor mai da așa ceva – este, acum, "spiritul timpului"?**

– E, într-adevăr, o modă a discursului corect ideologic. Trebuie să fii "cool", "in", ca să arăți că ești în "spiritul timpului". Altfel, ți se închid ușile, nu prea ai perspective. Doamne ferește să contesti, spre exemplu, încălzirea globală! Devii imediat un paria. Încălzirea globală face parte din "spiritul timpului", nu se discută, nu se dezbate. Totul e decis dinainte. În ciuda argumentelor științifice, majoritatea elitelor au abandonat acest subiect. Suntem victimele și unei forme de auto-cenzură.

– **Dacă ar fi așa, de unde speranță, de unde/ de la cine să (mai) cumpărăm viitor?**

– Sunt liberal și am încredere în oameni. Sper că, la un moment dat, balonul ideologic va exploda (a început în America, grație lui Trump) și că realitățile vor apărea așa cum sunt, și nu deformate de discursul la modă. Să continuăm munca intelectuală și să ne apărăm ideile și libertatea. Asta putem face.

Interviu realizat de
CRISTIAN PĂTRĂȘCONIU

CARE ESTE CARTEA LA CARE AȚI PLINS / AȚI RÎS CEL MAI MULT?

IOANA PARVULESCU
CRITIC LITERAR,
PROZATOARE

Am plâns la *Flori pentru Algernon* de Daniel Keyes. Deși am citit-o în tinerețe, am înțeles că este povestea, de fapt parabola condiției umane: începi prin a fi cam prost, nu pricepi ce se întâmplă cu tine, scrii cu greșeli de ortografie, apoi, pe clipă ce trece, devii tot mai stăpân pe tine și pe inteligența ta, îți atingi momentul propriu de genialitate și, într-o bună zi, pe neașteptate, constăți că se întâmplă ceva, că nu mai poți tot ce puteai, că "boala" se întoarce. Doar că, dacă înainte nu știai ce ți se întâmplă, acum există un moment, înainte de a-ți pierde toate însușirile greu dobândite, un moment de luciditate și adâncă durere, în care știi tot ce pierzi și tot ce se va întâmpla. Atunci am plâns.

Cel mai tare am râs atunci când a citit Mircea Cărtărescu, la cenaclul de marți, Junimea, condus de criticul Ovid S. Crohmălniceanu, fragmentul din *Levantul* despre "censorul lui vodă" și "bricegelul" său. Cred că era la sfârșitul lui 1988 sau chiar la începutul lui 1989. Autorul citea cu năduf. Mulți dintre ascultători erau scriitori care fuseseră cenzurați. Era vorba, nu se îndoia nimeni, de prezent, iar vodă era Ceaușescu. Cineva a aruncat atunci un mic bulgăre de răs și el a tot crescut ca o avalanșă, măturând totul în cale, toată asistența, apoi chiar și pe autorul, care, nemaiputându-se stăpâni, a râs pe săturate împreună cu noi.

Câte umilințe nu răscumpăra râsul ăsta sub care ne simțeam liberi! Râdeam de cenzura care mutila literatura publicată și îi împiedica pe unii (între care și eu) să debuteze, râdeam de cenzori și de justificările lor absurde, râdeam de "vodă", și o făceam fără să ne ferim de nimeni. Pentru o clipă, în râsul acela declanșat de pagina levantină a fost anticiparea – acum îmi dau seama – evenimentelor din decembrie 1989. A fost prima eliberare totală de tot ce ne îngreăda. Anunța sfârșitul cenzurii. Era prima breșă.

GABRIELA GHEORGHISOR
CRITIC LITERAR

În copilărie plângeam cu sughituri, dar cred că aproape toți copiii sunt ușor impresionabili, iar cărțile dedicate vârstei infantile colcăie de nenorociri. Apoi, din adolescență încoace, n-am mai plâns așa de aprig, însă am lăcrimat la atâtea volume, încât n-aș putea să le enumăr pe toate aici, de la *Mizerabilii* și *Cocoșatul de la Notre-Dame* până la celebrele povești de dragoste cu sfârșit tragic, gen *Romeo și Julieta*. Am suferit la moartea Emmei Bovary, a Annei Karenina, ajungând, ulterior, la splendoarea crepuscularului, la personajele masculine din *Moarte la Veneția* și *Ghepardul*, de a căror *morbidezza* sau melancolie mă simt azi mult mai apropiată decât de dramele erotice ale doamnelor din literatură și, dacă aș avea timp să recitesc paginile astea, probabil că mi s-ar umezi și acum ochii. Altfel, lecturile curente nu-mi mai provoacă decât foarte rar emoții atât de intense. Lectura critică este, de regulă, lipsită de afecte sau poate că înaintarea în

vârstă ne transformă în cititori mai sceptici, mai dezabuzăți, mai cinici.

Am râs, uneori homeric, la *Satyricon*, *Gargantua și Pantagruel*, *Don Quijote de la Mancha*, *Țiganiada*, la comediile, dar mai ales la schițele lui Caragiale, la "paginile bizare" ale lui Urmuz și la multe dintre bufonadele livrești ale lui Mircea Horia Simionescu, la *Suflete moarte*, la *Peripețiile bravului soldat Svejk*, la istorioarele lui Harms și, să nu uit, la povestirile licențioase ale lui Creangă. Cu siguranță mai sunt și alte titluri din clasicii genului comico-satirico-absurdist, care îmi scapă în momentul ăsta. Interesant este însă că, în materie de amuzament, simpatiile mele nu prea s-au modificat de-a lungul timpului.

Poate că simțul umorului e mai consecvent decât cel al tragicului. Și nu zicea Maiorescu, atât de concis, că "îndărătul oricărei comedii se ascunde o tragedie"? Cred că, de fapt, mă atrage tristețea răzătoare, despre care scria Cioran: "O tristețe ce nu știe să rădă, o tristețe fără mască este o pierzanie ce lasă-n urmă ciurma și, fără îndoială, de n-ar fi râsul, râsul oamenilor triști, societatea supunea de mult la penalități măhnirile".

SIMONA PREDA
ISTORIC, ESEIST

Trec rapid peste momentele *Cuore* sau *Singur pe lume*, care, firește, au avut și ele partea lor de "plângere", traversez în grabă și mica mea indignare cauzată de faptul că la sfârșit, în *Cireșarii*, lui Victor nu i-a trecut prin cap să se îndrăgostească de Maria (ba mai mult, preferă o zurlie cu părul scurt și rochie albă!) și ajung la *Bal mascat* de Ionel Teodoreanu. Să problematizez de ce și în ce condiții am plâns la această carte?

Să fi fost din cauză că romanul respectiv l-am citit în timpul examenului de bacalaureat și, stresată și obosită cum eram, aveam nevoie de o cale de evaziune? Sau că eram cu ochii după cineva croit după calapodul personajului din roman și, bineînțeles, respectivul mă ignora cu artă? Să fi fost oare și de ceva ciudă că Andi Danelescu o alege la sfârșit pe femeia (simplută și ușor de dominat, doar o odaliscă frumoasă în patul conjugal și atât) care mie îmi era complet nesuferită? (și da, în mintea mea devenise un ins care nu se ridica nici măcar la jumătatea inteligenței lui Ștefan Gheorghidiu – bine, cu Gheorghidiu era altă poveste, pentru el reușisem să fac o pasiune!) Sau că descrierile acelui Iași erau atât de frumoase, dar și atât de triste? Și preferă până la urmă atmosfera nobilă și evlavioasă a Iașului în contrast cu Bucureștiul decadent, dens, aromată și amar? – nu știu nici acum dacă sunt scuze sau argumente, cert este că am empatizat cu Ștefana Velisar dintr-un soi de solidaritate feminină.

Și noaptea târziu, prin 97, parcă îl vedeam pe Andi cum "*ședea singur, ca un înger zvârlit din cer cu aripile cosite, izgonit din iad cu coarnele desprinse și ghearele retezate, nemaiîndrăznind să măsoare nici adâncul cerului, nici al pământului*" – și mi se umpleau ochii de lacrimi, mă ghemuiam într-un colț de pat și adorneam cu imaginea asta în minte. Dar Andi era frumos, era deosebit de frumos și fusese

încă din copilărie obișnuit să fie admirat. Și-avea și-un zâmbet de femeie care minte. De ce ar fi trebuit să fie oare un cabotin, a cărui singură grijă era verificarea propriului prestigiu prin saloane de epocă? Am fost convinsă (și sunt în continuare) că Andi a făcut alegerea greșită doar pentru că într-o zi "Iașul mirosi a liliac și a ploaie". Nu, acum nu mai plâng la cărți. Dar plâng la filme.

TUDOR CĂLIN ZAROJANU
SCRIITOR, PUBLICIST

La început am zis "Nimic mai simplu!", cu gândul la ambele întrebări. Dar când am început să mă gândesc ce titlu să aleg dintre cărțile care m-au făcut să plâng, am intrat repede în panică. Dumnezeuule, chiar n-am plâns la nicio carte!? Știu să spun repede zece titluri de filme la care, cu o expresie pe care am adoptat-o de mult, am plâns ca o vacă – dar cărți... Nu, nici în copilărie! Emoționat, înfiorat, tulburat, pus pe gânduri, întristat – da, asta da, însă de plâns n-am plâns citind, asta e, dacă n-ar fi filmele m-aș suspecta de o infirmitate, dar așa sunt tentat să spun în apărarea mea, doamelor și domnilor jurați, că sunt un tip eminent vizual, am nevoie de imagini, știu, știu, și literatura creează imagini, dar, iată, ce să fac, insuficient pentru mine ca să mă determine să plâng.

Pe urmă s-a întâmplat miracolul. Chiar a doua zi după mesajul lui Cristi Pătrășconiu am plâns citind o carte, mi-a făcut-o ăsta, măi! Partea cu adevărat tare e că am plâns în timp ce traduceam cartea!! Nu vreau să spun cum se numește, că n-am acordul editurii și trăim într-o lume dură, te pomenești că până termin eu o publică altcineva. Dar pot să spun că e vorba de o scenă în care un fost soldat care a trecut prin toate atrocitățile imaginabile și neimaginabile închide ochii unei fete de șaisprezece ani care nu a apucat măcar să înțeleagă de ce moare. Descrierea e delicată și deloc abuzivă, nu șantajează cititorul, nu-i spune "Plângi, bă!, nu vezi ce dramă ei aici!?", nu folosește cuvinte tari, are o remarcabilă economie de mijloace. Dar e devastatoare. Și am plâns în sfârșit...

Nici cu râsul n-a fost până la urmă prea

ușor. Cum să aleg între Jerome K. Jerome, Alphonse Allais, Teodor Mazilu, Dumitru Solomon, Andrei Ionescu, Mihail Zoșcenko, Ion Băieșu, Nicolae Paul Mihail, Karinthy Frigyes, Ilf și Petrov!?

Atunci mi-am propus următorul criteriu: la care carte nu doar că ai zâmbit, ți-a plăcut umorul, profunzimea aluziilor, ai reținut poante etc., dar ai râs în hohote? Iar răspunsul este: *Obiceiuri de nuntă la cangurii schiopi*, de Cornel Udrea. Cum spunea Alex Ștefănescu – într-un context de sens opus, e drept – este o carte care mi-a schimbat biografia.

VITALIE CIOBANU
SCRIITOR

"De mult nu mai trag cu praștia-n vrăbii, de mult nu mai merg la nicio-ngropare... "Aș putea spune la fel, pe urmele acestui vers cântat. De mult n-am mai plâns citind o carte, chiar dacă o carte bună mi-a dat mereu emoții puternice. Am plâns când aveam 13 sau 14 ani, citeam *Mitruț al Joldii* (Editura Tineretului, 1959), romanul istoric al lui Constantin Ignătescu, și eram sfâșiat de disperarea personajul principal, străjer la Milcov, hotarul de miază-zi al țării Moldovei. Tânărul se întorsese din pârjolul de la Cahul, unde Ioan-Vodă, pe care-l slujise cu credință, își dăduse ultima bătălie. Viteazul domnitor fusese omorât de turci, iar Mitruț, rănit, întors la vatră, în așezarea sa de străjeri de margine, refuza să iasă la hotar, în ciuda rugămintilor Domnicăi, soția sa, și a lui moș Mihai. Nu voia să-l păzească pe Petru Șchiopul, pus de turci în locul lui Ioan-Vodă. Și asta până într-o zi când văzu pe peretele uns cu humă, prins într-un cui, jungherul măriei sale, pe care i-l dăduse înaintea bătăliei de la Roșcani.

"Stătu cu jungherul în mână, privindu-l, și la picioarele lui Domnica rămase în genunchi, speriată, cu sufletul la gură. Mitruț trase fierul din teacă, îi cercetă ascuțișul cu degetul, îl privi gânditor și chipul lui începu a se lumina. Își aducea aminte! Și întâmplarea și locul și vorba! Vorba ruptă de tulburare, și blândă și bună și plină de dragoste a măriei sale: "Ia-l, Mitruț! Poate are să-ți fie de trebuință acolo... pe hotarul tău... pe care să-l păzești... să-l păzești, că-i hotarul Moldovei, Mitruț... Auzi? –

Ascult, doamne! suspină Mitruț cu buzele tremurând, plecându-se adânc ca în fața mării sale și purtând jungherul la frunte, cu amândoi pumnii strânși puternic. Ascult! Avea ochii uzi de mare tulburare și glasul i se înecase în fundul gâtlejului. Ca frânt, se așează pe laiță și își duse mâinile la ochi. O lumină mare îi limpezea încet gândurile."

Mă gândeam cum să răspund la anchetă, când mi-am adus aminte de acest roman, pe care l-am recitat de vreo patru sau cinci ori, mulți ani în urmă. Îl am și azi în biblioteca mea, împrumutat din dulapul de cărți al tatălui meu din casa noastră de la țară. Un tom cu filele îngălbenite și cotorul ferfenițat. L-am redeschis și am trăit aceeași sfâșiere, de parcă timpul care a trecut de-atunci nu a însemnat nimic. Milcovul lui Constantin Ignătescu e Nistrul... de ieri și de azi. Prutul a rămas "nesorbit". Am redeschis romanul și am plâns după copilăria mea căptușită cu lecturi, cântece, cu stele deasupra Răutului, cu stânci și păduri. Am plâns după povețele tatei. Îl mai văd uneori în vis, părul alb, privirea lui bună, îndemnându-mă să nu uit de promisiunea pe care i-am făcut-o. Să le trec pe toate astea într-o carte.

IOAN STANOMIR ESEIST, PROFESOR UNIVERSITAR

Dacă există o carte la care revin spre a admira puterea umorului insurgent de a dinamita ordinea lucrurilor, aceasta este extraordinara istorie a soldatului Svejka lui Hasek. Se simte în ea nu doar vibrația unui geniu, dar și capacitatea râsului de a fi un detonator ce elimină rigiditatea contagioasă a prostiei. Hasek și Svejka sunt repere în acest secol în care a lua peste picior devine o formă de subversiune. Seriozitatea statului este, în veacul trecut, ca și în cel pe care îl trăim acum, una criminală.

Cât despre plâns, lucrurile sunt cu mult mai complicate. Poate fi un plâns al copilului, cel care se emoționează în fața unei pagini duioase de Brătescu-Voinești sau Gârleanu, poate fi un plâns al celui care, matur fiind, își aduce aminte de iubirile trecute, recitind o carte care, de demult, a fost un best seller, *Love story* a lui Erich Segal, poate fi plânsul celui care, în pragul morții, descoperă în paginile lui Kafka apropierea nimicului cu care se va confunda.

Dar nu despre plâns voi scrie, acum, ci despre atrocea atingere a solitudinii. Este acea adiere a morții pe care o regăsesc citind textele lui Dino Buzzati. Capacitatea ficțiunii de a atinge un prag al insuportabilului este aproape nu de plâns, ci de examinarea brutală a morții care stă să se apropie de noi. Asemeni lui Giovanni Drogo, cu toții ratăm sosirea marelui război. Asemeni lui Giovanni Drogo, nu putem rata venirea sfârșitului, a întunerului din care nu ne vom mai putea salva, niciodată. Plânsul însuși încetează în acest loc, unul al tăcerii dense, dureroase, agonizante, fără de sfârșit.

MARIA HULBER ESEISTA

După ce am citit pentru prima dată mărturisirea lui N. Steinhardt despre fericirea celor ce se bucură de darul lacrimilor, am învățat să-mi înving sfiala și să-mi exprim emoțiile provocate de lectura anumitor cărți. Cartea la care am plâns cel mai mult, ca reflex al empatiei cu victimele unor experiențe traumatizante, are ancore bine fixate în realitățile celor 45 de ani de comunism românesc. Ea,

Cartea, se compune ca un poliedru de portrete, fulgurări stradale, frânturi de alfabet Morse pe ziduri ostile, miasme ale morții spintecate de izul arpacașului fiert sau al ciorbei de varză putredă, zgomot de vizetă trântită cu furie, o suită de flash-uri decupate din sute de alte cărți de memorii carcerale, din paginile cărora se revendică memoria unei suferințe greu de recompus în cuvinte.

Am plâns citind despre șirul de anchete la care a fost supusă Adriana Georgescu de către temutul Nikolski. Mi-au dat lacrimile în timp ce lecturam despre decizia comandantului închisorii din Dumbrăveni de a tăia arborele din curte, ce adăpostea spiridușul-fantasmă al Lenei Constante. M-au cutremurat mărturiile despre înfiorătoare acte de tortură îndreptate împotriva unor oameni nevinovați în perioada furi-bundeii represii politice și despre condițiile inumane de detenție. Inomabilul are mii de chipuri hidoase și fiecare scriere se naște scrâșnit, spasmodic, cu unghiurile ei de lumini și umbre.

Dacă cineva a încercat să găsească numitorul comun, să puncteze fiecare motiv din această morfologie textuală extrem de densă, acela a fost Constantin Ticu Dumitrescu. Cele șase cărți monumentale ale sale, reunite sub titlul *Mărturie și document*, aglutinează recursul la memorie cu substratul documentar, accesibil astăzi cercetătorilor datorită eforturilor sale de a deschide arhivele fostei Securități. Mai mult, această culegere impresionantă a fost, poate, cartea care nu a permis lacrimilor să contenească. Pentru că în ea s-au scurs, nemilos, toate firele tematice cunoscute, redând experiențele dramatice ale unei întregi generații năruite sub teroarea istoriei.

VERONICA PAVEL LERNER SCRIITOARE

Voi începe cu partea a doua a întrebării. Sunt multe cărți care m-au amuzat și la ele se tot adaugă altele, pentru că, pe măsură ce trăim, citim! Am gustat ironia din *Exercices de Style* și savurosul limbaj al lui *Zazie dans le Métro* de Raymond Queneau, m-a distrat lectura lui *Ubu* de Alfred Jarry, în traducerea lui Romulus Vulpescu, m-au amuzat povestirile din culegerea *Comment voyager avec un saumon* de Umberto Eco – versiunea franceză – și multe altele. Dar cel mai tare am râs la povestirea *Noaptea când a căzut patul* de James Thurber, din vol. I al antologiei *Nuvela Americană Contemporană*. Am adus-o cu mine în Canada și am tot recitat-o, râzând cu lacrimi de fiecare dată.

În privința plânsului, m-aș referi mai curând la cărțile care m-au emoționat puternic. În *Mă numesc Roșu* de Orhan Pamuk, pe lângă frumusețea și curgerea poveștilor în tradiția celor *O mie și una de nopți*, m-a tulburat felul în care e descrisă infinita dragoste a miniaturistilor pentru opera lor. Sacrificiile pe care le făceau, grație devotamentului cu care se dedicau artei, m-au copleșit.

O lectură tulburătoare mi-a produs-o romanul *Daniel Stein*, traducător de Ludmila Ulițkaia. Subiectul e o poveste reală, impresionantă în sine, dar pe mine m-a atins și construcția lui. Iată doar un exemplu: autoarea a vizitat câteva familii pentru documentare și, la un moment dat, a înregistrat un interviu în casa unor rude ale eroului principal. Transcrierea interviului a respectat cu strictețe banda sonoră, păstrându-se micile discuții secundare. Adusă de autoare la fața locului, am simțit forța scrierii prin tot ce era viu și palpabil:

vibrația pereților, respirația comesenilor, clinchetul tacâmurilor.

În sfârșit, recent m-a emoționat cartea lui Evgheni Vodolazkin, *Laur*. Frumusețea povestirii, măiestria descrierilor și imaginile induse de lectură mi-au amintit de filmul *Andrei Rubliov* al marelui Tarkovski. Cum să nu fi plâns? Cartea noastră cea de toate zilele: ne e alături când râdem, plângem, trăim...

DOINA JELA SCRIITOARE

Pentru mine râsul și plânsul pe paginile unei cărți nu reprezintă două reacții simetrice. Plânsul și cititul merg împreună, fiindcă sunt niște îndeletniciri solitare, amândouă. Mă pot imagina plângând de una singură pe o carte, dar cu râsul mi-ar fi mai greu. Așa că încep cu plânsul. Cred că am plâns în copilărie de a sărit cămașa de pe mine, pe toate cinci volumele din *La Medeleni*, am plâns și când a murit Moby Dick, am plâns și când a înnebunit Don Quijote. (Aici aș plânge și azi!) Am plâns și când s-a aruncat Karenina sub roțile trenului. Am plâns groaznic atunci când a murit Ghilgameș, prietenul cu care Enkidu vânașe lei.

Mai este o carte la care, în mod obiectiv, ca să zic așa, s-ar cuveni de asemenea să plâng și acum, *La răscruce de vânturi*, pentru mine cel mai puternic roman de dragoste al tuturor timpurilor. Dar cred că pe lângă faptul că cititul, ca și plânsul, este o treabă solitară, între ele două există și o relație destul de ambiguă. Nu sunt sigură că plângem mereu pentru personajul respectiv sau situația respectivă și nu fiindcă ele interferează cumva cu cine știe ce semnale din adâncurile ființei noastre, pentru resuscitarea cărora e mai eficientă lectura decât tocatul cepei fideluțe-fideluțe.

În schimb râsul, care este social prin excelență, presupune lectură în colectiv, nu? "Cu clasa". Ce seri magnifice de lectură îmi amintesc, cu clasa mea de rude și prieteni, cu paharele alături și ceva de ronțăit, așezați care pe fotolii sau canapele, care pe jos, mai mult râzând decât citind, de fapt, râzând de râsul Cititorului înainte de a înțelege ce citește el, mai râzând o dată și după ce înțelegeam și încă o dată după ce citea mai clar, aceeași frază. Cred

de altfel că cititul și râsul ar trebui asociate și brevetate sub forma unei tehnici terapeutice de grup.

În grupul nostru, de departe în topul topurilor s-a aflat și se află și azi Caragiale. La *Telegrame* și la *De Paști*... Sau la *Scrisoarea* lui către Alceu Urechia despre vizita lui Delavrancea la Berlin, în 1905, parcă, ochiurile, ciulamaua, friptura, bieteii doamne Caragiale, disprețuite, pe rând, de musafir, arhitectura, berea, trenurile, vitrinele, somonul stricat al "boilor", "stupizilor", "măgarilor" de nemți, care ne lua câte o oră s-o terminăm de citit, deși n-are decât vreo cinci pagini. Sau, dedicată aceluiași confrate, geniala *Smărăndița, roman modern*, din care ne-au rămas ca niște parole, sintagme întregi, ca aceea despre hărnicia "Ilinchii, mama Smărăndiții, fata Ilinchii", care "muncea neobosită și neodihnită".

Când nu fraze întregi, cum e chiar portretul fizic al Smărăndiții, din care transcriu doar partea care ne spune ce fel de ochi avea eroina: "Copila avea ochii negri, negri ca mura de pădure coaptă, răscăptă, cum e când e bună de mâncare, dulce și acră; dulce nu să te leșine pe inimă; acră, nu să strepezească dinții, ci dulce și acră, acrișoară și dulceagă cum îi place și ursului, cât e el de urzuz și de nemulțumit, s-o guste."

Sigur, cartea la care reușesc să râd și de una singură, chiar și acum, este povestea lui Ostap Bender, în două volume *Douăsprezece scaune* și *Vițelul de aur*. Se află de altfel în topul preferințelor tuturor consumatorilor de literatură care vor să-și încarce bateriile prin întâlnirea cu bonomia, generozitatea. Ca și *Peripețiile bravului soldat Svejka*. Pe amândouă am încercat metoda terapiei prin râs, propunând-o pentru combaterea insomniei, angoasei, spaimei, tristeții, unor apropiați în situații grele. Și a funcționat. Darul de a face oamenii să râdă este un mare dar de la Dumnezeu, mai mare decât talentul marilor autori de a ne face să plângem și cred că, una peste alta, cărțile care ne fac să râdem sunt mai puține. Sau eu mi-am amintit așa puține?

Anchetă realizată de
CRISTIAN PĂTRĂȘCONIU

PLEDOARIE PENTRU O CONSTITUȚIE A LIBERTĂȚII

VASILE POPOVICI

De un secol, pentru români Statele Unite nu încetează să-și consolideze prestigiul. Națiunea care a salvat Europa de propriii ei demoni de două ori în secolul trecut și a ținut piept ofensivei comuniste până la implozia URSS, iar de atunci încoace a rămas garantul ordinii mondiale, inspiră mereu încredere și admirație.

Cum l-aș putea uita pe bunicul meu, om simplu, de la țară, ce citea zilnic "Scânțea" ca să vadă "ce mai mint ăștia" și asculta cu sfîntenie "Vocea Americii" ca să înțeleagă ce e în lume și ce mai rămâne de sperat? (Radioul nostru nu prindea decât unde medii și lungi, așa că în casa părintească n-am auzit niciodată "Europa Liberă".) Cei ce au apucat regimul comunist au trăit cu convingerea fermă că speranța nu poate veni de nicăieri altundeva decât din Statele Unite. Nu doar fiindcă acolo reușita economică se conjugă cu forța militară, ci fiindcă doar acolo valorile supreme ale lumii libere domnesc în stare pură, singurele pentru care merită să trăiești și să mori, singurele ce puteau fi contrapuse minciunilor comuniste. Franța? Chiar Marea Britanie? Germania, divizată și timorată de propriul ei trecut, ca și inexistentă în anii noștri negri? – Nicio speranță! Atunci, ca și acum, statele europene occidentale și-au menajat interesele de moment și s-au mulțumit cu atât.

Ce anume dă tărie Statelor Unite – dincolo de dotarea armatei sale, de puterea economică și de justetea morală a politicii sale internaționale? Ce a putut să țină piept ideologiei comuniste, intoxicație a minții pentru milioane de oameni de pe toate continentele, dacă nu valorile americane? Iar aceste valori le știm, fiindcă le-am visat mereu și pentru țara noastră și le resimțim ca valori universale: libertatea cuvântului, libertatea credinței, libertatea inițiativei, domnia legii, reușita individuală prin merite proprii, posibilitatea ascensiunii sociale prin merit personal, o politică externă în perfect acord cu valorile democratice, un sistem instituțional echilibrat de cadrul constituțional, egalitatea tuturor în fața legii.

Chiar despre aceste valori e vorba într-un volum recent apărut la Humanitas, *America la răscruce. Un dialog transatlantic* între Martin S. Martin și Cristian Pătrășconiu. Interesul acestui lung interviu este dat de profilul celui interviuat, român, cum se zice, de succes, chirurg cardiolog, plecat din țară în 1985 și stabilit în America, autor al mai multor volume apărute la Humanitas, interviuat de un ziarist din categoria tot mai diafană a oamenilor de media ce-și păstrează cu obstinație independența de gândire. Martin S. Martin nu este, așadar, nici analist politic și nici filozof. Este însă un amator de formație superioară, om informat și gânditor adevărat, ale cărui opinii trezesc interes prin faptul că oferă un indiciu asupra unei categorii mai largi de intelectuali ce au ales să trăiască pe pământ american din convingere intimă.

Se află America la o răscruce, așa cum afirmă titlul cărții? "Ce se întâmplă acum

cu Statele Unite? Mai precis: ce se întâmplă acum cu ideea de libertate în Statele Unite, cu democrația de acolo, cu tradiția excepțională pe care stă această țară, dar și cine sunt, de unde vin și cum acționează adversarii și dușmanii acestora? Și mai simplu spus: în ce constă tradiția vie a splendorii libertății din State și ce anume o poate mutila?"

Unii vor spune că SUA se află într-adevăr la răscruce fiindcă Trump a câștigat alegerile, iar asta va schimba totul. Alții, însă, precum Martin S. Martin, cred, dimpotrivă, că victoria lui Trump va restabili domnia valorilor originare ale Americii, așa cum au fost ele statuate în documentul fundamental care este Constituția americană.

Bun republican – deși, după cum vom arăta, unul totuși selectiv –, Martin S. Martin nu pare totuși să împărtășească toate valorile republicane. Oricum, însă, ele se află la originea succesului american și orice denaturare a lor, în spirit și literă, slăbește forța acestei țări și-i reduce șansele de a rămâne națiunea-far pentru toți cei însetați de libertate și democrație. Această convingere se află la bazele credinței republicane (conservatoare) din Statele Unite.

Iată însă că "progresismul" pătrunde masiv și pe tărâm american și pune în pericol construcția politică originară instaurată acolo în urmă cu aproape două secole și jumătate. Falimentar peste tot, marxismul și-a găsit un adăpost paradoxal în laboratoarele științei și gândirii americane, în universitățile americane, și de acolo nu încetează să difuzeze idei și comportamente ce sunt pe punctul să răstoarne politic echilibrul general. Percepția nu este nouă, iar semnalul de alarmă pe care îl trag Martin S. Martin și Cristian Pătrășconiu este departe de a fi singular. Pentru cine dorește să fie informat despre una din dezbaterile ideologice majore din SUA, lectura acestui lung dialog se dovedește edificatoare.

Pe bună dreptate, Martin S. Martin consideră că valoare supremă care ordonează lumea americană este libertatea. Nu egalitatea și nu fraternitatea, aceasta din urmă fiind, cum s-a tot afirmat, un deziderat populist, niciodată cu adevărat realizat. Nu suntem egali și nici nu putem fi egali, dar suntem unanim animați de spiritul libertății. Societatea în care trăim trebuie să mențină vie dorința noastră de realizare, motor al libertății noastre, și trebuie să asigure condiții egale în fața legii pentru fiecare individ. Inversarea acestui raport este însă periculoasă. Atunci când statul intervine și nivelează decalajele ce se creează inevitabil între indivizi – fiindcă nu suntem toți la fel de dotați –, această intervenție suplimentară are un efect pervers de restrângere a libertății și a motivației care ne împinge la mai mult și mai bine, cu consecințe în lanț asupra întregii societăți, ce se aplativează progresiv.

Morbul care atacă insidios societatea americană se numește *justiția socială*. Nu

justiția pur și simplu, cea care se face în sălile de tribunal, pe baza legilor, ci *justiția socială*, care ignoră sistemul juridic și se instituie într-o instanță deasupra instanțelor de judecată și decretează că este momentul unei judecăți generale asupra trecutului, ce trebuie corectat. Dacă Statele Unite, ca și Europa, dar ca și Africa în definitiv, au cunoscut sclavagismul, aceasta înseamnă – pentru adepții justiției sociale – că prezentul trebuie să instituie reguli compensatorii, de discriminare pozitivă. Este ceea ce se numește *corectitudinea politică*. Ea începe cu limbajul, care nu e niciodată inocent și nici inofensiv, continuă cu reguli și comportamente și sfârșește prin a săpa la temelia sistemului social. E o exagerare? Nu s-ar zice. Corectitudinea politică este un tipar lingvistic, acceptabil și rațional într-o primă fază. Pare, în această primă fază, o formă de politețe socială. Să spui "afro-american" e ușor ridicol, dar, desigur, mai acceptabil decât "de culoare" și infinit mai acceptabil decât "negru", ca să nu mai vorbim de multe alte formule anume create spre a jigni.

Când însă acest prim pas este urmat de instituirea unui sistem de promovare, care la noi se numește *discriminare pozitivă*, iar la americani *acțiune afirmativă*, când se instituie cote de admitere în facultăți și instituții în afara singurului criteriu ce ar trebui să conteze, *id est* pregătirea ca atare, atunci *justiția socială* are, poate, de-a face cu *societatea* (în accepția socialistă), dar nici decum cu *justiția*. Și iată cum "buna intenție" acționează contrar bunei intenții. Ecurile *intoleranței* generate de corectitudinea politică au ajuns de mult până la noi. Unele stârnesc hazul, altele uimirea, altele indignarea. Efect al corectitudinii politice este și rescrierea trecutului după criteriile ideologice și politice actuale, pseudo-metodă de cercetare universitară. Ce a început prin a fi acceptabil și inofensiv devine în scurt timp, prin dogmatism și fanatism, o formă de opresiune reală, cu efecte ce depășesc cu mult simplul cadru lingvistic.

Martin S. Martin vede în corectitudinea politică o formă de intimidare și de culpabilizare și nu se înșală. E "calea prin care adepții ei vor să împingă majoritatea societății să accepte neadevăruri și abuzuri", e "un instrument pentru inducerea de drepturi abuzive", o armă a ideologiei de extrema stângă, intim conectată la marxism, "un sistem totalitar impus lumii culturale". În jurul acestui sistem s-a creat o ordine aparte, diferită și chiar contrară ordinii generale: cu publicațiile ei, cu gardienii ei, cu poliția ei, cu tribunalele ei, cu puterea ei cătuși de puțin pur simbolică. E o putere reală, ce iradiază jurisdicție, ce emite decizii și exercită control în mod autonom, complet independent față de legislația generală, căreia i se substituie și uneori chiar reușește să o genereze.

Martin S. Martin, bun conservator până la un punct, evită să abordeze unul dintre subiectele vechi și mereu fierbinți ce țin de filozofia conservatoare americană –

atitudinea față de arme (vreau să spun, posesia liberă a armelor de către particulari). E o tăcere completă față de o problemă reală. Nu mă aștept să aud din partea sa un răspuns anume mai degrabă decât altul, fiindcă în sistem american punctele de vedere par deopotrivă îndreptățite. Însă rolul pe care Martin S. Martin îl acordă credinței mă face să cred că domnia sa e – în această privință – un republican neortodox, ce ar fi fericit să-i priveze pe americani de dreptul de a dispune de arme de foc. Poate mă înșel.

Conservator, foarte conservator, este Martin S. Martin și în chestiunea gay. N-am reușit să înțeleg prea bine dacă este doar împotriva *căsătoriilor* gay sau cu totul împotriva libertăților gay. Mă tem că o parte a liderilor republicani ar găsi punctele sale de vedere excesive și oarecum contrare principiului libertății văzut ca principiu al tuturor principiilor constituționale americane.

În fine, în chestiunea avortului, unde Martin S. Martin îmbrățișează totalmente punctul de vedere cel mai conservator, mă tem că americanii ar fi mult mai *pro-abortion* dacă ar fi trăit, ca Martin S. Martin, măcar câțiva ani sub Ceaușescu! Dar Martin S. Martin a fost bărbat și-n regimul comunist și nu unul foarte atent la suferințele femeilor din România comunistă. Rămâne și aici de discutat ce privilegiază cea mai deschisă dintre lumile deschise: libertatea garantată de punctul 1 al Constituției americane sau litera Bibliei.

Ce nu-mi place la democrații americani, știu. Ce nu mi-ar plăcea la republicanii americani ar fi să înlocuiască textul Constituției cu textul Vechiului Testament. Pe care l-aș urma în viața privată, dar nu l-aș face literă de constituție. Ca pe nici un alt text religios, de altfel.

Una e una și alta e alta.

Dar cărțile nu sunt făcute să fim de acord cu ele până la capăt. Altminteri, ne-am scrie singuri biblioteca.

Martin S. Martin și Cristian Pătrășconiu, *America la răscruce. Un dialog transatlantic*, Editura Humanitas, 2017.

ANTROPOLOGIE MISTICĂ

CHRISTIAN CRĂCIUN

"A fi rațional presupune, în același timp, și a fi relațional"

Specialist în filozofia culturii și științe politice, preocupat de religie și politologie, dar și de filozofia post-holocaust și etică relațională, dar mai ales de filozofia comunicării (lista nu e completă), Sandu Frunză, profesor la Universitatea Babeș Bolyai din Cluj-Napoca, ne-a oferit anul trecut două excelente monografii despre sistemul de gândire al Părintelui Dumitru Stăniloae¹. Asupra primei dintre aceste lucrări voi face câteva prezentări în cele ce urmează. Teologia, deși după 1990 și-a reprimut, ca să zic așa, atestatul de demnitate intelectuală, existând o secțiune chiar în cadrul Academiei Române, nu se bucură, în ochii publicului nostru, de atenția și prestigiul pe care îl au, de exemplu, duhovnicii bine cunoscuți.

Este o întregă discuție aici, care nu se poate purta în acest spațiu, despre cum a dispărut ea, în timpul comunismului, din câmpul larg al culturii umaniste și despre locul ei de azi în spațiul cultural românesc. Observ că, de exemplu, revistele de cultură, dezbaterile culturale publice în general, nu ating chestiunile teologice, teologia fiind confundată, în cotidian, de o mare majoritate intelectuală perfect laicizată, cu bigotismul, cu "baba pupătoare de moaște", cu orientări politice extremiste sau, în cel mai bun caz, un exercițiu mental inutil, inactual, fără nicio legătură cu prezentul. Cu atât mai bine venite astfel de lucrări care racordează în mod original meditația filosofică și cea teologică, așa cum s-a întâmplat la rădăcinile gândirii europene.

Fără a exagera, putem spune că, în domeniul științelor umane, opera lui Dumitru Stăniloae reprezintă ceea ce este acceleratorul de la Măgurele pentru fizică. Adică o operă care deschide spre viitor, nu o "simplă" reconstituire a unor moduri de gândire "perimate". Alcătuiește un sistem complet de gândire asupra Lumii, Omului și Omului în Lume. Este exact sensul în care merge demonstrația lui Sandu Frunză. El urmărește cu acribie cum se constituie un chip al omului în opera marelui teolog al secolului XX. "Subiectul antropologiei mistice este omul cu vocație paradisiacă". Suntem într-o antropologie filozofico-teologică de cea mai mare complexitate.

Temele mari: comuniunea, persoana, iubirea, cuvântul, drumul spre desăvârșire, răul, moartea, funcția Bisericii, funcțiile dogmei sunt desfășurate printr-o analiză textologică de mare finețe a vastei opere a teologului român. Se urmărește un țel dublu: "resemnificarea culturală a gândirii creștine în context românesc" și pregătirea terenului pentru "valorizarea postmodernă a gândirii lui Dumitru Stăniloae." În centrul meditațiilor se află problema chipului, nevoia irepresibilă a omului de a se raporta la o transcendență. "...elementul central este cel prin care omul reușește să construiască o structură a transcenderii bazate pe

faptul că Dumnezeu se imanentizează, devine parte a vieții cotidiene a omului și chiar se umanizează".

Profesorul Sandu Frunză ne oferă un foarte aplicat și amănunțit ghid de lectură, pentru că opera lui Dumitru Stăniloae este una dintre cele mai dificile, prin amploare și complexitate, prin dialogul dintre religie, filozofie și cultură. Este o "ontoteologie", dar și o antropologie, pentru că nu se poate scrie despre divinitate fără a da o definiție omului. Și omul apare, din răsfirarea sensurilor operei marelui nostru teolog, ca întruchipare, ca dialog/comunicare, ca iubire, ca persoană într-un univers ierarhic al valorilor. Dar vizând continuu împlinirea pneumatică a persoanei. "Omul rămâne într-o aspirație continuă spre Dumnezeu, ca un dat ființial în care reverberațiile comunicării paradisiace trezesc nostalgia îndepărtatei vârste de aur".

Actualizarea "chipului dumnezeiesc în om" este esența acestei "antropologii a desăvârșirii". Miza cărții este, desigur mai profundă decât o simplă cartografiere de teme, ea ne demonstrează implicit actualitatea unei perspective ortodoxe asupra condiției divino-umane. Dumitru Stăniloae a ridicat gândirea teologică ortodoxă la un nivel intelectual de un rafinament care ne urcă/adâncește spre momentele istorice aurale ale Sfinților Părinți. Concepția sa este hotărât și decisiv Hristocentrică; ascetica și mistica, cercetate în capitole speciale, se finalizează printr-un "salt" (metanoia), nu țin de "antrenament" (ca la un yogin de exemplu), ci de profunzimea Dialogului ființial.

Ele se împlinesc prin harul Duhului. "...asceza este chipul lui Hristos cel îngropat, iar mistica este chipul lui Hristos cel înviat în slava dumnezeiască", citează părintele Stăniloae pe Nichifor Crainic. Suntem, cum se știe, ființe căzute din lumină în lume, întunecate, într-o perpetuă căutare a chipului de slavă. În acest context survine experiența dublă a morții: moartea ca moarte a firii produsă de păcat (id est: asceza) și moartea ca formă a iubirii, după modelul morții iubitoare a lui Hristos (id est: jertfa). Iubirea nu poate, observă filozoful, căpăta demnitate ontologică decât într-o religie în care există un Dumnezeu personal. Sfințenia este, din această perspectivă, urcuș duhovnicesc întru dialogul cu Ființa treimică.

Apofatismul este, ca situare calitativă a subiectului în existența cognoscibilă, analizat pe larg. Avem de-a face cu teologia negativă, apofatismul de la capătul rugăciunii și apofatismul vederii luminii. «...între iubirea în care creștinul înaintează spre Dumnezeu, iubirea în care persistă dorul unirii cu Dumnezeu, și iubirea mistică revărsată de la Dumnezeu la capătul eforturilor credinciosului "ca beție debordantă care răpește sufletul din sine", iubire care se confundă cu cunoașterea și este numită "vederea luminii dumnezeiești"». Capitole speciale sunt dedicate rugăciunii, cuvântului, apofatismului ca țintă a lor. Pentru un filozof al comunicării acestea sunt teme "grele",

și deslușirea lor în gândirea lui Stăniloae este o cale de a descifra soluția existențială pe care gândirea răsăriteană o dă acestor teme. Prin opera lui Stăniloae, filozofarea și teologia se reîntâlnesc la un nivel pe care îl cunoscuseră cândva, la originile gândirii creștine europene.

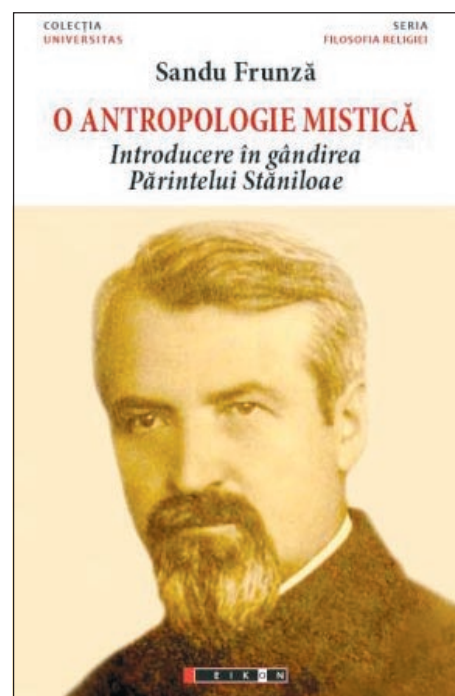
Pentru marele teolog «...orice cuvânt este nu numai o manifestare de sens ci și o manifestare a persoanei care-l rostește. Cuvântul nu există de sine. El este legat de persoană și condiționează unitatea și distinctivitatea personală. Persoana are în sine, ca virtualitate, toate cuvintele limbii sale, iar "unitatea cuvintelor într-o limbă comună arată unitatea oamenilor între ei și cosmos, ca și unitatea omului în sine. Toate sunt unite în cosmos, dar într-o unitate variabilă, descifrată de oameni și modelată, în mod variat, de fiecare și de toți în comun"».

Iar «...mistica vorbește de formarea unei conștiințe simbolice a lumii ca despre un proces de anamneză care ar consta dintr-o acțiune "recuperatorie" care merge dinspre cuvântul înțeles ca Logos spre lumea opacă, criptică. [...] Totul trebuie privit în perspectiva Revelației, a Cuvântului care coboară. Astfel, cuvântul nu mai este simplu semn, instrument de limbaj, ci își păstrează și transmite forța originară, nu în manieră panteistă ci pe dimensiunea semnificantă».

"Ontologie a inter-subiectivității", opera analizată de profesorul Sandu Frunză reface un nivel de adâncime al dialogului între religie și cultură. În profunzimea ei de trăire, religia se nutrește și nutrește cultura. Biserica, de exemplu, este "cerul pe pământ sau centrul liturgic al creației". Iar inima este "lăcașul euharistic", conform definițiilor teologului nostru. De aici conceptul de "liturghie interioară", ca actualizare a caracterului de biserică al creației cosmice. Dacă, în istorie, caracterul iconic al lumii se degradează continuu, Crucea umple acest gol tot mai adânc. Ne putem întreba dacă un astfel de model de gândire este actual. Nu în sensul vreunei "mode" intelectuale evanescente.

Modelul gândirii profesorului părinte Stăniloae se instituie tocmai astfel, ca model, prin recursul la rădăcinile gândirii europene, care este, cum se știe, gândire a Logosului, ca un model cu deschidere spre viitor. "În cuvânt Dumnezeu este trăit ca solicitant, ca revendicator al iubirii noastre, pe baza descoperirii Lui față de noi. De aceea, în rugăciune, iubirea cu care răspundem lui Dumnezeu este simțită nu numai ca fapta noastră, ci și ca fructul iubirii lui Dumnezeu", scrie teologul. Căderea din rai este "căderea din ordinea originară a Cuvântului". Rugăciunea însă păstrează caracterul originar al Cuvântului chenoic, structurând lumea întru transparentizare. Iubirea reface comunicarea mistică om – divinitate, iar rugăciunea este "cea mai la îndemână relație directă a omului cu Dumnezeu".

Cuvântul este o chenoză, o coborâre a lui Dumnezeu în creație. Regăsim pe

această cale înaintând o "conștiință simbolică a lumii". Simbolul, pierdut în sensul lui profund, trebuie recuperat pentru a recupera Chipul uitat al Omului: "Simbolurile sunt martorii a ceea ce nu suntem noi; dacă le ascultăm, este pentru că ele ne irigă vorbele cu o apă al cărei izvor suntem incapabili să-l facem să fâșnească", scrie J.J. Wunenburger. Suntem în chiar miezul înțelegerii felului în care divinitatea (se) comunică. Este o comunicare *personală*, imagologul îl cita pe H. Corbin, cel care observa odată că filozofia răspunde la întrebarea *ce este*, pe când imaginația mistică, religioasă răspunde la întrebarea *cine este*. În sistemul de gândire al Părintelui Stăniloae cunoașterea mistică este o cunoaștere supra-conceptuală. Iar *cine* este întrebarea fundamentală asupra divinității întrupate, a trinității și a experienței personale.

Ultima parte a cărții analizează sistemul de valori: sub semnul finitudinii individului și sfârșind cu problema răului. Restabilind o comunicabilitate profundă între raționalitatea Lumii și iubirea prin care ea ni se dăruiește. Sau, cum încheie autorul acestei foarte utile monografii: «În această plenitudine a gustării eterne din "pomul vieții", omul își realizează esența sa relațională de ființă destinată "să fie infinitul în devenire". Având în vedere că, după o reflexie a Părintelui Stăniloae, între realizarea mistică a ființei umane și capacitarea ei infinită de a tinde spre infinit există o distanță mereu afirmată în dinamismul asumării asemănării cu Dumnezeu, putem spune că eschatologia mistică, prin temeiurile sale ontologice restaurate și restauratoare, deschide spre o antropologie a eternei desăvârșiri».

¹ - *O antropologie mistică. Introducere în gândirea Părintelui Stăniloae*; Editura Eikon, 2016; Ediția a II-a revăzută cu prefața autorului. Prefață la prima ediție Aurel Codoban.

- *Experiența religioasă în gândirea lui Dumitru Stăniloae. O etică relațională*, Ed. Eikon, 2016;

ÎN TRE CER ȘI PĂMÂNT

GRĂȚIELA BENGA

Din șirul lung al cărților lui Andrei Cornea, a căror simplă menționare ar ocupa prea multe rânduri, mă mulțumesc să evoc doar titlurile spre care mă întorc nu dintr-o admirație epidermică, ci din nevoia de a recântări substanța unei gândiri organice, care-și asumă (și) vremelnicia. Căci, știm bine, dintre marile victorii ale umanității – gândirea, libertatea și moralitatea – nici una nu are caracter definitiv. Prima la care nu ezit să revin periodic este *Miracolul. Despre neverosimila făptură a libertății* – o remarcabilă meditație asupra libertății, examinată prin raporturile ei cu opțiunea, cu incertitudinea și riscul. Nu doar teroarea a hrănit sistemele totalitare, ci și teama omului de propriile-i alegeri: de aceea a fost libertatea întotdeauna fragilă – pentru unii de preț, pentru alții de nimic. În fine, *Când Socrate nu are dreptate, De la Școala din Atena la Școala de la Păltiniș și Turnirul khazar* aduc la lumină – filosofic, parabolic – ceea ce e îndeobște trecut cu vederea în marșurile obtuz-triumfătoare de astăzi: opțiunea a doua (rolul ei esențial în problematica dialogului), testul de auto-incluziune și proba responsabilității.

Andrei Cornea nu rămâne numai pe teritoriul reflecției și al istoriei ideilor. Bun cunosător de literatură (după cum se vede și din ancorele aruncate spre paginile lui Jonathan Swift, Kafka, Bulgakov, Elias Canetti și Soljenițin în *Miracolul...*), e atras el însuși de proză. Desigur, o proză prinsă din cheagul marilor întrebări. A început în 2009 prin construcții narrative mai puțin întinse, *Povești impertinente și apocrife*, a continuat cu romane – *Uimitoarea istorie a lui Șabbatai Mesia* și *Lanțul de aur**.

A (NU) ASCUNDE

"Uluire, dragul meu: asta-i ceea ce a simțit tânărul Simplikios, când întâia oară l-a văzut pe străin, abia debarcat dintr-o galera pe cheiul cel vechi al Pireului, portul Atenei, unde acostau vasele comerciale. A încremenit pentru o clipă, abia crezându-și ochilor, apoi n-a găsit altceva mai bun de făcut decât să murmure versul unei poete moarte cu o mie și ceva de ani în urmă: «Asemenea zeilor mi se-ntruchipează bărbatul care/ Înaintea-mi stă și m-ascultă, dulce vorbire grăind...» Fii însă înțelegător cu el, Teodoros: tânărul Simplikios (n-avea încă nici 24 de ani împliniți pe atunci) trăia, în felul lui, mai mult printre morți decât printre vii". N-am să lungesc vorba: primele fraze ale romanului stabilesc fără echivoc tipul de narațiune și cronotopul romanesc – Atena secolului al VI-lea.

Mai precis, povestea începe în anul 529, pe vremea împăratului Iustinian, care dorește să impună creștinismul ca religie de stat în Imperiul roman. Cu alte cuvinte, este epoca platonismului târziu, mai precis a ultimelor zvâcniri ale acestuia, înainte ca școala filosofică reînființată cu un secol în urmă de neoplatonicianul Proclus să fie închisă la ordinul împăratului: a semnat un decret prin care se interzicea orice învățătură publică dacă ar fi cuprins "nebunia sacrilegă a elenilor". Semnele unor vremuri tulburi se contopesc cu însemnele spațiale dintr-o Atenă neașezată, decăzută, care-și dăruia orbește panteonul. Câteva zeci de ani înainte și după 529, timpul se plasticizează, de-format sub presiunea habotniciei și a puterii discreționare, iar spațiul se modelează la rândul lui, distorsionat de bunul plac al istoriei și

înăbușit de intoleranță. Însă, în timp ce cadrul narativ general e de la bun început deslușit, echivocul planează asupra nara-torului și a celui care ascultă (Teodoros), căci identitatea lor se dezvăluie abia în ultimele pagini ale cărții.

Neclare la prima vedere, dar nu mai puțin reale sunt elementele de legătură care aduc laolaltă, izbitor, miturile și istoria, realitatea practică și ideile filosofice, libertatea și puterea constrângătoare. Sau adevărul și iluzia. Tocmai în relevarea acestor puncti ambigue constă una dintre reușitele cărții lui Andrei Cornea. Care e locul gânditorului în cetate? Cum să procedeze atunci când cetatea e făcută praf și pulbere în numele unei filosofii metamorfozate în ideologie? Cum e posibilă teribila prefacere a ideii luminoase într-o catastrofă politică? Există oare, în problema adevărului, o fericită proporție între tănuire și descoperire? Nici ultimii filosofi ai Școlii din Atena nu se pot pune de acord în privința unui răspuns la întrebarea din urmă: Simplikios susține ieșirea adevărului dintre umbrele care-l învăluie (de vreme ce *adevăr* înseamnă, etimologic, *neascundere*, *a-letheia*), iar Damaskios (cel care conduce Școala) recunoaște că e o discuție atât de complicată încât nu-i poate găsi o dezlegare.

SPIRITUL ȘI LITERA

Dezlegare i-a găsit însă un rege care, în timp ce Atena încerca să-și înlăture urmele trecutului păgân (chiar dacă era vorba despre sculpturile lui Phidias), s-a apucat să construiască lumea ideală în propria patrie, ștergând de pe fața pământului tot ce nu intra în tiparul fantasmiei sale – construit pe o lectură numai în litera filosofiei platoniciene, nu și în spiritul ei.

De spiritul *Dialogurilor* platoniciene s-au ocupat, în schimb, filosofii "lanțului de aur" (imagini preluate de la Homer) – cei care alcătuiesc "legătura de nedesfăcut dintre cer și pământ [...]". Dar, atenție, asta n-ar trebui să fie motiv de înfumurare deșartă, așa cum vedem în multe cazuri, căci cinstea se cumpănește cu o mare

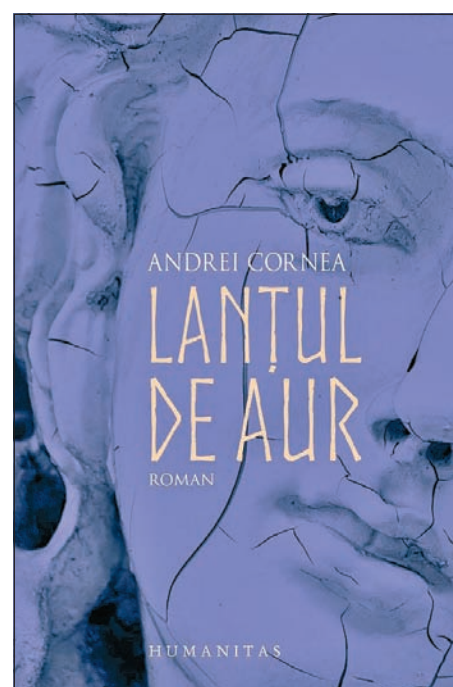
datorie, pe care cu greu și puțini dintre noi izbutim s-o plătim cumsecade. [...] Și sperăm să nu se rupă odată cu noi acest «lanț de aur», ci să-l încredințăm pe mai departe celor care vor veni după noi, din generație în generație, pentru ca să nu se piardă de pe lume amintirea a ceea ce-i adevărat, frumos și mareț."

Că *Lanțul de aur* poate fi citită ca o carte despre mobilitatea fertilă și imobilismul dezastruos al ideilor e dincolo de orice îndoială. Dar la fel de limpede e că ideile nu generează un apendice narativ artificial, ci apar în chip natural în poveste a unei lumi care se hrănea din concepte și producea, la rândul ei, gândire. E drept, cititorului nefamiliarizat cu filosofia îi este greu să urmărească lungile dezbateri în care intră Simplikios, Damaskios, Străinul și Alypios, dar străduința de a plonja în mintea altora e necesară pentru a descoperi sensul lumii – reale și ficționale, cu decuplările și interferențele pe care acestea, abil, le implică.

Nu voi expune nimic din traseele personajelor, pentru că s-ar năru bună parte din farmecul lecturii. Remarc doar că *Lanțul de aur* prinde contur din răsuciri spectaculare, din travestiuri, crime, trădare, fidelitate și iubire, din comploturi și pedepse, din empatie și ironie. Ori din manipulări rudimentare și rafinate turniruri de argumente (creștine și filosofice). O întreagă împletitură intertextuală își face loc în poveste, inserând, în ipostaze neobișnuit distilate, pasaje din Pindar, Sappho, Platon, Aristotel și Vasile cel Mare ori fragmente din *Istoria declinului și a căderii Imperiului Roman* a lui Edward Gibbon.

PUNCTUL DE FUGĂ

Se pune tot mai frecvent problema dacă, în universal hipertehnicizat de astăzi, filosofia și, în general, umanioarele își mai găsesc locul. Din universități (care altădată se sprijineau cu orgoliu pe tradiția gândirii critice și creative) au început să fie îndepărtate, pe motiv că omul se dezvoltă în raport cu creșterea economică, nu cu

evoluția lui interioră. Sau cu durata metabolizării unui gând. Într-o astfel de conjunctură, care mutilează umanitatea prin relegarea disciplinei gândirii și a elanului imaginativ (implicit, a dimensiunii morale și întinderii speculative), *Lanțul de aur* e o încercare de pedagogie onto-teologică prinsă în rama flexibilă a istorisirii și emoției. Pune o dublă problemă de gust: gustul estetic și gustul libertății. Dacă apetența estetică poate fi formată, despre gustul libertății există dubii. Iar punctul de fugă al narațiunii tocmai acesta este – libertatea ca autoeducare creatoare, nu ca arbitrar justificat drept necesitate.

La fel ca *Miracolul...*, dar cu mijloace care transformă istoria ideilor într-o poveste aflată sub semnul fascinant al Hiperboreei, *Lanțul de aur* arată cum poate (sau nu) să funcționeze o lume cu mai multe sisteme de valori simultan, când acestea se arată a fi incompatibile unele cu altele.

*Andrei Cornea, *Lanțul de aur*, București, Editura Humanitas, 2017.

DESENE ÎN OGLINDĂ

Peste măsură de prolific din 2010 încoace (a publicat nouă volume de autor numai în acest interval), Gheorghe Vidican nu-și ia răgaz de respirație. Cea mai recentă carte a poetului orădean, *Pivnița din horn**, reflectă spații hibrid anamorfozate, într-o succesiune rapid-alunecoasă a imaginilor: "scorbura devenită olim virtual/ mătasea broaștei dă bății de cap morilor de vânt/ intrate în patrimoniul unescó visele zeului somnambul/ dispuse într-o perspectivă cavalieră hilară/ cer iertare ornicului din turnul primăriei/ incinerează trecutul imperiului în lumina lunii/ cenușa ia forme umane" (*Șopârta virtuală*).

Imaginarul poetic înregistrează procesele în care dispar timpuri, dar regenerează, prin nostalgică evocare, vârsta copilăriei decupate în jurul unor figuri coagulante (bunica, bunicul, mama, nana Saveta), aglomerate și vitale ca în tablourile lui Pieter Bruegel. Ori proiectează vieți orientate după miresme – nu le deschide spre un neant scorburos (ca prezentul), ci le dilată spre a cuprinde, protector, nedeterminarea: "bunicul cu un licurici în mână mută dimineata/ de pe un umăr pe altul/ să nu-și simtă greutatea/ stropii de rouă însângerați de tăișul coasei/ [...] am rugat-o pe vecina mea elevă la școala de artă/ să-mi deseneze mirosul pâinii/ să-l pot purta cu mine în viețile viitoare/ construiesc un castel din mirosul de fân cosit/ îi ascult scârțâitul când deschid ușa"... (*Râul soarelui*)

Prin șuvoiul nestăpânit al plămuiirii (cu simțuri deconcertant expandate – mai ales vizualități izbitoare și reînnoite sensibilități olfactive), se fărâmițează și se reclădește o realitate ambiguă, la

granița dintre existență obiectivă și himeră. Gheorghe Vidican nu e ispitit să problematizeze ceea ce i se înfățișează. Retine, imprimă în expresie și obține o revărsare de conținut halucinant, de parcă nu ar interveni deloc în selectarea și prelucrarea secvențelor. Poemele derulează imagini arhitecturale sau risipiri atopice, emoții fulgurante sau patimi persistente, într-un fel de ultimativitate metaforic descriptivă – descoperită în prelungiri alterat reflectate (ca *În orașul de dincolo de oglindă*), surprinsă în concretizări ale suprafeței (subteranei) și revelată în fantasmе coșmarești care amintesc de logica în răspăr a lui Hieronymus Bosch: "pe marginea sfârșurilor noaptea picură realitatea/ forme izometrice o perspectivă tridimensională/[...] buzele tale cu gust de hașis/ rostogolesc prin praful de pușcă/ noaptea/ femeie cu celălalt picior în alt trup" (*Vânătoare nocturnă*).

Tablourile *Pivniței din horn* vădesc o coerență scenografică din care prinde formă spectacolul antinomiilor fluide: "măinile noastre [...] urcă tamisa în turnul londrei" (*Brexit*). Între miraculos și atroce se cartografiază un teritoriu confuz-acaparator. Dar între revărsarea în cascadă a imaginarului și proluxitate discursivă (cu unele reprezentări redundante și abundență a determinantelor genitive) nu e decât o linie subțire peste care se poate trece, ușor, dintr-o parte în cealaltă.

* Gheorghe Vidican, *Pivnița din horn*, Bistrița, Editura Charmides, 2017.

ROMANUL SENZORIAL

MARIAN ODANGIU

Niciuna dintre cărțile de până acum ale Doinei Ruști, nouă la număr, nu a trecut neobservată. Publicat în același an cu faimosul *Băgău* al Ioanei Bradea, primul ei roman, *Omulețul roșu* (2004), a fost considerat la fel de îndreptățit să primească Premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor din România. Volumul următor, *Zogru* (2006), a obținut Premiul Asociației Scriitorilor București pentru proză, iar *Fantoma din moară* (2008), Premiul pentru proză al Uniunii Scriitorilor din România. *Lizoană la 11 ani* cucerea, cu deplină îndreptățire, în 2009, Premiul "Ion Creangă" al Academiei Române. Ca să nu mai vorbim de numeroasele nominalizări și distincții acordate celorlalte romane și/ sau culegeri de proză scurtă de către reviste de prestigiu precum *România literară*, *Ateneu*, *Convorbiri literare*, de nenumăratele cronici și recenzii exclusiv favorabile apărute în majoritatea publicațiilor culturale românești.

Mai mult, din 2008 încoace, proza Doinei Ruști a fost tradusă, publicată și primită cu elogii în franceză, engleză, italiană, germană, spaniolă, maghiară etc. Fulminanta ascensiune a scriitoarei își află, parțial, explicația în modul specific al generației în fruntea căreia s-a instalat cu lejeritate de a face ceea ce se numește *management cultural*. Înainte de orice, prozatorii *douămiști* (Petre Barbu, Ioana Bâldea Constantinescu, Ioana Bradea, Iulian Ciocan, Dumitru Crudu, Filip Florian, Radu Pavel Gheo, Florina Ilis, Florin Lăzărescu, Dan Lungu, O. Nimigean, Răzvan Rădulescu, Ana Maria Sandu, Sorin Stoica, Lucian Dan Teodorovici etc.) știu să gestioneze cu grijă destinul fiecărei (noi) apariții, să valorifice din plin avantajele rețelelor de socializare, ale blogurilor și site-urilor, ca și pe acelea ale contactelor și relațiilor personale, să sprijine cu inteligență, direct sau indirect, eforturile editorilor de a le promova cărțile, prin interviuri, lansări, participări la burse internaționale, reuniuni, festivaluri și târguri în țară și, îndeosebi, în străinătate, pe scurt: să se așeze cât mai temeinic în spațiul literaturii contemporane, care, pentru majoritatea lor, nu mai este, de mult, doar cel strict național.

Aceasta cu atât mai mult cu cât ține de domeniul evidenței că, pe de altă parte, marea lor miză este un *alt fel* de a percepe și de a-și asuma realitatea – cea din imediata apropiere ori cea istorică, Istoria însăși –, de a o analiza și transfigura estetic, de a se poziționa și de a experimenta fără limite în laboratoarele ficțiunii, de a interpreta, într-o manieră *sui generis*, alchimia imaginației, laolaltă cu aceea a documentului autentic, real, concret, adevărat, palpabil și de necontestat. Rezultatul e nu o altă modalitate de a face proză, ci o *altă literatură* care, în primul rând, propune un mod diferit de relaționare cu cititorul. Prea puțin din tipologia tradițională a genurilor și speciilor, și încă și mai puțin din principiile și regulile clasificate ale construcției epice își mai găsesc loc în strategiile de atragere și păstrare a lui în *spațiul lecturii*.

Optând pentru o completă liberalizare formală și pentru o comunicare frustră, adesea, aparent, necizelată, brutală cu cititorul transformat volens-nolens într-un *consumator de literatură*, douămiștii au produs și produc unele dintre cele mai interesante și spectaculoase falii din proza românească de după generația *obsedantului deceniu*. Ei au depășit, în anii din urmă, pragul a ceea ce părea a fi doar teritoriul unor experimente insolite și ocupă o zonă tot mai consistentă și mai clar definită (și definibilă!) a literaturii contemporane.

Manuscrisul fanariot (2015) părea a înscrie proza Doinei Ruști într-un perimetru cu multiple rădăcini în *Craii de Curtea Veche* al lui Mateiu I. Caragiale, în *Princepele și Săptămâna nebunilor* de Eugen Barbu, dar și în abundența recuperatoare a unor spații lingvistice revoluate de o maximă plasticitate, din cărțile lui Mircea Cărtărescu și Ștefan Agopian. Epoca diferită și finalitatea epică îndepărtau însă cartea de capodopera mateină, păstrând, totuși, mult din atmosfera rocambollescă și irepresibila capacitate de fantazare a personajelor. Absența dimensiunii ideologice și a tentației polemice așeza o separare netă față de romanele lui Eugen Barbu, după cum o perspectivă mult mai flexibilă și verva fabulatorie de nestăpânit o separau pe autoare de creatorul *Levantului* și de cel al romanului *Sara*.

Atmosfera îmbibată de superstiții și de inflexiuni esoterice, frenezia și luxuria detaliilor, dozajul bine cumpănit între documentar și ficțiune, senzualitatea dezlănțuită duceau ceea ce părea a fi un *roman istoric* despre Bucureștiul fanariot într-o cu totul altă zonă. Într-un fel, *Măța Vinerii** reiterează experiența din *Manuscrisul fanariot*, fără a fi o continuare, ci, mai degrabă, o aprofundare a tipului de roman pe care volumul din 2015 îl statua. O scriitură densă, îmbibată de un epic în valuri, ce alternează la nesfârșit, în respirațiile sale scurte, fragmentate, planurile și personajele, fac din *Măța Vinerii* un *roman senzorial* cu puțini termeni de comparație în literatura română.

Că în cazul multora dintre douămiști, construcția romanescă este una *pe orizontală*: rama narativă a evoluției eroilor e restrânsă, minimală, învăluită într-o magie ce nu dă decât puține clipe de răgaz papilelor gustative și olfactive. Ceea ce contează sunt *senzațiile* pe care nesfârșitele și halucinantele povești le induc, provocarea continuă a percepției, a simțurilor. Toate aglutinate în perimetrul unei retorici moralizatoare potrivit căreia ceea ce ni se întâmplă e rezultatul propriei noastre incapacități de a-l înțelege și manevra pe *Sator* – figură misterioasă și imprevizibilă,

care echivalează mai degrabă cu Destinul decât cu Răul atotputernic: "Ca să ieși și totodată să scapi de sub stăpânirea lui Sator, cel mai bine e să înveți să trăiești odată cu el, așa cum înveți să răzbați valul marilor fluvii, așa cum înveți să treci prin viforul iernii. Așa cum treci prin furtuni [...] Cum i-ai simțit focul, cel mai bine e să rămâi nemișcat. Sator apare ca aburul care frige, apare ca veninul care curge pe gât. Dacă dă de cineva care se neliniștește în vreun fel, speriat, tulburat într-atâta încât capul i se umple de planuri și de speranța salvării, acel om e mort și îngropat".

Să notăm în treacăt că identitatea straniei figuri evocă esotericul pătrat cu palindroame latine *Sator Arepo Tenet Opera Rotas*, cu o simbolică ce trimite la zorii creștinismului, la *Alfa* și *Omega* hristică. La afirmarea, deci, a unei noi religii: cea a *satorinilor* în cazul de față, a cărei adeptă și promotoare, aidoma întregului său neam, este eroina cărții, Pâtca, o adolescentă de patrusprezece ani fugită din Șcheii Brașovului la București, "singurul loc în care pulsa viața", pentru a nu împărtăși, precum bunica sa, Maxima Tutilina, soarta vrăjitoarelor. Dar și pentru a recupera moștenirile de familie, *Cartea bucatelor rele*, în primul rând, casele de pe misterioasa și inexistentă uliță Murta, și, într-o finalitate difuză, pentru a sprijini răspândirea difuzei și bizare sale religii. Pâtca trece prin nenumărate situații limită, este răpită, pusă sub pază strictă, suspectată și judecată pentru asasinarea propriului unchi (moșicul Zăval Cuviosul, maestrul în manevrarea lui Sator), intră sub protecția Căterinei Greceanu, o femeie nu doar frumoasă și bogată, ci și deosebit de influentă, se îndrăgostește de Henri Dubois de Saint Maurice, un aventurier bonapartist pripășit prin urbe, înfruntă slujitori ai Puterii și ai Bisericii, prepară leacuri cu ingrediente excentrice pentru a-și salva apropiatii, dar și necruțătoare otrăvuri.

Sub zodia unei continue ambiguități a personalității ei, Pâtca, ea însăși vrăjitoare, dobândește un nume esoteric, Măța Vinerii. În ordine simbolică, numele are, firește, legături cu Sfânta Vineri, baba hădă care, în

tradiția populară ce interzice femeilor să facă o sumedenie de activități (cum ar fi gătitul!) în ziua ei din săptămână, după cum este conectată și la semnificația mitică a Venerii, zeita romană a frumuseții, iubirii și ascezei.

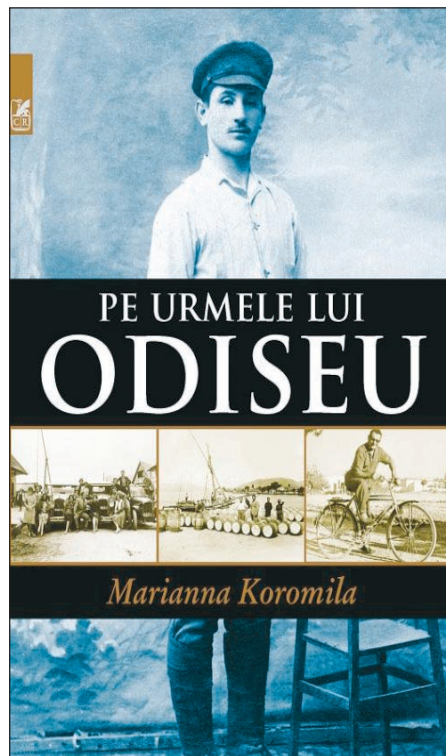
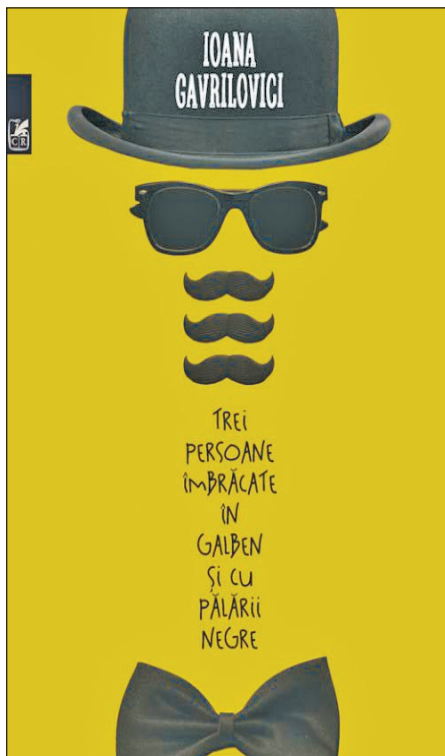
Dacă *Manuscrisul fanariot* viza, cu precădere, cum s-a mai observat, *auzul*, *Măța Vinerii* se adresează predilect *văzului*, *mirosului* și, mai cu seamă, *gustului*. Aventurile și întâmplările prin care trece Pâtca, principala voce narativă a romanului au o volatilitate similară secvențelor de peisaj exotic dintr-un București populat de indivizi cu puteri magice, de fanarioti, otomani și funcționari ai Înaltei Porți, de complotiști și boieri autohtoni, de domnitori maziliți ori înscăunați de pe o zi pe cealaltă, arnăuți, negustori, șarlatani, bucătări și robi din cuhniile palatelor, jupâni și jupăne de tot felul, de aventurieri, bonapartiști și revoluționari, scamatori, iluzionisti, circari, vrăjitori, preoți, într-un amestec funambulesc.

Volatilitate aidoma miresmelor ce învăluie la tot pasul urbea fanariotă și similară aromelor emanate de ingredientele și bucatele exotice preparate de Silică, bucătarul domnesc, varianta masculină, oarecum simetrică, a protagonistei, proprietarul vremelnice al unei variante a manuscrisului căutat de Pâtca. O volatilitate, în sfârșit, care aparține unui univers culinar magic, în care "o mâncare nu este doar nutrețul care face carnea să crească, ci un amestec de fapte și parfumuri, un timp total, în care colcăie viața, cu toate întâlnirile, pasiunile și aspirațiile unui număr mare de oameni". Afrodisiacele, elixirele ce deschid porțile imaginației, licorile aducătoare de iubire, putere, dar și de boli incurabile ori chiar de moarte subită, băuturile ce produc efecte devastatoare în întreaga comunitate fac parte din insolitul rețetar al acestui univers, frontiera dintre arta gătitului și cea a vrăjitoriei fiind cât se poate de fragilă.

Asimilând în filigran izvoarele istorice, rețetarele medievale, cele brâncovenești ori fanariote, străbătute cu osârdie în toate direcțiile posibile, dintr-o perspectivă temeinic ancorată în ocultismul vrăjitorilor și superstițiilor ce dominau Bucureștiul din preajma începutului de secol al XIX-lea, *Măța Vinerii* este un roman în care, într-o ambianță de pantagruelic ospăț levantin, imaginarul coplește realitatea istorică pentru a o aduce, în ordine morală, în imediata noastră vecinătate.

*Doina Ruști, *Măța Vinerii*, roman, Editura Polirom, 2017

ORIZONT A CITIT

PROZĂ LIBERĂ

ALEXANDRU ORAVIȚAN

A citi proza lui Radu Parascivescu înseamnă a ridica o mască de pe chipul moderatorului de televiziune sau a traducătorului din literaturi de expresie anglo-saxonă. Un polihistor, aproape o figură renescentistă, Radu Parascivescu cultivă în proza sa adunată în *Am fost cândva femeie de onoare și alte povestiri*¹ un ton confesiv care apropie cititorul și îl face părtaș la evenimente. Mai mult decât atât, textele sale sunt fluide, cinematografice, cu decupaje atent plasate pentru a spori semnificația episoadelor narate. Proza scurtă și caracterul ei comprimat îi vin ca o mânășă lui Radu Parascivescu; acesta adoptă formula feliei de viață pentru a întinde năframa narativă a unui protagonist care își găsește seva într-o tinerețe acum apusă. Creațiile lui Parascivescu au un tâlc și o miză ce răzbate dincolo de impresia strict autobiografică. Ele îndeamnă spre o *joie de vivre* inclusiv în momentele mai caustice, cuplate cu hazul de necaz din toate fațetele eternei și fascinantei României, mai ales de dinainte de 1989.

Recursul la memorie devine un pretext pentru convertirea trecutului în prezent trăit în priză directă. Fie în relatarea rătăcirii noaptea printr-o pădure bănățeană ori pățania unei calde nocturne întrerupte de milițieni, aducerea-aminte funcționează ca o ramă în interiorul căreia povestirea jubilează, textul respiră, iar protagonistul devine un picaro ale cărui experiențe născute din ordinarul epocii comuniste intră în conflict cu o dorință acerbă de libertate, de a transcende granițele impuse din exterior. Jonglarea cu diferite bariere devine marcă recurentă a prozelor lui Parascivescu. Atmosfera, deși opresivă în fundal, nu e niciodată redată în tușe groase, iar suspansul se naște organic. Rătăcirile nocturne prin pădure e punctată de comentariul unui meci de fotbal, iar o casă din Lugoj e prilej pentru o explorare filmică a interioarelor din spatele ferestrelor ce dau către abil-numita stradă a Libertății.

Remarcabilă este capacitatea autorului de a reda în aceeași cheie iubiri adolescentine, pățanii din armată, întâmplări din studenție, meciuri de fotbal antologice din tinerețe și peripeții din experiența de tânăr profesor și traducător. Așadar, experiența de viață devine un creuzet literar pentru o proză genuină în toate sensurile cuvântului. În ciuda anumitor înfloriri, matricea prozei lui Radu Parascivescu e nudă și lăsată la vedere spre liberă îmbrățișare de către cititor.

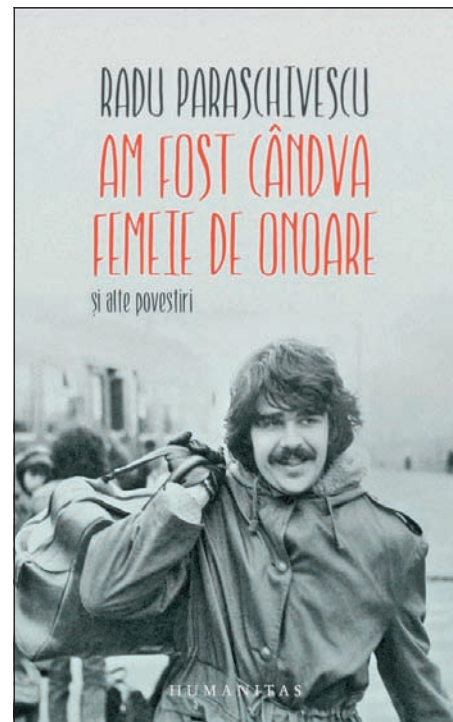
Punctele de culminație ale volumului sunt generate de acele momente în care ineditul evenimentelor coexistă cu tonul sarcastic și jocular al lui Parascivescu. Deși autorul e capabil de a literaturiza mundanul "epocii de aur" sub multiple fațete, prozele prind viață în momentul în care extraordinarul se naște genuin, prin împletire fericită cu vocea narativă. Proza omonimă, *Am fost cândva femeie de onoare*, e un magistral exercițiu de jonglare a tonurilor, de dozaj atent al stilurilor, de la cel profesionist la cel penibil-emotiv. Pățania interpetului care redă traducerea simultană în

glas de femeie pentru a fi tras mai apoi la răspundere într-o cheie neașteptată și inimitabilă constituie un eșafodaj solid pentru proza cea mai izbutită a volumului, apropiată stilistic de umorul unor David Lodge sau Martin Amis. '39, o proză intitulată după melodia omonimă a trupei Queen de pe albumul *A Night at the Opera*, ce ocupă un loc-cheie în trama prozei, este scrisă dintr-o perspectivă aproape salingeriană, a adolescentului cuprins de angoasă și tensiune sexuală: "Răzbunarea nu e doar o mâncare bună dacă o consumi de la frigider, ci și arma prostului. Așa grăit-au înțelepții. Ce nu știau ei e că un licean îndrăgostit n-are cum să nu fie prost și, prin urmare, nu se poate sustrage gândurilor de revanșă."

Deșteptarea întru tainele dialogului cu sexul opus are loc simultan cu revelația pricinuită de mesajul piesei celor de la Queen. În fapt, maturizarea survenită prin consumul de cultură populară occidentală duce la traversarea unei bariere în prozele formative semnate de Radu Parascivescu. Acest lucru este vizibil și în *Fuga mea cu Mark*, un text adresat direct lui Mark Knopfler, solistul și chitaristul formației Dire Straits. Tonul confesiv, cu nuanțe aproape homoerotice pe alocuri, e contrapus unei întâmplări alerte despre o tentativă de troc de discuri pe străzile Bucureștiului în timpul "epocii de aur". Aceleași referințe din cultura populară abundă și în prozele cu trimiteri la lumea fotbalului, una dintre marile iubiri ale lui Radu Parascivescu. Cea mai notabilă proză în acest sens este *Niște vulturi, un scobar, un autograf*, un conglomerat memorialistic al cărui nucleu dur este format din meciuri și jucători memorabili, de pe vremea când fotbalul încă nu devenise o industrie.

Prin intermediul metodei geografiei literare formulate de Cornel Ungureanu, se poate conchide că Banatul ocupă un loc de maximă importanță în proza lui Radu Parascivescu. Pentru acesta, Banatul echivalează cu o întoarcere la origini, un spațiu miraculos al copilăriei, profund diferit de urbanul claustrofobic al Bucureștiului. Proza *La Medelugoj* probează din plin aceste aspecte, într-un stil tributar numai pe alocuri lui Ionel Teodoreanu. Spre deosebire de București, cu ale sale apartamente în care sunt îngrămădite amintiri între ziduri cu sau fără igrasie, Lugojul e un loc aproape sacru, unde casa unchiului Carol și a Netei e un labirint înțesat de obiecte ce vor amprenta memoria viitorului scriitor. Atmosfera este aproape mistică: "Leagănul și radioul, aliații mei de la Medelugoj, au format o pereche indestructibilă, care mi-a marcat fiecare zi din verile copilăriei. Știindu-mă așteptat în curtea de păsări, mă trezeam în fiecare dimineață la opt fără cinci – nici mai devreme, dar nici mai târziu. Filtram lumina zilei prin ochii întredeschși și băjbăiam după aparatul de radio."

În primul an de activitate ca profesor în Făget. Pagini colorate despre practica agricolă ori despre obiceiurile locului înfățișează ineditul vieții provinciale din Banatul anilor '80: "Cât despre abținerea forțată de partid, ea provoacă scene de un grotesc baroc. La restaurantul Padeșul, berea nu se mai bea din pahare sau din sticle, ci se servește cu polonicul în farfuriile de supă. Supierele cu ciorbă de hamei sunt aduse cu un aer nevinovat de chelnerițe (elevele noastre de la seral), iar apoi fiecare mesean își pune câte-o porție, pe care o consumă cu lingura."

Tabăra și pădurea de la Chevereșu Mare susțin din umbră proza *Rai care erai*, în care tânărul profesor rătăcește îngrozit la 5 dimineață, temându-se de mistreți. Secvența descinderii din tren înfățișează un spațiu în care timpul curge altfel: "Ocrotit de discreția mecanicului, își lasă încărcătura aproape pe furiș, parcă rușinat de propria faptă, pe o limbă de ciment spart prin care crește iarba, pentru a pleca apoi în tăcere prin câmpia bănățeană, spre noi locuri uitate de timp, de Dumnezeu și de cei mai mulți dintre oameni: Sacoșul Mic, Uliuc, Urseni, Semenici, Giroc." Aceste pagini probează potențialul narativ al Banatului în proza românească contemporană a scriitorului de la centru.

Până la urmă, cât e biografie și cât e ficțiune în *Am fost cândva femeie de onoare* e neesențial. Important este că această carte confirmă un prozator de primă mână, care știe cum să dozeze umorul și să puncteze momentele de adâncime din textele sale.

POEZIA NORDULUI

*Sigiliul Nordului*² de George Vulturescu propune o poezie intrigantă, cu trimiteri la opera șaizeciștilor, dar ancorată și în decantarea poetică a prezentului. Multe dintre poemele cuprinse în op sunt epifanice. E focalizat un obiect, un element din natură, iar de acolo pornește un veritabil excurs liric, ce poartă cititorul spre o revelație a formei: "Toți care ați fost vreodată în vânt/ ați putea auzi acum cu mine/ cum curge vânt din cornul de vânătoare/ pe care-l țin pe un raft al bibliotecii/ cum răvășește camera și vântură fire de praf".

Când nu scrie despre natura ori despre oamenii Nordului, din Sătmărul natal, George Vulturescu se oprește asupra poeziei ca mijloc de comunicare cu sacralitatea. Versurile sunt văzute ca un dar născut din materia universului: "Uneori ciomagul îți este trimis/ cu o caleașcă de aur/ iar mana, e scris, pică neapărat din cer./ A primit vreun poet, altfel, sigiliul literelor?" Poetul practică intenționat o distanțare față de poezia contemporană ("Ducă-se, îmi zic, nu mai dă bine/ în poemele fără "zvâc" de azi/ să stai de vorbă cu știma lacurilor"), apropiindu-se astfel de șaizeciști în ceea ce privește construcția materiei poetice.

Interogații mai mult sau mai puțin retorice, cu iz de paradox zen, apar în puncte cheie în poezia lui Vulturescu: "Dacă iei o literă dintr-un cuvânt/ Zeii ne pot privi prin fisura lui?" Toate aceste întrebări sunt despre natura poeziei și despre locul poetului în lume: "La început sau la sfârșit e mai potrivit/ să-ți întrebi poemul:/ Pe cine slujești: pe cel care scrie/ sau pe cel care vine să te citească?"

Materia poetică nu este însă strict exterioară; există și o geografie interioară sondabilă prin detașarea de zgomotul și furia din exterior: "Cele mai bune fotografii/ se fac cu ochii închiși:/ pleoapele sunt precum o sită a mrejelor./ apa și peștii se scurg fâl-fâl/ și peștele cel mare – zvârluga de față – / zbang! până în inima ta."

Poemele cele mai izbutite ale volumului sunt cele în care sinceritatea expresiei e dublată de o decantare a vocabulei. Cuvinte sugestive, pline de semnificații, se derulează ca o peliculă pe care se întrevăd dinamicele imagini poetice: "Cel mai perfect poem/ n-ar fi cel căruia i-ai fi amputat fiecare literă/ scrisă/ ca și cum ai tăia brațele amantilor/ care ți-au îmbrățișat trupul iubitei?"

De o importanță capitală este relația cu Nordul natal. Din poezia lui George Vulturescu se desprinde o geografie literară a toposurilor delimitate de "Pietrele Nordului", "Câmpia de Nord-Vest" și apa Someșului, dar și a figurilor literare din acest spațiu, unii pierduți, alți încă în plină activitate literară: Vasile Sălăjan, Ion Bleda, Radu Sergiu Ruba, Dorin Sălăjan, Dimitrie Sfura, Valentin Strava. Între oameni și locuri se naște o legătură traică, exprimată cu franchețe în versuri despre miracolul zonei.

Astfel, *Sigiliul Nordului* prilejuiește nu numai momente de autentică reverie poetică, ci și invită la descoperirea unui tărâm poetic ancestral.

¹ Editura Humanitas, București, 2017, 200 p.

² Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016, 100 p.

RECAPITULĂRI

ALEXANDRU RUJA

Două volume masive (vol. I – 563 p.; vol. II – 541 p.) de studii, articole și documente publică Nicolae Gheran, toate având același punct auroral: Liviu Rebreanu. O înălțime, deci, spre care s-a ridicat și pe care a atins-o Nicolae Gheran printr-un devotament și o pasiune rar întâlnite, reușind un fapt unic, până acum, în cultura română: să realizeze o ediție critică integrală. Și nu a unui autor care a scris câteva sute de pagini, ci a unui prozator care a scris zeci de mii de pagini, care a fost implicat în evenimente culturale/ literare majore, care a avut o viață tumultuoasă (ea însăși subiect de posibil întins roman), începând cu neguroasa perioadă a tinereții și până la sfârșitul nici până acum, în totalitate, descifrat și limpezit.

Printr-o muncă de o viață Nicolae Gheran a reușit, deci, să finalizeze *Ediția Rebreanu*, o ediție de mare dificultate, având în vedere amplitudinea operei, variantele operei, textele în maghiară, romanele așa-zis "problematic" (*Gorila*, *Crăișorul*) etc. La vremea recapitulărilor, aruncă o privire înapoi, face un sever examen al muncii la ediție, trăiește starea de cumpănă și de interogație referitor la implicarea într-o activitate devorantă ca timp, dar nobilă pentru interesul culturii române. Am scris de mai multe ori despre ediție, editorul având amabilitatea să-mi trimită, la anumite intervale, volumele. Unele observații și aprecieri se vor regăsi și aici pentru că însăși *Rebreniana* reia ceea ce chiar editorul a consemnat în diverse volume ale ediției, plus completări cu unele articole apărute, între timp, în presă și un grupaj de scrisori în final.

Despre dificultatea realizării unei ediții critice a scris Nicolae Gheran cu diverse ocazii și are dreptate în ceea ce afirmă, pentru că nu se referă doar la dificultatea muncii științifice pe care și-o asumă, ci la dificultatea publicării, la totala lipsă de interes a factorilor culturali responsabili chiar de acest act al publicării operelor. "Tipărirea unei ediții critice, la noi și aiurea, a fost dintotdeauna o cheltuială de timp și modestie nedisimulată" — scrie editorul. Nu este normal ca un critic/ istoric literar care realizează o ediție să se lovească de noi greutăți când trebuie să-și valorifice munca prin publicare.

Pe lângă faptul că această muncă este cronofagă și nu este retribuită corespunzător, te mai izbești de alte opreliști. Cunoscut clipe amare trăite de editor și confesiunile în care, de-a lungul muncii la ediție, și-a pus deziluziile fixate în pagini scrise, ca să rămână, ca document istoric al unui timp. Unele le regăsim reluate acum, în *Rebreniana*. Când profesionistul care realizează ediții critice ar trebui să poată trăi din această muncă, mult mai grea decât multe altele retribuite, la noi o asemenea muncă, dacă o duci pe cont propriu, nu-ți oferă această posibilitate. Este și acesta un

alt mod de desconsiderare al actului de cultură.

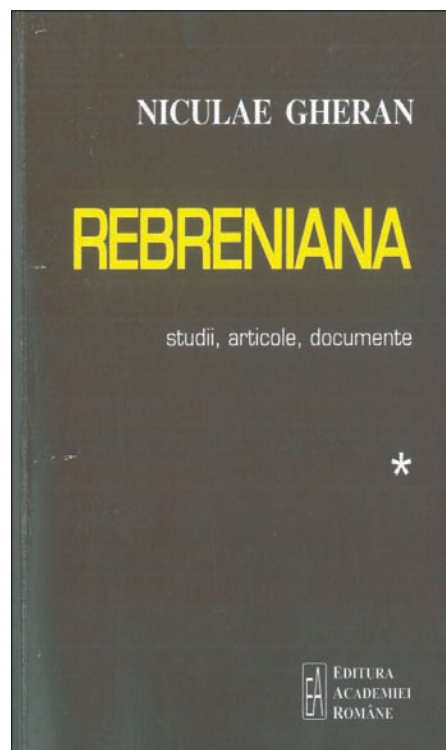
Scriitor din stirpea lui Caragiale, Nicolae Gheran are verbul coroziv, simțul umorului și mlădierea ironiei fine, are fraza inflamantă și percepe ușor caricaturalul, ca și falsul, iar când o așază pe un eveniment, persoană ori întâmplare, fraza caustică pârjolește prin forța cuvântului sau, după caz, fixează caricatura. "Dintr-o astfel de muncă nu se poate trăi, un salahor sau muncitor de la salubritate având retribuții infinite mai bune." — constată cu amărăciune.

Îi sfichiuite pe politicieni cu asprimea de cravașă a cuvântului, pentru dezinteresul față de cultură, pentru incapacitatea de a înțelege că o țară are atâta demnitate câtă cultură are, iar prețuirea operelor de cultură, a creatorilor nu poate fi un moft. A făcut efortul de a realiza ediția pentru a avea în cultura română *integrala monumentalei opere rebreniene* nu în interes personal. "Nu în favoarea mea personală, ci a unui uriaș care, deși decedat, se dovedește și azi mai viu decât toți politicienii noștri la un loc."

Rebreniana reprezintă, pe o întinsă parte, oglinda procesului de realizare a ediției, a efortului de documentare, dar și a celui de includere a tuturor romanelor, nuvelor, schițelor, scrisorilor etc. în ediție. Să ne reamintim arcul de timp sub care se întinde publicarea ediției, de la primul volum până la volumul 23: *Opere I, Nuvele* (1968) — *Opere 23, Caiete Vară* (2005). La aceste douăzeci și trei de volume (numerotate) se adaugă încă două volume (nenumerate): *Liviu Rebreanu – Fanny Rebreanu, Intime* (2012) și *Scrisori către Rebreanu, A – B*, (2014); — câte volume vor mai fi, oare, cu aceste scrisori, dacă acest volum cuprinde doar primele două litere?

Aproape o jumătate de secol de muncă pentru terminarea ediției, în epoci diferite, în condiții diverse, cu greutăți și provocări multiple. *Rebreniana* ne ajută să înțelegem care a fost parcursul fiecărui volum, ce greutăți și opreliști a avut pentru a ieși spre cititor înseriat în ediție. Dar nu doar atât, — aflăm, dintr-o minuțioasă cercetare, chiar istoria scrierii romanului, ca și epopeea lui în post-creație.

Este, spre exemplu, cazul romanului *Pădurea spânzuraților* — o istorie a scrierii lui, din care se pot vedea personajele din variante, diferența între Victor Bologa, Virgil Bologa și Apostol Bologa și, nu în ultimul rând, munca istovitoare a lui Rebreanu pentru a găsi formula compozițională cea mai potrivită unei problematice complexe și complicate ca aceea din roman. *Prolegomene* este studiul care a însoțit ca prefață "romanul *Crăișorul Horia*", publicat postum pentru prima dată în seria de *Opere*, după ce de-a lungul deceniilor critica realist-socialistă îl etichetase șovin, extremist, tribut adus ideologiei fasciste".

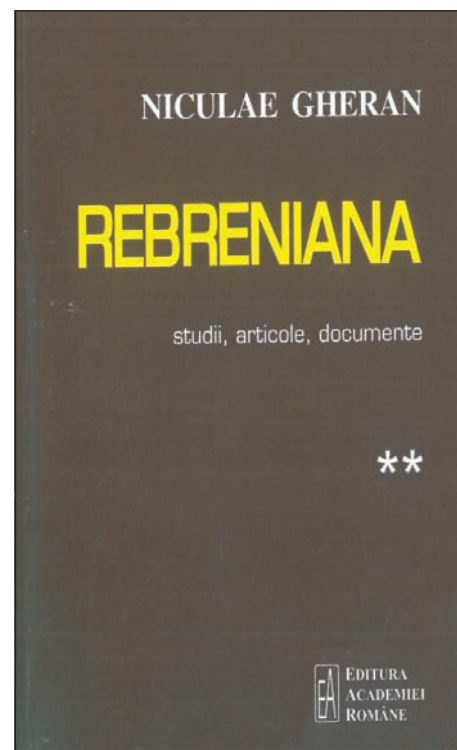

Studiul este bine documentat, cu bibliografie românească și maghiară, cu prezentarea articolelor semnate de Rebreanu despre acest eveniment, integrat, mai larg, în activitatea desfășurată de prozator pentru drepturile românilor ardeleni, cu amintirea altor creații literare și opere muzicale având ca temă răscoala. Nu este doar bine documentat, ci foarte bine orientat, spre un scop precis — acela de a putea fi publicat romanul *Crăișorul*. Citind cu atenție acest studiu, mi-am dat seama de ce autorul îl citează pe Mihai Beniuc, cu câteva poezii întâmplătoare despre Horia, dar nu-l citează pe Aron Cotruș care a scris cea mai impunătoare creație poetică despre Horia.

În anul când a apărut studiul — 1975 — Aron Cotruș era un poet interzis în țara pe care a iubit-o cu ardore până în ultima clipă a vieții, dar numele lui nu putea fi citat. Nu cred că Nicolae Gheran nu cunoștea volumul lui Cotruș despre Horia. Problema numelui i-a mai dat de furcă lui Nicolae Gheran și în privința dedicației romanului. Liviu Rebreanu i-a dedicat romanul lui Iuliu Maniu, nume, de asemenea, interzis să apară scris undeva, să fie amintit public, la acea dată — "Domnului Iuliu Maniu, omagiu de nestrămutată dragoste, L.R.". Într-o ediție în care principiul fundamental era redarea în integralitate a textelor, este evident regretul editorului că nu a putut reproduce dedicația.

Mari dificultăți a avut și cu publicarea romanului *Gorila* (*Opere 10*, 1981). Nicolae Gheran nu-și fardează opera de editor, cunoaște ce valoare înseamnă adevărul, știe ce importantă este exactitatea informației. Pentru el mai important decât orice era să-și poată duce la bun sfârșit munca de editare a operei lui Rebreanu în integralitatea ei. Pentru aceasta trebuiau publicate și *Crăișorul* și *Gorila* și altele (textele maghiare, spre exemplu). Dar ca să le poți publica trebuia să le însoțești de comentarii, în care să reproduci și ce a scris Marx despre Răscoala lui Horia și ce au scris "criticii" de orientare marxistă despre *Gorila* și ce cuprindeau comunicările de pe la diverse simpozioane etc. etc.

"Am adunat tot ce putea fi în favoarea

autorului, mai ales că în roman, anulând finalul ce l-ar fi putut compromite în perspectivă istorică, lăsase cititorilor posibilitatea să opteze pentru un deznodământ sau altul. Dar acest soi de obiectivism nu-mi părea îndeajuns, așa că am profitat de faptul că între timp dobândisem acces la jurnalul intim al scriitorului și, în aparatul critic al ediției, am reprodus în *Romanul romanului* extrase ilustrative, inclusiv însemnări de legitimare politică, totalmente defavorabile mișcării legionare, din zilele rebeliunii din 1941 și din zilele următoare."

În *Rebreniana* întâlnim câteva studii ori articole mai extinse în care Nicolae Gheran dezvoltă, nu de puține ori, o inedită hermeneutică asupra operei rebreniene, propunând noi perspective de mai bună înțelegere a operei, fixând opera pe noi axe paradigmatică, cu o evidentă plăcere a libertății actului de exegeză critică. *Festina lente* este un asemenea studiu cuprinzător. Și chiar dacă la data publicării (1965) unele din datele biografiei și chiar ale operei nu-i erau cunoscute (pe parcursul editării operei lui Rebreanu vor apărea destule surprize din *Jurnal*, din scrisori, din documente de arhivă etc.), există în acest studiu considerații pertinente, aprecieri de luat în seamă pentru o corectă evaluare a operei, la legătura dintre nuvele și romane.

Una dintre acestea se referă la organicitatea operei lui Liviu Rebreanu. "Dar chiar inegală, opera unui autor — și cu atât mai mult a unui mare scriitor — merită a fi cercetată în întregime, pentru că nu de puține ori diferitele etape ale creației se integrează organic într-o unitate atotcuprinzătoare." Alta se referă la personaje. Gheran observă felul în care Rebreanu și-a configurat personajele, reliefându-le cu finețe psihologia, mișcarea sufletească, complexitatea interioară. Este aproape o reacție la modul de a-l prezenta pe Rebreanu ca pe un creator de personaje grosiere, fără o sensibilitate interioară. Ideea de continuitate este, de asemenea, reliefată.

Nicolae Gheran, *Rebreniana*, Editura Academiei Române, București, 2017.

NOI VOIM SĂ POVESTIM

OTILIA HEDEȘAN

Locve/ Sâmbai, 19 august 2017. E aproape contorsionată, cu capul în pământ, atentă la firicelele care ies rebele din gazonul tuns de curând... Înaintează, astfel, cu mare încetineală, dinspre un capăt spre altul al petecului de verdeață din fața casei sale curate și impunătoare... Dar se ridică sprintenă și fără nicio ezitare când mă apropii de ea în vreme ce, într-o retorică mizând pe ralanti, o salut, îmi cer scuze că o întrerup din muncă și rostesc întrebarea mea stupidă despre cum să ajung la casa cu numărul, de pe strada... Aflu că trebuie să merg înainte, apoi să fac la dreapta, apoi să mai trec de două străzi, iar casa căutată va apărea la colț, în partea stângă... Nu se poate ceva mai simplu... Vreau să pun întrebări suplimentare, însă de astă dată nu mai reușesc să spun nimic, fiindcă femeia din fața mea îmi povestește, deja, despre ce face ea acolo, în fața casei, despre fiul său care e medic plecat la muncă în Elveția, despre ruga satului, când se cuvine să fie totul rânduit, despre hrana pe care a pregătit-o chiar în această dimineață pentru sărbătoare, măcar că de astă dată copiii nu au venit din străinătate. Aflu fără să mă străduiesc o poveste a vieții pusă în contextul vieții satului spusă lapidar, însă construită în linii foarte ferme. Aflu povestea fără ca femeia din fața mea să știe cine sunt, de unde vin, de ce caut casa cu numărul, de pe strada...

Sat Bătrân, 26 august 2017. A trecut exact o săptămână. E tot caniculă, sunt tot în sat, în alt sat, nu caut nimic, pur și simplu străbat strada principală și fotografiez diferite lucruri... Pun obiectivul spre ceea ce știu că e socotit frumos și prestigios, apoi, mai pe furis, fac poze unor lucruri hilare sau stupide sau pe care știu că localnicii le socotesc irelevante, iar gestul meu ar putea părea măcar arrogant dacă nu de-a dreptul jignitor. Din case iese câte un bătrân care zâmbește și, la formula mea "pot să fotografiez" care e intonată mai mult ca o aserțiune decât ca o întrebare, dă din cap că desigur... La un moment dat, dintr-una din casele mari, de prin centrul satului, ies câteva femei... De fapt sunt trei generații – o bunică încă tânără, o mamă care pare o fetișcană și o fetiță extrem de sociabilă – cărora, în scurt timp, li se alătură o a patra femeie, ceva mai vârstnică, străbunica.

Salut dezimplicat, încerc să mă eschivez că fac fotografii fără să dau vreo explicație, însă de fapt nimeni nu mă acuză și nici nu mă suspectează de nimic rău... Un bărbat trece spre casă cu un rucsac pe umăr, mă salută și îmi mulțumește că trec pe acolo. Femeile insistă să intru în casă, apoi mă omenesc cu o prăjitură care e aproape caldă. Văd toată casa, mi se arată hainele, pozele, obiectele mai de valoare... Povestea familiei se desenează rapid, spectaculos, cu episoade despre încredere și iubire, cu aluzii la întâmplări triste din trecut... La plecare las cartea de vizită, fiindcă mi se pare că am aflat prea multe lucruri fără să fac niciun efort și mai ales fără să ofer măcar ceva în schimb.

Rudărie, 28 august 2017. Peste doar două zile, tot vreme însoțită, într-un alt sat, de astă dată într-un loc prezentat multă vreme drept unul cu potențial turistic și care, după toate aparențele, pare să fi devenit un obiectiv de atracție. Mai multe bătrâne fac, după maniera locală, siesta zilnică, desfășurând fasole și bavardând pe banca din fața casei. Trec și salut, fără nicio intenție să deschid vreo discuție, nici măcar una protocolară. Totuși bătrânele răspund la "bună ziua" printr-o poveste despre fasolea pe care o desfac fiindcă

e coaptă și pentru că, oricum, nu poți face altceva în căldura toropitoare a după-amiezii de vară. Apoi, ca și când n-ar observa că încerc să plec mai departe, îmi povestesc despre valea spre care mă îndrept, despre morile de apă pe care le voi vedea, despre felul cum funcționează ele și chiar mixează câteva teorii locale despre vechimea lor.

Sunt încă sub impresia acestor întâlniri pe care le unește ceea ce mi se pare a fi o fantastică foame de a spune povești și mă întreb care pot fi cauzele unui atare comportament, pe care îl constat recent și frecvent.

Știu, din manualele de antropologie culturală, că, de multe ori, ajuns în sat, antropologul poate fi întâmpinat de localnici care îi oferă serviciile, mai ales serviciile de intermediari cu propria comunitate, respectiv de comunicatori de informații referitoare la propria cultură, în speranța că, în acest mod, pot obține anumite beneficii. Totodată, însă, cazurile cele mai numeroase de interacțiune ale antropologului cu comunitatea sunt cele în care relația se stabilește anevoios, după numeroase tatonări, după exerciții diverse și, adesea, spectaculoase, de evaluare a intereselor și personalității străinului.

În ceea ce privește terenul românesc, chiar în satele unde intrarea cercetătorului este, în mod tradițional, facilă, grație unor obișnuințe formate în timp, acceptarea sa se petrece după o minimă estimare a locului pe care acesta îl ocupă în lumea de unde vine. O serie de experiențe mi-au marcat, de-a lungul timpului, intrarea în anumite comunități, după un asemenea "interviu *ad hoc*" produs de cineva, de obicei de un localnic cu un anumit prestigiu, și ale cărui informații au fost, mai apoi, transmise în rezumat celorlalți membri din comunitate. Astfel, la Uzdin, bunăoară, a contat de unde sunt originară și dacă am rude în sat, la Treznjevica am fost întrebată dacă am venit să mă mărit, să vând ceva, ori am cunoștințe între localnici, în vreme ce la Alibunar nu am fost întrebată nimic, vreme de circa jumătate de ceas, dar apoi prima persoană care mi s-a adresat, a început o discuție în care, aparent, nu era

Casă din Sat Bătrân

vorba despre mine, dar abordând două subiecte care mă priveau: instituția unde lucrez și o întâmplare referitoare la o prietenă a mea dintr-o localitate învecinată.

Indiferent de maniera concretă de "verificare", cineva a produs, în numele comunității, un fel de procedură de chestionare și de întâmpinare. Desigur că toate aceste situații evocate seamănă întrucâtva cu cele care fac obiectul rândurilor de față, în sensul că și acum, inițiativa conversației aparține localnicilor, nu străinului. Miza discuției, este, însă, una mai curată, mai pragmatică și mai utilitară.

Femeile ale căror povești de viață/povești de familie le-am auzit în ultimele săptămâni părea că au prestații gratuite. Într-un fel, informațiile lor, abundente și nesolicitate au dezechilibrat de fiecare dată conversația, contravenind pregnant principiului conversațional al cantității, propus de Grice. Potrivit acestuia, pentru ca o interacțiune conversațională să fie eficientă,

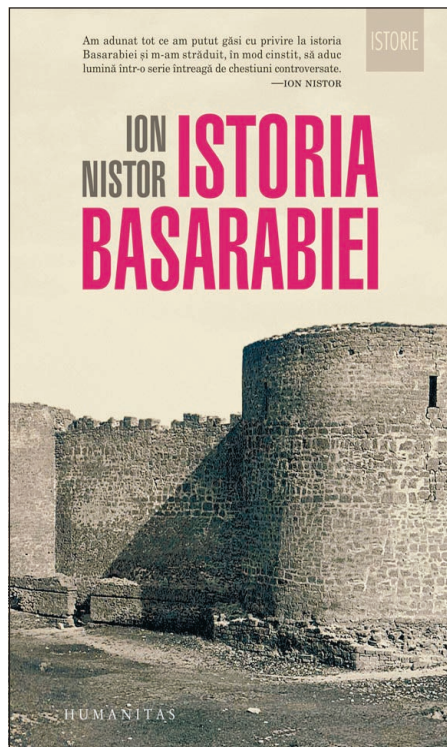
contribuția fiecăruia din participanți trebuie să conțină atâta informație cât este solicitată, o cantitate mai mare de informație de cât cea așteptată putând perturba conversația.

În această linie, situațiile pe care le evoc aici par să nici nu se înscrie în modelul conversațional, povestirile forțând echilibrul bine controlat al schimbului de mesaje. Totodată, ele se caracterizează, chiar dacă acest lucru poate fi paradoxal, în măsura în care răspunsul detaliat marchează politețea și protocolul, și printr-un gen de dezinteres față de interlocutor, care rămâne difuz. Străinul trecător, cel care apare la un moment dat, pare mai degrabă o cutie în care se pot depune informații pe care cineva ar dori să le transmită fără să aibă cui.

O expresie românească vulgară ar numi aceste situații prin "nevorbit/-ă", însă lucrurile nu cred să fie atât de simple, mai ales în condițiile în care, într-un interval atât de scurt, am identificat atât de multe situații de aceeași factură. De ce povestesc atât de *ex abrupto* și atât de aparent gratuit oamenii din satele noastre? Cât de importantă poate fi în această ecuație prezența mea aproape morganatică – o persoană care coboară dintr-o mașină, care se plimbă pur și simplu, care nu poate fi decât o turistă, deși turiștii nu prea au ce căuta în aceste locuri? Și, până la urmă, de ce bătrânele din Rudăria conversează doar cu mine și cu colegile mele, în vreme ce, în intervalul de timp petrecut de noi prin sat, un număr reprezentativ de persoane străbate același itinerar?

Spuse în situațiile evocate mai sus, aceste povestiri sunt în același timp emfatice și excesive, dar mai ales dramatice, în măsura în care ele se produc fără nicio idee că cineva le va și lua în considerare, asemenea mesajului încapsulat într-o sticlă și aruncat în mare. Terapeutice până în punctul în care, spuse unui turist, îl detensionează pe cel care le transmite, aceste povestiri și mai ales aceste maniere de a-l aborda în forță pe străin, mi se par, *mutatis mutandis*, și forme în care comunitățile satești uitate încearcă singure să-și găsească observatorul. Expresie a singurătății, dar și a dorinței de redresare, situațiile evocate aici sunt simptome încă discrete ale unei lumi care își percepe difuz destructurarea, semnalează acest lucru, fără să aibă, însă, o strategie mai coerentă de a da semnalele necesare în acest sens.

ORIZONT A CITIT

DINCOLO DE MATRIX

MĂDALIN BUNOIU

2013, luna mai, Sao Paulo – Brazilia. A 16-a Adunare Generală a AUF (Agence Universitaire de la Francophonie), cea mai mare structură asociativă universitară mondială, cu peste 1000 de instituții membre. La această ediție am asistat la prima tentativă a unui român de a deveni președintele asociației, moment ce avea să fie încununat de succes abia peste 4 ani, la Marrackech, în Maroc. Dar nu AUF și nici cine coordonează AUF-ul este subiectul materialului pe care îl citiți.

Revenim la Sao Paulo. Un oraș cu peste 12 milioane de locuitori și cu o zonă metropolitană ce adăpostește alte peste 10 milioane de oameni. În după-amiaza zilei în care se încheiaseră lucrările congresului am pornit, împreună cu un coleg, să cunoaștem în mod direct tradițiile muzicale braziliene. Identificasem un local și am decis să ajungem acolo călătorind cu un taxi (care s-a dovedit a fi un autovehicul Logan, extrem de apreciat, de altfel, în zonă). Șoferul, după aparențe nu foarte îndemânatic, ne-a lăsat aproape de adresa căutată, spunându-ne că localul se află pe undeva prin apropiere. Spre norocul nostru, la coborâre, ne-au apărut în față doi tineri, un frumos cuplu autohton, pe care i-am rugat, în engleză, să ne indice locul cu pricina. Ne-au întrebat de unde venim și la răspunsul — România —, dialogul a devenit suprarrealist. Îl redau, cât se poate de fidel, într-o limbă română autentică, poate mai mult a lui decât a noastră:

(El, tânărul brazilian): Și ce dracu căutați aici?

(Noi, cam surprinși, ba chiar uluiți): Hmm, păi, la un congres. Dar tu? De unde știi limba română, că român nu prea pari a fi?

(El): Am studiat un an în România.

(Noi): Ei, da, asta explică multe. Și unde în România?

Dacă vă așteptați ca răspunsul să fie Timișoara ei bine, nu. Răspunsul a fost și mai surprinzător.

(El): La Târgu Jiu ...

Restul dialogului, delicios de altfel — cu cunoștințe comune, cu pasiunea lui pentru echipa locală de fotbal (ne-a și cântat imnul echipei), cu amintiri plăcute, etc. e mai puțin interesant.

Care este oare probabilitatea ca un român, originar din Târgu Jiu (adică eu) să meargă într-o aglomerare urbană de 15 milioane de locuitori și să întâlnească în condiții absolut întâmplătoare pe probabil unul dintre cei câțiva brazilieni (de ordinul unităților) care au ajuns vreodată în Târgu Jiu?!

Mi-am adus aminte de această întâmplare citind o excepțională carte — *Linked*, tradusă în limba română la Editura Brumar în anul 2017 —, scrisă de un vizionar, Albert-László Barabási, fizician, român de etnie maghiară. Și-a început studiile universitare la București, dar le-a finalizat la Budapesta, din motive care ne aduc aminte cu groază de începuturile democrației românești. Cartea, surprinzătoare și

fascinantă, se citește foarte ușor. Autorul nu te lasă deloc să te plictisești, ducându-te din lumea internetului în cea a biologiei moleculare, din marile imperii financiare de pe Wall Street la traficul aerian. Arată modul în care apostolul Pavel a propovăduit creștinismul și cel în care Mafia Boy a propagat primul virus care a alertat lumea internetului. În ciuda trimiterilor bibliografice la nenumărate articole de specialitate (marea majoritate publicate în *Nature* și *Science*, cele mai bune reviste de știință din lume) conținutul rămâne unul cu adresabilitate generală.

Așadar, de ce nu este atât de surprinzătoare întâlnirea din Brazilia? Într-o năvălă a sa din volumul *Ochiuri de lanț*, extrem de talentatul scriitor maghiar Frigyes Karinthy, atins de o inspirație de geniu, afirma că oamenii sunt legați prin cel mult 5 pași. Cu alte cuvinte, oricărui individ de pe planetă îi trebuie 5 legături pentru a ajunge la oricare alt semen al său, fie că este președintele SUA sau un actor de succes. Nu se știe dacă Paul Erdős și Alfred Renyi, doi geniali matematicieni maghiari, au fost inspirați sau nu de Karinthy în modelul rețelelor aleatorii pe care l-au propus, dar acesta a fost momentul în care un nou domeniu al științei își făcea apariția — studiul rețelelor, modelul lor fiind utilizat pentru o perioadă lungă de timp.

Marele merit al lui Barabási este acela de a redefini rolul unor elemente constitutive din cadrul unei rețele, în particular rolul unui hub. Simplist vorbind, acesta este o structură privilegiată, cu foarte multe legături și care este descris de legi polinomiale. Înțelegerea modului în care nodurile unei rețele se leagă la un hub, modul în care un hub se dezvoltă sau se destrucționează oferă explicații despre cum au putut unele companii să se dezvolte exponențial sau să dispară de la o zi la alta, cum a ajuns o structură teroristă să creeze panică, în septembrie 2001, sau cum, aproape fără să ne dăm seama, nu am mai auzit de Alta Vista, unul din cele mai frecventate motoare de căutare pe Internet din anii 90.

Teorie rețelelor în creștere, a modelului fără scală, au permis elaborarea unor studii interesante, precum cel al rețelelor celulei, al rețelei citărilor academice, al rețelelor economice, cum a ajuns virusul SIDA în SUA și multe altele.

Există vreo șansă pentru ca cineva să reușească într-o lume în care doar bogații se îmbogățesc? Sau în care alții au luat startul cu mult înaintea ta? Se pare că da. Vă spune ceva compania De Havilland? Dar Boeing? Ei bine, nu Boeing, ci De Havilland a inventat avionul de pasageri cu reacție. Și cu toate acestea ei nu mai sunt de mult pe piață, lăsând locul lui Boeing și Airbus.

Despre cum ne potrivim și care este rolul nostru, ca specie, în toate aceste rețele, despre cum o să arate comerțul, relațiile sociale și internetul de acum încolo, vă invit să aflăm dintr-o carte din care învățăm, indiferent de profesia noastră.

DEMONUL REVOLUTIEI

VLADIMIR TISMANEANU

În noiembrie 1927, la exact zece ani de la revoluția pe care, împreună cu Lenin, o inițiasse și o condusese, Lev Troțki a fost exclus din PC(b) al URSS și a fost deportat în Kazahstan. După un an, era expulzat din URSS și i se retrăgea cetățenia sovietică. A locuit, împreună cu soția sa, Natalia Sedova, mai întâi în Turcia, apoi în Franța și Norvegia. Ultimii ani i-a trăit în Mexic, singura țară care a acceptat să-i ofere azil politic după 1938. A fost ucis cu o lovitură de toporișcă (piolet, *icepick*) în creștetul capului, în biroul său din vila ultra-păzită din Coyoacán, de către Ramón Mercader, comunist spaniol și agent NKVD pozând în militant troțkist.

La colțul străzii, așteptau într-o mașină confirmarea veștii că "Iuda-Troțki" a fost lichidat Caridad Mercader, agentă NKVD, mama lui Ramón, și amantul acesteia, colonelul NKVD, Leonid Eitingon. Printr-un decret special, strict secret, Mercader a fost decorat cu ordinul Lenin și a primit titlul de "Erou al Uniunii Sovietice". Arestat de poliția mexicană, a făcut douăzeci de ani de închisoare. Nu a recunoscut niciodată că primise ordinul de a-l lichida pe Troțki. După 1960, a trăit în URSS și, apoi, în Cuba castristă.

Așa s-a încheiat, într-o baltă de sânge, viața lui Lev Troțki, profetul monoman și egocentric, cel pe care istoricul Dmitri Volkogonov l-a numit "demonul revoluției". Stalin a jubilat. Operațiunea specială, o răfuială gangsterească, condusă din umbră de omul său, generalul NKVD Pavel Sudoplatov, reușise. Stânga anti-stalinistă a trăit acel moment ca pe o tragedie absolută. Unul dintre cei care au rămas apropiați de fostul comandant suprem al Armatei Roșii a fost romancierul Victor Serge, prieten apropiat și al lui Panait Istrati. Titlul uneia din cărțile sale captează acea situație istorică sufocantă: *"S'il est minuit dans le siècle"*. Biograful lui Troțki, Isaac Deutscher, autorul trilogiei *The Prophet Armed, The Prophet Unarmed* și *The Prophet Outcast*, menționează acest cântec din 1940, o baladă populară compusă de un autor anonim:

Murió Trotsky asesinado de la noche a la mañana porque hab'án premeditado venganza tarde o temprana.

Pensó en México, este suelo hospitalario y grandioso, para vivir muy dichoso bajo el techo de este cielo.

Por fin lo venció el destino en su propia residencia, donde el cobarde asesino le arrancó ah' su existencia.

Un zapapico alpinista este asesino llevó, y al estar solo con Trotsky a mansalva lo atacó.

Fue un d'a martes por la tarde esta tragedia fatal, que ha conmovido al pa's y a toda la capital.

Visul revoluției mondiale murise definitiv odată cu Pactul Hitler-Stalin. Fiul și cel mai apropiat colaborator al său, Lev Sedov, murise cu câțiva ani mai devreme, în împrejurări suspecte, într-o clinică din Paris. Alt fiu, Serghei Sedov, a fost lichidat în URSS în timpul Marii Terori, deși rupsesse orice legături cu părinții săi. Internaționala a IV-a, înființată ca alternativă la Comintern (*Stalintern*) s-a dovedit o sectă marginală, devorată de lupte intestinale. Radek, Rakovski, Ivan Smirnov, Evdokimov, Smilga și alte figuri proeminente ale opoziției de stânga au pierit cu toții în vâltoarea sângeroasă a stalinismului dezlănțuit. Ideea societății fără clase, a comunității perfecte, a (Supra)Omului Nou, a unei revoluții totale care să salveze omenirea de barbarie s-a dovedit o imensă, catastrofică himeră.

Robert Service are dreptate: *"The death of a hunted fox is usually written about in two ways. One focuses on the chase and killing with sympathy for the defenceless animal. The second, usually favoured by the hunters, takes into account the hens, rabbits and lambs that have been the fox's victims."* (Despre moartea unei vulpi vânată se scrie de obicei în două feluri. O manieră care se concentrează pe hăituirea și uciderea plină de compasiune a animalului lipsit de apărare. A doua manieră, preferată de obicei de către vânători, face bilanțul găinilor, iepurilor și mieilor care au căzut victime vulpii.)

CÂT NE COSTĂ CĂ NU CITIM

MIRCEA VASILESCU

E NEVOIE CA STATUL SĂ SUSTINĂ FINANCIAR CULTURA?

O asemenea întrebare naște, la noi, ridicări din sprânceană, ohtături, indignări ("cum poți, dom'le, pentru ca să întrebi așa ceva?") și alte reacții emoționale. Dar întrebarea este cu totul rațională. Și nu trebuie pusă pentru a obține un "da" scurt sau un "nu" categoric (căci așa ceva nu se poate), ci pentru a dezvolta o anume argumentație care să ne conducă spre ceva cu mai mult miez: *de ce și cum* trebuie să susțină statul cultura. Și cât ne costă asta, nu neapărat în bani. Și nu neapărat acum, ci în viitor.

Întrebarea e veche și utilă. A pus-o, printre alții, un mare profesor de *economia culturii* (o disciplină care, din câte știu, la noi nu se predă pe la nici o universitate), pe numele său Victor Ginsburgh – autor, între altele, al unei lucrări de referință, *Handbook of the Economics of Art and Culture* (2 volume, în colaborare cu David Throsby, Elsevier, 2006-2012). Ginsburgh rezumă principalele motive pentru care, de multă vreme, răspunsul la această întrebare este pozitiv. Pentru că artele sunt un *bun public*. Pentru că au efecte în sfera economică, susținând alte activități (turism, restaurante, hoteluri etc.). Pentru că sunt un *merit good*: "consumatorii neinformați nu sunt capabili să le evalueze toate beneficiile". Pentru că artele "trebuie făcute accesibile și consumatorilor cu venituri mici". Pentru că – asta mi se pare foarte interesant! – cultura "este transmisă copiilor în mod imperfect de către părinți" (așadar, adaug eu, copiii au nevoie să li se transmită din altă parte, de către altcineva).

Și, mai spune Victor Ginsburgh, există un lucru pe care chiar ar trebui *să-l studiem*: "de ce sprijinul *privat* pentru cultură și artă e atât de mare în SUA și UK și atât de mic în celelalte țări". Și – mai ales – există un lucru pe care chiar *ar trebui să-l facem*: să-i învățăm pe copii să se bucure de cultură și arte; căci "asta va, sporî participarea la activități culturale și, cu timpul, va conduce către un sprijin financiar public tot mai mic" (Victor A. Ginsburgh, *The Economics of Art and Culture*, in N. Smelser and P. Baltes, eds., *International Encyclopedia of the Social and Behavioural Sciences*, Amsterdam, Elsevier, 2001).

Există și susținători ai ideii că statul *nu* trebuie să sprijine financiar cultura. Mai ales în SUA. William Grampp, de exemplu (profesor de economie la University of Illinois, adept al piețelor nereglementate), afirma, într-o carte apărută în 1989 (*Pricing The Priceless. Art, Artists, and Economics*, Basic Books), că banii publici acordați culturii "nu rentează" și, oricum, "nimeni nu dorește de fapt un asemenea sprijin". Ideea era mai veche, câțiva senatori americani au vrut să desființeze National Endowment for the Arts când a ajuns Ronald Reagan la putere, dar președintele nu și-a însușit-o.

Un asemenea punct de vedere radical este prezent și la noi. Nu direct, nu printre intelectuali și printre protagoniștii câmpului cultural, unde pare a exista un consens în legătură cu necesitatea ca statul finanțeze cultura, ci în "spiritul public" (poate că formula e cam pretențioasă). La noi însă opinia că nu trebuie cheltuiți bani pentru cultură nu decurge din vreun principiu sau din vreo teorie economică (ca la Grampp), ci e contextuală, rezultat al unei "ecuații" ad-hoc. De-a lungul anilor, în presa cea de toate zilele au apărut destule păreri care criticau unele cheltuieli pentru cultură, uneori

făcând comparația cu alte priorități ("mai bine construim spitale cu banii ăștia"; "mai bine primăria din orașul nostru asfaltează străzile decât să finanțeze un festival de muzică clasică"; etc., etc.). De exemplu, într-o știre apărută recent pe Hotnews.ro se spune că Monumentul Marii Uniri va costa 50 de milioane de lei și, imediat, se adaugă: "Cu banii aceștia s-ar putea face un parc, un pasaj, s-ar putea moderniza un bulevard, s-ar putea amenaja 100 de km de piste pentru biciclete, cumpăra autobuze noi, *lucruri de care chiar avem nevoie*" (sublinierea mea). De artă, așadar, "nu avem nevoie" (și nu discut aici calitatea artistică a monumentului, ci ideea de principiu).

Presupoziția unei astfel de atitudini este că artele sunt un lux, noi trebuie să ne asigurăm mai întâi mijloacele de subzistență, necesitățile primare, și abia după aceea, eventual, să ne ocupăm de cultură. Pe Facebook (această poiană a lui Iocan postindustrială, postmodernă, post-adevăr și post-etcetera) e plin de asemenea opinii, pentru cine are răbdare să le caute. De pildă, când s-a încercat subscripția publică pentru cumpărarea de către stat a *Cumințeniei pământului* cu 11 milioane de euro, au existat *foarte multe* ecouri negative, în care motivația cea mea frecventă era "cu banii ăștia, Statul ar putea face ceva util" (plus, eventual, justificarea: "mai e și urâtă"). Nu le pot cita aici, ar lua prea mult spațiu, așa că trec la un exemplu din publicistică. Lucian Mîndruță – un jurnalist care, acum câțiva ani, a înființat, pe banii lui, o bibliotecă în satul bunicilor, și după un timp a închis-o din lipsă de cititori – a scris la un moment dat în *Dilema veche* un articol care a enervat multă lume: "Scrisoare deschisă către creatorii de artă urâtă". Ideea principală este că statul n-ar trebui să subvenționeze orice creație artistică, pentru că "nu există artist dacă nu există client". Discuția se poartă, așadar, în termeni de *piață liberă*. "Artistul e un prestator de servicii care țin de plăcerea noastră, nu de a lui! Ne gâdilă în mod plăcut urechea, îl plătim. Nu ne place, nu putem fi forțați. Taxa pe artă nu poate fi o taxă de protecție: nu poate exista o indemnizație pentru a îngrozi, dezgusta, plictisi și scoate din sărite – în numele artei!".

Lucian Mîndruță știe, cu siguranță, că opere precum *Metamorfoza* lui Kafka ori *Strigătul* lui Munch nu "gâdilă urechea în mod plăcut", ci mai degrabă îngrozesc, neliniștesc, stârnesc întrebări grave. Sau îi plictisesc pe cei care nu știu ce să înțeleagă din ele. Dar Kafka se vinde bine în toată lumea, iar *Strigătul* valorează milioane. Doar că, în acest articol, autorul a vrut să fie provocator. Și a reușit. Există, în spatele acestei opinii, un amestec de ultra-liberalism economic și plasare radicală de partea "democratizării gustului": ca și presa ori televiziunile, artistul trebuie să "facă rating" ca să poată supraviețui. Dacă nu, nu. Am dat exemplul acestui articol pentru că, în lipsa unor cărți precum cea a lui Grampp sau a unor studii ceva mai substanțiale despre relația dintre arte și bani (nimeni nu pare să aibă timp în România pentru așa ceva), a generat ecouri foarte emoționale, care ar merita un studiu de caz în sine. Nu e locul aici. Dar putem constata că "avem și noi faliții noastre".

Totuși, chestiunea "rentabilității" în cultură și artă se pune și în Europa, în studii academice serioase (chiar dacă nu în termenii radicali ai lui Grampp): cum se măsoară *eficiența* banilor investiți de stat în cultură? Răspunsul e complicat și nuanțat. Și nu

anulează legitimitatea întrebării.

Cum se poate evalua, de exemplu, eficiența unei biblioteci publice dintr-un oraș de provincie mijlociu (din Europa, nu contează din ce țară), care are o infrastructură culturală mai degrabă modestă, iar biblioteca e printre puținele instituții culturale ale orașului, poate chiar singura? După numărul de cititori? Și dacă nu iese bine, ce-i de făcut? Se poate desființa o bibliotecă publică invocând motive de "lipsă de eficiență"? Da. S-au văzut cazuri. Dar asta nu a rezolvat nimic – decât, eventual, niște economii (prea puțin semnificative) la bugetul public. Iar banii economisiți s-au dus pe "consumabile". Căci, din perspectiva *patrimoniului cultural* și al importanței sale, toate sunt – pe termen mai scurt sau mai lung – "consumabile": asfaltul, canalizarea, autobuzele, luminilele de Crăciun plasate de primărie pe stâlpi ca să bucure lumea și altele asemenea.

În România, guvernul sprijină financiar cultura cu mai puțin de 1% din PIB pe an (între 0,1 și 0,6). Spre comparație, alte țări europene sunt aproape de noi (Irlanda – 0,6%, Marea Britanie, Grecia și Italia – 0,7%), altele sunt cu mult peste (Ungaria – 2,1%, Estonia – 2%). De mulți ani, predomină percepția că statul *nu* alocă suficienți bani pentru cultură. Sub toate guvernele, într-un fel sau altul, acestei obiecții i se răspunde cu "țara e săracă, nu ne permitem mai mult". Să fie vorba doar despre bani? Nicidecum.

DE CE CARTEA NU-I CA BERE? MIC STUDIU DE CAZ

Piața cărții din România este *estimată* la aproximativ 60 de milioane de euro. *Estimată*. Adică nu se știe exact cât valorează – așa cum, bunăoară, știm *exact* cât e piața berii sau a vinului sau a mezelurilor. La carte, avem doar *estimări*. Știu, compar necomparabilul, dar o fac intenționat și demonstrativ: de ce cartea nu-i ca berea? Între altele, pentru că berarii au o asociație patronală care funcționează, adună date și cifre și le dau publicității. Asociația lor patronală face studii de piață și află câți beau bere, în ce împrejurări, cum, dacă o cumpără de la supermarket sau de la "nonstop" etc. Editorii au vreo șase asociații de profil, care fac și ele ce pot, dar nu reușesc să adune la un loc niște cifre clare. N-au bani să comande costisitoare studii de piață ori sondaje despre cine cumpără cărți și cine citește, cum fac asociațiile de editori din alte țări.

Există totuși o importantă asemănare între carte și bere: și una, și cealaltă sunt produse *exclusiv* de industriei private, fără participarea ori susținerea statului. Editurile au fost printre primele entități private, încă din 1990. Au spus-o diverși editori: cartea a intrat în economia de piață în 1990, când industria, agricultura și comerțul erau încă de stat (și aveau să rămână așa ani buni). Dar asta nu înseamnă că statul nu trebuie să aibă nici un rol în domeniul editorial. Care ar putea fi acesta? Nu unul financiar. Sau nu în primul rând.

Statul doarme liniștit cu ideea că susține financiar cultura scrisă. În principiu, așa este. AFCN acordă în fiecare an subvenții pentru editarea de cărți. În ciuda unor imperfecțiuni, programul în ansamblu funcționează și e util. Reducerea TVA pentru cărți la 5% acum doi ani a fost privită ca o mare victorie. Acum există voci care cer TVA zero pentru carte, ca-n Marea Britanie. N-ar fi rău, dar nici n-ar rezolva mare lucru. Ar mai scădea, probabil, prețul cărților, ceea ce – teoretic – ar trebui să încurajeze mai mulți oameni să cumpere cărți. Dar cărțile sunt relativ ieftine în România: prețul mediu pe exemplar (conform Asociației Editorilor din România) este de 5 euro. Știu, când vine vorba despre preț, se invocă puterea slabă de cumpărare a cetățeanului român. E o discuție mai complicată, așa că prefer să rămân la o comparație empirică și simplă: cu 5 euro poți bea o bere cu un prieten, vara, la o terasă. (Dacă terasa e la Mamaia, îți trebuie banii pe cel puțin două cărți). Chiar dacă se ieftinesc cărțile cu – să zicem – 50 de cenți pe exemplar, vânzările nu vor exploda.

În România mai există vreo 270 de librării (cam jumătate din câte erau în anii '90), majoritatea aflate în orașele mari. Principalele lanțuri de librării (Humanitas, Cărturești) s-au dezvoltat încet și prudent, iar vechea rețea de librării de stat, după ce s-a privatizat "pe județe" (proastă idee: ce-are cartea cu granițele administrative ale județului?), s-a tot micșorat. În mediul rural (unde trăiesc vreo 40 % dintre concetățenii noștri) nu există librării, nici chioșcuri de ziare. Nici în majoritatea orașelor mici. Sigur, există librării online, dar dacă le spui asta eventualilor cititori de la țară sau din orașele mici, nu faci decât să reiei vorba spusă, pare-se, de împărăteasa Austriei despre țărani răsculați: "dacă n-au pâine, să mănânce cozonac".

Din diverse motive (practice, logistice, dar și de mentalitate), comerțul online,

inclusiv cu cărți, n-a ajuns în "România profundă" a localităților mici. Doar 3% din populația țării a cumpărat cărți online anul trecut, doar 24% dintre cei care fac cumpărături online cumpără (și) cărți (conform Eurostat). Comerțul online e în creștere în România: va fi, în 2017, de 2,5 miliarde de euro (conform unui studiu realizat de Ecommerce Europe), dar cartea reprezintă foarte puțin din această sumă. De altfel, elefant.ro este singura librărie care face parte din Asociația Română a Magazinelor Online (de unde am luat cifrele de mai sus).

Așadar, primul lucru util pe care l-ar putea face statul este să îmbunătățească accesul la carte. Cum? Apa caldă e descoperită de mult, iar editorii și managerii culturali propun de câțiva ani diverse posibilități: chirii mai mici (sau zero) pentru spațiile destinate librăriilor, înlesniri fiscale pentru comerțul cu cărți sau pentru investițiile în deschiderea de noi librării și altele. S-au luat măsuri asemănătoare pentru diverse ramuri ale economiei – de la înființarea de "parcuri industriale" până la scutirea de taxe locale, de la subvenții pentru *start ups* până la declararea câte unei regiuni drept "zonă defavorizată" (cu avantaje pentru investitori). Din punctul de vedere al accesului la cărți, o mare parte a țării este, de fapt, "zonă defavorizată".

Știu, UE este atentă ca nu cumva astfel de măsuri să fie ajutoare de stat mascate. Dar în domeniul cărții e mai simplu decât în alte ramuri ale economiei, căci, cu oarecare abilitate, se poate invoca "excepția culturală". La cât de prost stăm la acest capitol, merită încercat un pachet coerent de măsuri dedicate înființării de noi librării. Unele mici, de nișă, gestionabile cu costuri reduse, în diverse localități unde există un număr suficient de cititori. Nu mai e cazul să visăm, nostalgici (cum face orice intelectual român care-a fost măcar o dată la Paris – și ce intelectual român n-a fost măcar o dată la Paris?...), la un FNAC românesc, căci nici FNAC nu mai e ce-a fost. Mai bine încercăm în pași mici, concreți, fezabili. Cât încă se mai poate.

LECTURA – O TEMĂ STRATEGICĂ

Dar pentru ca toate acestea să funcționeze, piața editorială să crească, iar lectura să devină o practică obișnuită pentru tot mai mulți concetățeni de-ai noștri, e nevoie de un public tot mai numeros. O mare problemă este că, de fapt, *nu știm* câți oameni citesc în România. Singurul sondaj despre lectură comandat de Asociația Editorilor din România (și realizat de Mercury Research) datează din 2003. Între timp, întrebări despre cititul cărților au mai apărut în alte sondaje ori în Eurobarometre. Rezultatele sunt contradictorii, pentru că sondajele sunt făcute după metodologii diferite, în momente diferite. Nu intru în detalii tehnice plictisitoare, arăt doar câteva cifre.

Dintr-o cercetare realizată de Federația Editorilor Europeni, rezultă că 29,6 % dintre românii cu vârste între 15 și 64 de ani au citit cel puțin o carte pe an și 2,8% au citit cel puțin 10 cărți. Cercetarea a fost dată publicității în primăvara lui 2017, dar datele sunt *din 2011*. Unii editori serioși au scris, dramatic, făcând calcule pe baza cifrei de 2,8 % (hai, 3, treacă de la noi) și spunând că e "strigător la cer", că piața editorială se bazează pe vreo 500 de mii de cititori. În Eurobarometrul 399, realizat în 2013, 51% dintre români spun că au citit cel puțin o carte în ultimele 12 luni; "peste 10 cărți" nu știm câți au citit, căci n-a existat această întrebare. În alte sondaje oamenii au fost întrebați câte cărți au *cumpărat* și rezulta că piața editorială e "ținută" de vreun milion

și ceva de oameni. În Barometrul cultural pe 2016 întrebarea despre citit e pusă altfel: "Aproximativ câte cărți ați citit integral în ultimele 12 luni?". Așa încât rezultă alte procente decât în sondajele de mai sus. Ș.a.m.d.

Sigur, sociologii știu ce "să scoată" din cifrele acestea, prin tehnici de analiză complexe. Dar în marele public – cu contribuțiunea nesmintită a presei și a internetului, care în era Facebook fac din țânțar armăsar cu mai mult spor decât în alte vremuri – s-a răspândit ideea că avem de-a face cu o catastrofă națională. Și că suntem ultimii din Europa: "Incredibil: aproape jumătate dintre români n-au citit nici măcar o carte în ultimul an!" (e doar un exemplu de titlu "tare").

Poate că lucrurile ar sta altfel dacă s-ar fi făcut un studiu serios despre lectură. Un sondaj minimal costă câteva zeci de mii de euro. E piață liberă, așa că asociațiile de editori ar trebui să și-l comande, așa cum face și industria berii, nu? Nu. Nu numai pentru că e foarte costisitor pentru resursele editurilor, ci și pentru că *lectura* e, totuși, o chestiune de interes public. Chiar strategic, aș spune. Statul ar fi putut să finanțeze un studiu serios și aprofundat, întins pe câțiva ani, din care să aflăm cât mai precis nu doar câți oameni citesc, dar și care sunt motivațiile lecturii, care sunt cauzele non-lecturii, ce anume se citește și altele. După această "măsurătoare", s-ar fi putut construi politici publice pentru încurajarea lecturii. *Nu campanii*, căci de-astea au mai fost (făcute de edituri, ONG-uri și alte entități private). Exemple avem destule, dar nu se uită nimeni la ele.

În SUA, în 2004, National Endowment for the Arts a publicat studiul *Reading at Risk*, care constata, printre altele, că adulții americani citesc mai puțin (doar 46%, de pildă, citeau literatură; în 1982 erau 60%), că tot mai puțini tineri citesc *de plăcere*, că *în ansamblu* numărul cititorilor scăzuse cu 7% față de 1992. Pornind de la acest studiu, a apărut un program național pentru încurajarea lecturii, finanțat din fonduri publice și private, organizat în colaborare cu biblioteci publice, edituri, ONG-uri, colegii, universități, la care au participat un milion de voluntari. În 2008, au apărut rezultatele, sintetizate în studiul *Reading on Rise*: numărul cititorilor a crescut, adulții cititori de literatură au ajuns la 53%, tinerii au început să citească mai mult (inclusiv în versiune digitală).

Și în Marea Britanie există un program național pentru *reading*. Combinat cu alte programe de *literacy*, dedicate elevilor. În Suedia, legea prevede că fiecare consiliu local, din orice localitate (cât de mică și izolată, căci Suedia ajunge până dincolo de cercul polar), este *obligat* să le asigure cetățenilor accesul la o bibliotecă. Așa încât localitățile mici, care nu au bibliotecă permanentă, apelează la bibliobuze, care vin și le împrumută cărți locuitorilor. Și, tot conform reglementărilor, bibliobuzele sunt obligate să operească, pe traseul de distribuție a cărților, dacă în stație așteaptă *trei copii* sau *un pensionar* (splendid detaliu legislativ, nu-i așa?). De fapt, bibliobuzele sunt o prezență constantă în micile localități din Suedia, încă din anii '50-'60, când guvernul a organizat un program amplu și consecvent: bibliobuzele mergeau în fiecare săptămână în localitățile mici și izolate, parcau în centru și le furnizau femeilor și copiilor cărți (bărbații erau ocupați cu altceva, dar, treptat, au devenit și ei clienți ai bibliobuzelor). De ce ne mirăm, acum, că piața editorială din Suedia e atât de puternică și că peste 30% dintre adulții suedezi citesc cel puțin o carte pe lună?

Să rezumăm, așadar. Chiar dacă nu există nici un studiu serios despre lectură și cititori,

putem cădea de acord că în România se citește puțin, ceea ce e destul de grav. Încă și mai grav este că, de ani buni, se tot reia litania excepționalismului negativ ("ultimii din Europa", "țara s-a manelizat" etc.), dar nu se face nimic. Statul, prin instituțiile sale, ar trebui să definească mai întâi niște politici culturale în privința cărții și lecturii. Nici măcar nu trebuie să inoveze foarte mult: din cele câteva exemple de mai sus (și sunt încă multe altele) se poate observa că *și alții* au trecut prin "crize ale lecturii" și au căutat soluții, care pot fi aplicate și la noi. Dacă s-ar crea, de pildă, un program național pentru lectură serios (ca în SUA ori Marea Britanie), n-am nicio îndoială că în pasul al doilea s-ar găsi și surse de finanțare, publice și private. Cine ar putea croi un astfel de program?

Îmi pare rău că trebuie s-o spun: Ministerul Culturii. Dar nu e doar vina lui (ori a miniștrilor, ori a "clasei politice") că nu face politici publice adecvate. Potențialii beneficiari (intelectualii, editorii, autorii și – de ce nu? – cititorii) au de asemenea o parte din responsabilitate: de ani întregi, Ministerului i se cer, în primul rând, bani. I se cer măsuri concrete, cu impact mic. Presiuni consistente pentru a elabora politici culturale pe termen lung – nu prea au existat. Mi se pare că, între cerere și ofertă, a existat un echilibru: Ministerul a oferit soluții de supraviețuire (sau cârpeli), beneficiarii (lumea cultural-artistică în general) cam tot asta au cerut – bani care să ajungă de pe un an pe celălalt. Pe ici, pe colo, unele ONG-uri sau unii creatori din sectorul cultural independent au solicitat și altceva (schimbări legislative, politici culturale etc.), dar au fost în minoritate.

Lectura reprezintă, totuși, o temă strategică. Se vorbește de multă vreme despre "societatea cunoașterii", care a început să se simtă cât se poate de concret în viațile noastre. Apar studii care arată că vor dispărea multe meserii și vor apărea altele, bazate pe *cunoaștere, creativitate, capacitatea de a învăța tot timpul vieții, adaptabilitate*. Bazate, adică – pentru a o spune cât mai simplu – pe minți deschise și curioase. Or, asta se deprinde în primul rând prin citit. Se vorbește, de asemenea, despre "abilitățile de comunicare", tot mai necesare în lumea de azi și de mâine. Cum se pot dezvolta ele, dacă nu prin lectură? Una dintre consecințele epocii "web 2.0" este că, datorită interactivității mediului online, a adus la suprafață și a introdus în existența noastră cotidiană mulțimea publicului concret, palpabil, care scrie pe Facebook ori comentează articolele de pe site-uri.

Dacă dăm o raită prin comentarii și postări, observăm că cei mai mulți scriu prost, nu-și găsesc cuvintele, se exprimă primitiv, au un vocabular sărac, n-au habar de o minimală ortografie, nu înțeleg ce-au citit. *Cu ei* trebuie să construim noi "societatea cunoașterii". Și cu cei 42% analfabeți funcțional pe care i-au măsurat ultimele teste PISA. Din *acest* punct de vedere am scris mai sus că lectura e o temă strategică. Pentru că, dacă mai avansează mult, *non-lectura* va avea consecințe economice și sociale majore. Vom rămâne cu adevărat o țară de mâna a doua, cu cetățeni lipsiți, în mare parte, de abilitățile și competențele cerute de societatea de mâine și de competiția globală. Non-lectura produce niște cetățeni slabi, care nu știu să se informeze, sunt ușor de manipulat, victime sigure ale propagandei și ale scandalurilor mediaticice, care așteaptă ca Statul (sau conducătorii) să le rezolve problemele. O țară de mâna a doua nu poate avea decât cetățeni de mâna a doua – oricât ne-ar deranja asta. Sună cinic ce spun, dar în aceste condiții devine aproape nerelevant și cam desuet ohtatul nostru, al literaților, că tot mai puțină lume citește și înțelege Dostoevski, Joyce, Baudelaire, Sadoveanu ori Arghezi. Pentru că tot mai puțină lume citește și înțelege *orice*.

De la bani am pornit și la bani ne întoarcem. Trebuie ca statul să susțină financiar cultura? Sigur că da. Trebuie să susțină lectura? Da, dar nu neapărat financiar. Ministerul Culturii ar trebui să se simtă norocos că, în România, editurile sunt private și funcționează după regulile pieței. Dar nu despre edituri este vorba aici și nu despre eventuale subvenții, ci despre *public* și despre formarea tinerilor ca viitori cititori. Editurile rulează, conform estimărilor, 60 de milioane de euro pe an. Câți bani se pierd, la nivel național, pentru că oamenii citesc puțin (sau deloc), că nu-și dezvoltă anumite capacități intelectuale, că nu pot, cu alte cuvinte, să facă meserii bazate pe inteligență și creativitate, că sunt niște "încuiați" (în sensul din Harry Potter), că trec prin lume ca gâsca prin apă, că se înțeleg prost între ei (pentru că "nu le vin cuvintele"), că nu pot fi competitivi? Nu știu, așa că fac și eu tot o estimare: cu siguranță mult mai mult decât bugetul Ministerului Culturii și cifra de afaceri a editurilor luate la un loc, pe 20 de ani înainte.

Notă: Acest text este un fragment din cartea *Cultura română pe înțelesul patrioților, la care lucrez în prezent*.

7 PICĂTURA DE CUCUTĂ

JURNALUL DESPĂRTIRILOR (VIII) PAUL EUGEN BÂNCIU

Pictorii, sculptorii, artiștii decoratori, cred că fac parte dintre oamenii care știu să-și trăiască viața. Priveam zilele trecute la bucuria cu care un om la vreo șaptezeci de ani rânduia niște scânduri și mi-a fugit mintea la chipul luminat al unui pictor, fost coleg, în momentele când, în preajma șevaletului, se contopea cu peisajul din fața lui. Marea lui problemă era amestecul culorilor capabil să se apropie cât mai mult de ceea ce i se dezvăluia lui în fața ochilor. Nu natura exista, ci un curcubeu vălurit de adierea unui vânt pe care cred că nici nu-l sesiza. Aceeași bucurie pe care am văzut-o în ochii unui sculptor ce mânua o drujbă în trunchiul masiv al unui copac să-i transforme verticalitatea de-acum moartă, în scara urcătoare a unei spinări de cal, zicea el, adică unul asemănător celui troian, poate, cu pânțelele plin de oșteni înarmați, cu ajutorul cărora să cucerească Troia în lunga și teribila noapte a sfârșitului oamenilor ei, când cetatea aceea din mitologia homerică nu era altceva decât o simplă tabără de sculptură.

Ce trimeri la mitologie, la trecut? Totul se petrecea simplu, ca în brațele celui septuagenar pus de un imbold meșteșugăresc dobândit într-o viață să rânduiască o scândură dintr-un lemn alb-gălbui, a cărui esență o știa prea bine și din care urma să facă un coteț pentru cele zece găini pe care și le adusese cu el să-i fie hrană în zilele de sărbătoare. O bucurie simplă, de făurar, care nu-și pune probleme existențiale, cum nici nu crede decât în ceea ce face el atunci și acolo. Știe totul dinainte, tăria esenței lemnului, linia dreaptă a urmei rindelei... sau, celălalt, imaginea încremenită a viitorului cal de lemn la care se vor minuna apoi atâția dintre cei ce vor trece în goana mașinilor pe lângă el, masiv, așezat pe o cornișă de deal.

Totul pare dinainte știut, stabilit, gândit... Da, formele, chiar și cele mai abstracte, sunt îndelung gândite, dar cu altă minte decât aceea care aude sunete când toți sunt surzi, și alta decât cel care fuge cu gândul spre cuvântul ce urmează să-l scrie, fără să se întrebe dacă va fi fost vreodată în mintea cuiva, dacă ceea ce face el e vreun fel nou sau doar repetă ceva care a mai trecut prin mințile altor câteva mii de oameni, la fel de încrezători ca și el că totul e spus atunci pentru prima dată și, evident, pentru totdeauna. Doar că, din teama de a nu repeta ceva ce se pare că de cât cunoscut, fuge cu linia, drujba, sunetul spre ceva ce pentru moment nu i se pare recognoscibil – cu marele risc de a se repeta pe el în lungul și sinuosul drum al abstracțiunii. Una inedită și pentru el, dar cu o tentă care o deosebește de tot ceea ce a făcut până atunci.

Omul cu rindeaua e fericit că a reușit să facă o scândură exact la fel cu cele de dinainte, ca în urmă cu zece ani, cu douăzeci, când era mai în putere. Simte că gesturile mâinilor și-au încetinit forța, că are uneori ezitări, ba chiar nesiguranță în a-și duce la capăt lungul traseu al rindelei, că l-au

străfulgerat scurte clipe de amețală, dar pune totul pe seama unei vârste pe care nu și-o neagă, ci doar nu vrea să și-o amintească. E în el o voință de a fi ceea ce a fost de când se știe în putere, adică din vremea uceniciei, adică un om întreg, nu un supraviețuitor al unor întâmplări, poate nu puține, ca ale oricărui om. Pentru el, pentru pictorul ce fură curcubeul peisajului din fața ochilor săi, pentru creatorul calului de lemn nu există temerea, nici măcar umbra unui nor răzleț rătăcit pe cer, că trecerea timpului i-ar putea duce în preajma sentimentului tragic, grav, al supraviețuirii. Totul se petrece dincoace, unde știe locul, peisajul, drujba, rindeaua.

Acel "dincolo" există doar pentru omul literelor, meditativ, contemplativ, cu memoria încărcată de lecturi, până la urmă, vorba contemporanilor laptopiști, tabliști, computeriști: inutile. Pentru el, a supraviețui înseamnă a pierde un război, o bătălie, un șir de bătălii și a fi luat prizonier de către un inamic invizibil, dar real, concret și atroc, față de cei cărora dimineata le dă porția de arpacaș și-i numără, să știe câți au mai rămas, câți trebuie aruncați în groapa comună și acoperiți cu var nestins ori incinerati. Un prizonier despre care forțele armate învinse, batalionul, compania, plutonul știu doar că nu mai este și, spre liniștea tuturor, au primit ordinul să transmită familiei, soției, camarazilor, scrisori simple, cu tentă elegiac-eroică, cum că a fost dat dispărut, sau, mai direct, că a murit la datorie... Ei suferă, apoi își refac viața alături de cei rămași acasă, mai tineri, mai viguroși, mai puțin eroi... dar utili, ca omul cu rindeaua.

Supraviețuitorul e, prin definiție, un om singur, un om care devine conștient de faptul că nu poate fi ajutat nici de camaradul de lagăr să treacă de sentimentul vidului ce-i înconjoară ființa. Poate că acel camarad e bun la suflot, săritor, gata să se sacrifice pentru el, dar e doar un om venit din dreptul unei rindele cu care îndrepta așchiile scândurilor într-un atelier al familiei, al statului, al lui, așchii care-i revin mereu în minte o dată cu speranța că totul va fi ca mai înainte. Și el, și camaradul său respectă întru totul ordinele pe care le primesc, cu speranța că va veni o escadrilă a propriei armate, care va lovi cu bombe barăcile în care dorm și, cu singuranță, trupe de uscat îl vor scoate din mâinile dușmanilor.

Supraviețuitorul se teme de momentul celui vis al tâmplarului, de speranța aceea a lui, pentru că simte că, dincolo de gardul de sârmă al lagărului, nu-l mai așteaptă decât aceeași singurătate. Că nu mai are la ce se întoarce... Singurele clipe de lumină îi vin uneori pe priciul de lemn din baracă, înainte de a adormi, când se gândește, nutrește chiar dorința unei hălăduiri pe toate oceanele lumii, până la capătul zilelor lui, pe un fel de insulă plutitoare, suportând cu același stoicism izbiturile valurilor, neantul sărat al talazurilor fără vreo țință, să-și ispășească în felul acesta vina de a fi fost criminal la ordinele armatei lui sau a aliaților lor.

Continuare în pagina 24

JURNAL DE FAMILIE PIA BRÎNZEU

12 februarie 1935. Șeful Clinicii I de Chirurgie din Strasbourg, René Leriche, este nervos. După Primul Război Mondial, clinica sa a fost preluată de la nemții instaurați aici prin anexarea Alsaciei și Lorenei în 1870-71. Dar a fost, din păcate, preluată cu tot cu stilul școlii germane de chirurgie. Tinerii medici francezi operează și ei într-un ritm rapid, aruncându-și mereu ochii pe ceasul de pe perete de teamă că intervenția durează mai mult decât e necesar. Dar o evoluție postoperatorie proastă, crede Leriche, se datorează mai degrabă pierderii de sânge și traumatismului la care e supus pacientul decât unei durate mai lungi a intervenției. Prin urmare, e importantă o hemostază riguroasă și evitarea distrugerii țesuturilor, mult mai ușor de făcut în condiții normale de lucru.

De ce nu este crezut de colegi? Abia a trecut de cincizeci de ani și, prin urmare, nu este așa de bătrân încât să nu fie ascultat. În plus, are mai multă experiență decât tinerii săi colaboratori, printre care se află și tatăl meu. De ce cred ei altceva? De ce sunt așa de încrezători în tehnicile preluate de la nemți? Este adevărat că la Strasbourg s-a construit o tradiție mixtă: pe aici a trecut Paracelsus cu vreo patru secole în urmă, a făcut disecții anatomice Goethe cu o sută cincizeci de ani în urmă, a practicat Charles Sédillot prima anestezie cu eter acum un secol și a introdus Eugène Koeberlé aseptia, spălându-și mâinile și instrumentele cu alcool înainte de fiecare operație. Dar, mai recent, când la 22 noiembrie 1919 s-a inaugurat noua Universitate de Medicină din Strasbourg, au avut cu toții un obiectiv clar: să depășească în prestigiu Universitatea "Kaiser Wilhelm" de până atunci. De ce are el atunci probleme cu generația viitorului?

Oricare ar fi răspunsul, trebuie să ia cât mai repede o hotărâre. Ieri, la întâlnirea cu directorul spitalului, a avut o conversație utilă despre cele trei căi prin care poți instrui și convinge: calea cea lungă, prin prelegeri; calea medie, prin dezbateri; și calea cea scurtă, prin exemplul personal. O va alege pe ultima. Dacă recomandările și sfaturile lui n-au condus la niciun rezultat până acum, metodologia sa operatorie, demonstrată individual fiecărui tânăr, va dovedi că are dreptate. De mâine îi ia pe rând în operații cu el și va lucra pe îndelete, fără a se grăbi, cu gesturi simple și o hemostază dintre cele mai îngrijite.

Zis și făcut. Rezultatele au fost convingătoare. Evoluția pacienților săi era bună, iar urmările postoperatorii mai simple decât cele ale colaboratorilor rămași fideli modalităților de lucru ale germanilor. Pe Michael DeBakey, viitorul mare chirurg american, primul care va implanta unui bolnav cardiac o inimă artificială, și pe tatăl meu, printre alții, i-a convins imediat. Își vor aminti de felul cum li s-a impus maestrul, fără multe vorbe: *verba volant, exempla manent*. Până acum le repeta mereu că succesul adevărat cere onestitate, disciplină, demnitate, compasiune, curaj, smerenie, politețe și devotament. Nici mai mult, nici mai puțin.

Acum, acest chirurg mic de statură, vioi în mișcări și foarte energic, preocupat nu numai de filozofia chirurgiei, ci și de aspectele ei concrete, a mai adăugat o povăță: vorbiți mai rar și dați mai multe exemple concrete. Un sfat pe care tata l-a ținut minte. Mai ales când a găsit ceva asemănător și în *Iliada*: mai bine înțelept decât luptător, mai bine Nestor decât Ajax. Sau vorba de astăzi a lui Andrei Pleșu: nu toți bătrânii sunt hârșiți în rele și nu toți tinerii sunt fragezi și competenți. Ceea ce, în ambele cazuri, se dovedește valabil și dincolo de sala de operație.

POVESTEA TAIETORULUI DE LEMNE MATHIAS HAMMER DANIEL VIGHI

Mare parte din ceea ce și-a propus Ariergarda, ca asociație culturală cu trei fondatori timișoreni optzeciști, respectiv Viorel Marineasa, Lucian P. Petrescu și subsemnatul, s-a tot redefinit de-a lungul timpului. Am pornit cu obiective aproape banale, cu ambiții de cenaclu în locuri de lectură exotice. Am "activat" o vreme, pe la începutul mileniului, cu lecturi de proză și analize pe text pe un vaporas de pe Begă care funcționa ca bar plutitor. A rezultat un desant unic în literatura din Banat și cred că la nivel național, respectiv patru debuturi de romane pe care le-am pigulit, le-am discutat, le-am bibilit public și cu o generozitate pe care n-o mai găsim astăzi. Romancierii au rămas activi și cu substanță: Daniela Rațiu, Simona Constantinovici, Alexandru Potcoavă și George Miron.

In paranteză fie spus, dacă a existat vreodată o cecitate a acordării premiilor Uniunii la nivel de filială (cel puțin), în mod cert marea orbire a jurizărilor dintotdeauna a fost această totală nebagare de seamă a unui adevărat eveniment timișorean – patru debuturi în roman în același timp, lansate odată, pregătite un an și jumătate la ateliere exigente de proză, cu observații de amănunt ale prozatorilor optzeciști sus-pomeniți, dar și ale celorlalți participanți la sedințe. Autocastrări ciudate care dau dreptate acelor care zic că, de multe ori, dăm dovadă de o prea mare închinare a literaturii (doar!) de la centru, cum se zice în tradiție deloc postmodernă.

Au urmat, din nevoi de provocare a interesului pentru apărarea patrimoniului urban, proiectele civice și literare menite să promoveze pietonizarea centrului istoric prin sărbători ale unor străzi istorice, începând cu anul 2009, pe strada Emanoil Ungureanu, în anii următori Eugeniu de Savoia, Mercy și Pacha – cu albume, cărți, manifestări muzicale, evenimente de *street art*, de artă teatrală, cu spectacole de artă vivanță și de păpuși. Prin aceste manifestări culturale și civice, considerăm că a pus și Ariergarda un umăr lobbyistic la reușita pietonizării viitoarei capitale culturale europene.

A urmat un alt pas pentru cultivarea interesului față de istoria regională prin activități de turism cultural care ne-au permis să ne manifestăm educațional prin lansări de carte, lecturi din romanul *Lume fără cer* de Virgil Birou, la Anina și Oravița, lecturi de poezie optzecistă timișoreană cu muzică de flaut în bisericile de piatră din țara Hațegului, lecturi de poezie a Cercului Literar de la Sibiu în bisericile fortificate din zona Sibiului și a Brașovului.

Toate aceste manifestări s-au concretizat prin filmări și înregistrări pe DVD-uri aflate la Biblioteca Centrală Universitară Eugen Todoran, la secția de audio-video, pentru studenții, masteranzii, doctoranzii și profesorii interesați să folosească turismul cultural ca mijloc didactic împotriva plictiselilor didactice și a indiferențismului cronic față de literatură.

Organizatorii isprăvilor turistice-culturale Ioan Groșșian și Ovidiu Forai au editat și două cărți într-o serie *Cărți & excursii* la Editura Ariergarda pentru lecturi în timpul excursiei, cu vânzare pentru turistul doritor. Una dintre aparițiile editoriale este o monografie istorică semnată de Ovidiu Forai, redactată după toate normele exigențelor genului: *Biserica Sfântul Gheorghe, prima*

catedrală a Timișoarei (Ariergarda, 2015). Incursiunea arhivistică a autorului coboară în Evul Mediu, în vremea regelui Carol Robert de Anjou, însoțește destinul bisericii în toată vremea cât a fost moschee otomană, depozit de muniție și de hrană pentru caii ienicerilor, mai apoi, după 1716, cu inventarierea riguroasă a momentelor istorice mai importante ale celei mai vechi biserici a cetății, dărmată în preajma Primului Război Mondial din rațiuni administrative (realizarea unui bulevard către Mehala dinspre cartierul Fabric care nu s-a mai împlinit).

După cucerirea din 1716, biserica a fost o vreme a ordinului iezuit și a purtat un nume de hram frumos: *Ad Mariam serenam*. Adăugați povestea unui clopot al bisericii provenit din parohia catolică Bulci din vremuri medievale, ajuns astăzi în muzeul de istorie al Budapestei, apoi povestea alaiului cu flagelanți pentru ocrotirea de ciuma de la mijlocul secolului al XVIII-lea. Luați în seamă și bibliografia spectaculoasă, apoi anexele cu hărți, litografii și cromolitografii, ilustrate poștale, sigilii, hărți de epocă.

O altă apariție din seria cărților pentru excursie îl are ca autor pe coordonatorul Departamentului de turism cultural al Asociației, inginerul Ioan Groșșian. Cartea este o monografie istorică, geografică și turistică a zonei Oravița-Anina, și însoțește turiștii în excursiile cu trenul de epocă prin pădurile, viaductele și tunelurile căii ferate Oravița-Anina, știută sub denumirea Simmeringul bănățean. Ioan Groșșian este un cunoscător în detaliu al istoriei industriale bănățene și al celebrului STEG – prima multinațională de veac XIX care a impulsioneat industria din Banatul Montan, de la Reșița la Anina, de acolo la Ferdinandsberg (Oțelu Roșu) și la Steinacker (Nădrag, adică). Informațiile din carte sunt însoțite de fotografii ale excursiilor Ariergarda și povești istorice.

Iată una – a tăietorului de lemne Mathias Hammer – care pare desprinsă din cele ale colonizărilor din meleagurile americane: "... s-a întâmplat la 1790, în perioada ultimului război austro-rusoturac, purtat cu înrâncenare a fost teritoriul Banatului. Descoperirea a fost făcută la conveiu (sau "coveiul" – cot al unui râu sau pârau) lui Andrei, pe valea Porcarului ("im Porkartale, in der Gegend des Andreas Grabens" sau "in der Nähe des jetzt verfallenen Andreas-Stollen im Porkar-Thale"[4, pag. 318, nota 99]), unde azi este cartierul Ainei, Sigismund. Iată ce spune legenda: «Știți cine a descoperit huila la Anina? Un porc. Huila se afla foarte aproape de suprafață, fiind acoperită de un strat subțire de iarbă. Porcul n-a făcut decât să scurme cu râțul brazda de iarbă de pe cărbuni. Din întâmplare, băieții trimiși să păzească porcii din Steierdorf și-au aprins un foc tocmai în locul în care porcul scosese huila la lumina zilei. Deodată, ei au observat că piatra de deasupra ardea. Unul dintre ei a luat piatra neagră și a arătat-o tatălui sau. Acesta și-a pus hainele de sărbătoare și s-a dus la direcția regală (căpitanatul minier) a minelor de la Oravița. Acolo, domnii s-au bucurat tare, au devenit prietenoși, l-au bătut pe umăr și au poruncit la casierie să i se plătească 50 de florini." [1], pag.14. Nu degeaba primul puț săpat la conveiu lui Andrei s-a numit "Purcaru"». (Ioan Groșșian, *Drumul cărbunelui*, Ariergarda, p. 18).

NISTE OSEMINTE PE O MASA DIN TABLA VIOREL MARINEASA

"Ia lăsați-o mai moale, ne-am săturat. Morții cu morții și viii cu viii." Chiar și înși deschiși la minte se arată excedați de pornirea (deșartă, cred ei) unora care tot scormonesc după niște oase ale *nuseștieci*. Or fi având dreptate. Dar ce te faci cu "aparținătorii", rudele care nu se împacă deloc cu gândul că ai lor, așa oseminte cum au devenit, zac undeva, printre bălării și gunoaie, și n-au mormântul ce li se cuvine.

Arătam data trecută la câte obstrucții au fost supuși Ana Blandiana și Romulus Rusan până la a întemeia și la a face să funcționeze Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței. În volumul pe care l-am discutat (*Istorie, memorie și memorial sau Cum se construiește un miracol*, Fundația Academia Civică, 2017) se găsesc câteva explicații: "un sistem dornic să-și ascundă trecutul"; pentru unii, "comunismul e un totalitarism benign"; "nomenclaturii și torționarii tronează"; "trecutul îi deranjează pe parveniți"; pentru anti-anticomuniști, "orice anticomunist este un fascist" etc. Bun. Să zicem că am trecut de stadiul ăsta și că supoziția sumbră a lui Romulus Rusan nu se va adevăra: "Mă rog lui Dumnezeu ca Memorialul să nu se degradeze după ce n-o să mai fim. La noi în țară, rar se încheie ceva. Iar când s-a încheiat, rar nu se dărmă".

În nota sa de editor, Ioana Boca spune că avem de-a face cu "o carte despre victimele comunismului și modul în care acestea trebuie să fie omagiate". Nu e ușor și nu știu câți sunt pregătiți să accepte învățul. *Deshumarea* și identificarea scheletelor ar fi o primă etapă într-un cinstirea martirilor fără mormânt. O asemenea operațiune nu a fost posibilă la Sighet, unde deținuții politici, îngropați noaptea, pe ascuns, au fost duși în alte cimitire, amestecați cu morții din spitale, ca "să nu se mai știe niciodată", conchide Rusan. Urmașii lui Iuliu Maniu și ai lui Gheorghe Brătianu făcuseră demersuri zadarnice încă din anul 1971. (De fapt le-au fost trimise alte oseminte.)

Nici când ai cele mai bune intenții, rezultatele nu sunt garantate. Am prezentat anul trecut volumul *Deshumarea/ The Exhumation* (Bumar, Timișoara, 2016) al lui Mihail Decean, care privește cercetările arheologice ale Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc (IICMER) din perspectiva rudelor celor uciși de către trupele de Securitate. O cronică (31 august-2 septembrie 2015) a exhumării scheletelor a cinci *partizani* din grupul de rezistență anticomunistă condus de maiorul Dabija, răpuși în confruntarea din 4 martie 1949 la punctul numit Groși (circa 1300 m) de pe Muntele Mare din Apusenii și îngropați căinește tot acolo.

Experiență traumatizantă, plină de peripeții. Groaza că excavatorul pus să lucreze în contul săpăturilor ar periclita și ce a mai rămas din bieții oameni. (Albaiulian prin naștere, Romulus Rusan pomeneste adesea în scrierile sale despre soarta celor din lotul Dabija. În amplul studiu *Argument la Cartea morților* precizează că Pantușa Bodnarenco, sadicul șef al Direcției Generale a Securității Poporului, nemulțumit că Tribunalul Militar din Sibiu ar fi dat prea puține condamnări la moarte pentru grupul respectiv, i-a ordonat unui alt casap, colonelul Mișu Dulgheru, să-i împuște și pe alții, de data asta fără judecată. Ceea ce s-a și întâmplat, iar locul unde aceștia au fost înhumați a rămas necunoscut.

Apoi, referindu-se la Nicolae Dabija în persoană, Rusan arată că, deși a fost executat în 1949, s-a emis actul de deces abia în 1963.) Continuând istoria din afara cărții, trebuie spus că Maria, femeia de 86 de ani, sora studentului Petru Decean, unul dintre cei lichidați la Groși (în 1949, anul tragediei, ea avea 17 ani, iar el 22; a fost apoi bătută și violată în sediul din Cluj al Securității, ca răsplată pentru fratele "bandit"), după ce a trecut prin cazna asistatului la deshumare, s-a izbit de un alt moment greu în primăvara lui 2016, atunci când a vegheat vreo jumătate de ceas, într-un laborator al Serviciului de medicină legală Alba, lângă o masă din tablă de inox pe care osemintele lui Petru erau așezate în poziție anatomică.

Dar cu asta nu s-a sfârșit. Printr-o adresă din 13 august 2016, IICMER a recomandat forurilor locale să-i înhumeze pe eroii martiri în curtea Catedralei Unității Naționale din Alba-Iulia (a nu se confunda cu Catedrala Reîntregirii), acolo unde există deja un monument consacrat rezistenței anticomuniste, proiectat de arhitectul Iulian Onișoru, care și-a oferit serviciile pro bono pentru extinderea lui. Autoritățile au căzut de acord, dar demersurile au fost întârziate, se pare, din pricina faptului că patru dintre cei cinci au fost greco-catolici și doar unul ortodox. A intervenit IPS Irineu, arhiepiscopul de Alba-Iulia, ca apoi să se constate că terenul respectiv aparținea primăriei, și nu bisericii. După finalizarea noului proiect s-a constatat că nu există destui bani, așa că trebuie făcute rectificări pentru a reduce costurile, iar ceremonialul reînhumării se tot amână. Din această pricină, zice Maria Decean, ea nu poate să moară.

Pe de altă parte, acolo sus, unde "râțul mistreților deschide izvoarele", dar și unde au răsunat împușcături ucigașe, a rămas, îngrădită de mirifica pădure de brazi, cavitatea interogativă din care s-au scos rămășițe omenești. Gospodarii din Bistra au promis că vor marca locul, dar se pare că au uitat, sustrași de rostogolirea ciclurilor electorale. Mai degrabă o să vezi un semn de aducere aminte un pic mai jos, în țarcul fermei lui Emil Goia, pe Valea Mare, între vaci și vițelușe, acolo unde el a pus o placă pentru un partizan, neamul lui, pe cheltuială proprie și așa cum l-a tăiat capul.

LECTURI ȘI TOPURI (V): PROFIL DE CITITOR

RADU PAVEL GHEO

O incursiune în universul lecturilor de literatura română de pe *site*-ul Goodreads – care e, practic, o comunitate interactivă a cititorilor din întreaga lume – nu înseamnă numai topuri, cotări și ierarhizări ale scriitorilor în funcție de numărul de cititori. Căci, dacă acceptăm că acei membri Goodreads ce se arată interesați de literatura română sînt în general români, atunci gusturile și opțiunile lor ne-ar putea ajuta să schițăm un profil aproximativ al cititorului mediu din România contemporană. Sau, mai precis, al unui segment important de public de la noi, pe care l-am putea numi generic "cititorul Goodreads" – și-o să explic de ce.

Se poate vedea ușor că, în ceea ce privește autorii clasici, consacrați, autorii canonici, gusturile cititorilor coincid în mare măsură cu cele ale specialiștilor în literatură română. De la Mihai Eminescu pînă la Mircea Cărtărescu, toți autorii considerați canonici, incluși în manuale, studiați în gimnaziu și în liceu, au fiecare cîteva mii de cititori Goodreads (adică între 3.000 și 11.000), ceea ce, pentru secțiunea românească a acestei comunități virtuale, înseamnă foarte mult (cum am mai spus, Goodreads este predominant, chiar copleșitor anglofon). Se vede astfel clar cît de determinantă este influența canonului pedagogic – iar asta nu e în nici un caz o critică, ci dimpotrivă: mai toți scriitorii reprezentativi apar printre preferințele cititorilor cu mai multe opere, ceea ce sugerează că, măcar pentru o parte din cititori, listele de autori "din programă" au avut și o funcție formativă, le-au deschis apetitul pentru acei autori.

Pe de altă parte, în cazul literaturii contemporane, unde nu există o selecție canonică, ierarhiile nu sînt clar constituite, iar influența criticii profesionale e mult mai redusă. Lecturile sînt mult mai amestecate, aîft valoric, cît și genologic, și predomină gusturile individuale, recomandările și canoanele personale. Așa cum și era de așteptat, aceasta e cea mai dinamică secțiune istorică a literaturii române. Aici romanele *thriller*, SF, romanțioase, polițiste, psihologice sau filosofice se regăsesc în proporții aproximativ egale în opțiunile cititorilor, iar topurile făcute de aceștia reflectă uneori simpatii și idiosincrazii personale.

Între aceste două extreme se află însă un segment al literaturii române pe care l-am putea numi "zona umbră". Zona aceasta include autori de valoare, validați și revalidați de-a lungul timpului de criticii și istoricii literari, apreciați (unii chiar la superlativ) de specialiștii în literatură română, dar care par să nu mai atragă prea mult interesul cititorilor (sau cel puțin al cititorilor Goodreads). Mulți dintre ei s-au numărat printre autorii preferați ai generației mele sau a părinților noștri. Unii erau incluși

în manualele de literatură română de dinainte de 1990, de unde între timp au dispărut. În linii mari, ei constituie ceea ce David Damrosch numește în "Frames for World Literature" (2009) "canonul din umbră".

Iată și cîteva exemple, grupate întrucîtva pe categorii generaționale sau de grup. În anii 1970, printre cei mai apreciați romancieri de cursă lungă se numărau D.R. Popescu, Nicolae Breban, Alexandru Ivasiuc, Augustin Buzura, George Bălăiță. Pe *site*-ul Goodreads, Nicolae Breban are maximum de cotări (adică de cititori care i-au evaluat cărțile) la romanul *Animale bolnave* (66) și *Bunavestire* (65). Cartea cea mai bine cotată a lui Augustin Buzura este *Orgolii*, cu 51 de cotări. D.R. Popescu are un maximum de 41 de cotări la *Vînătoare regală*, iar Alexandru Ivasiuc doar 22 la *Păsările. Lumea în două zile*, un roman clasic al lui George Bălăiță, e evaluat de 29 de cititori, iar celelalte cărți ale acestui scriitor nu ating nici una 10 cotări. Un alt romancier foarte cunoscut în epocă, Petre Sălcudeanu, nu depășește nici el 10 cititori Goodreads pentru cea mai populară carte a sa, *Biblioteca din Alexandria*.

Iar dacă asta pare puțin, haideți să ne oprim asupra așa-numitei Școli de la Tîrgoviște, un grup literar ale cărui cărți le citeam cu delectare în anii 1980-1990. Unul dintre membrii grupului, Radu Petrescu, are 21 de cotări la romanul *Matei Iliescu* și 19 la *Oceanul întors*. Extrem de puțin pentru anvergura, valoarea și prestigiul acestui autor – deși se poate și mai rău: o altă carte a sa, *Ce se vede*, e cotată de un singur cititor Goodreads. Unul singur! Nici Mircea Horia Simionescu, a cărui operă are (sau avea?) cititori împătimiti și care aproape că devenise obiect de cult, mai ales printre specialiștii în literatură, nu depășește 25 de cititori la cea mai bine cotată carte a sa, *Bibliografia generală. Dicționarul onomastic* are 18 cotări, *Toxicologia* doar 12, iar celelalte cărți ale sale se opresc la 2 sau 3 cotări (!) fiecare. În fine, Costache Olăreanu, cel mai discret membru al grupului, abia ajunge la 8 cotări pentru *Ficțiune și infanterie*, următoarea sa carte în ordine ierarhică, *Cu cărțile pe iarbă*, avînd doar 3 (trei!) cotări.

Prin comparație, un autor de valoare medie, dar orientat spre literatura populară, Vlad Mușatescu, cunoscut pentru romanele lui parodic-polițiste, are 139 de cotări doar la *De-a baba oarba*. E drept că scrierile lui V. Mușatescu sînt mult mai accesibile decît, să zicem, *Dicționarul onomastic*, al cărui umor rafinat cere un cititor la fel de subtil, dar pare totuși ciudat ca ele să strîngă un număr de cititori Goodreads mai mare decît toată Școala de la Tîrgoviște la un loc.

Sau poate că nu. Iată, la asta mai merită să medităm.

JURNAL DIN ANII CRIZEI

ROBERT ȘERBAN

Sâmbătă, 29 iulie 2017

O mătă de prin vecini sare iute într-un copac și începe să-l urce.
– Uite pisica, Tudor.
– Săraca de ea!
– De ce spui asta?
– Fiindcă ziua suportă consecințele.
– Ce... consecințe?
– Păi e neagră, ziua e cald, iar negru atrage căldura.

#

După ce am stins lumina, am spus trei povești, ne-am urât noapte bună și l-am luat în brațe pe fiu-meu, aud un zgomot.
– Sper că nu îți rozi unghiile, Tudor.
– Nu...
– Atunci, ce se aude?
– Cred că un ceas.

Luni, 31 iulie 2017

Am ajuns la Neptun, după o călătorie de-o noapte cu trenul, în care – având bilete sus, la cucurîgu – l-am păzit pe Tudor ca nu cumva să cadă din pat, mai ales că de vreo cinci-șase ori și-a scos câte-un picior în afara... perimetrului de siguranță. Am dormit iepurește, dar am chef de scaldă, iar marea e lină. Intrăm în apă.

– Hai, Tudor, te scufunzi?
După o clipă, vine replica:
– Doar dacă mă admiri.

#

– Când nu sunt valuri, există salvamar? mă întreabă Tudor.
– Da.
– Și te fluieră?
– Te fluieră dacă treci de geamandură și te duci mai departe...
– Acolo unde e marea albastră?
– Da. Chiar, Tudor, tu știi de ce acolo e marea albastră?
– Fiindcă pun salvamarii colorant în ea.

După masă intrăm din nou în apă. La un moment dat, Tudor are o revelație:
– Tata, uite luna!
– Da...
– Dar cât e ceasul?
– Cam 5.
– Tata, da' nu-i corect!

Miercuri, 2 august 2017

Aflu de pe Facebook că s-a cutremurat pământul.
– A fost cutremur azi noapte, ați simțit? Tudor:
– Eu am simțit cearceaful.

Pe malul mării, Tudor mă chestionează: *Apa asta, înainte de a fi oameni, era comestibilă?*

Vineri, 4 august 2017

– Tata, dacă găsești în mare un peștișor galben să nu-l iei. Bine? Poate e peștișorul de aur.

#

Tudor, înainte să intre în apă: *Să-mi pui aripioarele, tata, ca să zbor peste mare!*

#

Fiu-meu îmi arată mîna: *M-a mușcat o*

găză de cot. Cine e?

#

Tudor mă întreabă complice: *Tata, în seara asta pot să chiulesc din pat ca să văd ceva?*

Sâmbătă, 6 august 2017

Invitați de prozatorul și căpitanul de cursă lungă Constantin Costache și de doamna sa, azi am fost la Gura Portiței, despre care mi-a vorbit prima dată Răzvan Voiculescu, care a făcut și un album foto. Am mers cu mașina pînă la Jurilovca, acolo am lăsat la apă barca (ce ne-a însoțit remorcată pe o platformă), și am pornit-o pe Lacul Razim, preț de mai bine de jumătate de ceas, spre destinație, conduși de căpitan. Fiind sâmbătă, restaurantele erau pline, așa că am așteptat ca să luăm prânzul. Dacă la Neptun n-am simțit deloc cele peste 30 de grade, aici am transpirat din plin. După masă, am făcut o baie în marea caldă, în care doi delfini au fost zăriți nu departe de plaja plină de soici și melci, din care Tudor și Ariana au cules pe alese.

– Ia pune, Tudor, melcul la ureche, se aude marea?

– Da, se aude. Tata, ce-ar fi să leg doi melci și să-mi fac o pereche de căști?

La întoarcere, melomanul a stat în brațele căpitanului și a condus fericit, preț de mai bine de-o milă, barca "Europolis".

Luni, 8 august 2017

Dorița lui fiu-meu s-a împlinit (am făcut o vrajă!): sunt valuri. Destul de mari. Sare peste ele, dar mai ales în ele. La un moment dat, îl aud că se rătăiește la un val care l-a cam rostogolit: *Val nesperios ce ești, mi-ai dat jos slipul!*

Miercuri, 10 august 2017

–Cam tușești, Tudorel. Azi trebuie să avem grijă cu intratul în mare...
–Tușesc fiindcă mi-e foame!

#

Tudor: *Tata, delfinii se bronzează?*

#

La ieșirea din mare, micul înotător îmi comunică revelația: *Eu credeam că valurile mici sunt mai dese, dar e invers!*

#

Mergem spre Olimp și trecem printr-un părculeț. Zic: Ce frumos miroase a fân cosit... Tudor, cu tableta în mână: *Ce păcat că nu pot înregistra mirosul ăsta de fân cosit.*

#

– Ari, ce faci?
– Îmi fac coc, Tudor, fiindcă mi-e foarte cald.

– Și mie mi-e cald.
– Fă-ți și tu coc.
– Eu îmi fac moț!

Joi, 11 august 2017

Doi băieți, unul de vreo 10 ani, altul de vreo 8 ani, mergând hotărâți spre malul mării:
– În seara asta devenim bărbați.
– Bărbați cu castele de nisip.

#

Înainte de culcare, după povești:
– Tudor, îți pui alarma la opt jumătate?
– Nu. Mi-am fixat-o la 8:30.

VARIA COLLECTANEA CLAUDIU T. ARIEȘAN

(I) Câteva titluri atractive care își așteaptă de ceva timp recomandarea s-au adunat frumos la rând și le-a venit momentul evidențierii succinte. Cronologic, pornim cu Dosoftei, *Psaltirea în versuri*, Editura Mondoro, București, 2016, 313 p. – o ediție populară ce răspândește la un preț foarte accesibil o capodoperă a poeziei clasice românești, una din cărțile "începătoare" ale culturii autohtone, unde teologicul și literarul s-au împletit admirabil și modelator, propunând lumii, cu expresia Maicii Benedicta (Zoe Dumitrescu-Bușulenga) "actul de majorat al conștiinței artistice românești, corolarul conștiinței de libertate și demnitate".

Iar la nivel stilistic, citând cunoscuta metaforizare călinesciană, Mitropolitul cărturar "are acea curgere mieroasă a limbii, densitatea de lichid greu a frazei, materialitatea vorbei, care dau mireasmă mâhnirilor abstracte". În formatul ei prietenos (din seria "Legendary Books" (!) apărută cu sprijinul Gramar distribuție), cartea preia tacit ediția critică a lui N. A. Ursu, adăugându-i un tabel cronologic, glosar de termeni, referințe critice, note și tot ce trebuie pentru o lectură școlară utilă sau matură de calitate.

(II) O nouă traducere absolut referențială din marea filozofie mondială este constituită de cele două volume masive din opera genialului gânditor existențialist Soren Kierkegaard, *Epilog neștiințific definitiv* la Fărămele filozofice, trad., note, pref. Adrian Arsinevici, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2017, 619+516 p. Cunoscutul *Amalgam de scrieri mimico-patetico-dialectice* din 1846 subintitulat *Pledoarie existențială* și editat de ilustrul danez ca și cum ar fi aparținut lui Joannes Climacus, configurează de fapt sub pseudonimul cu rezonanțe patristice una din fațetele personalității sale proteice, plasată sub numele sfântului răsăritean al *Leastviței*, Ioan Scărarul.

Îl cunosc bine și îl admir sincer pe excelentul traducător (numai și numai) din daneză care, după *Jurnalul seducătorului* (în 1992, la Scripta) a poposit la editura timișoreană Amarcord preț de trei volume cu *Scrieri* (1998-2000, printre care și *Conceptul de Anxietate*) ale lui SK și a recidivat în 2007 cu *Frică și cutremur* la Honterus-ul din Sibiu. Sunt câteva decenii de acerbă muncă benevolă închinată acclimatizării pe sol românesc a unuia dintre cei mai însemnați, dar și mai dificili autori nordici, încununată cu uriașa realizare de acum. Un studiu de 70 de pagini despre *Kierkegaard și filozofia* *Existenz-ei*, semnat de George Pattison deschide primul volum, iar acribia extremă a lui Adrian Arsinevici combinată cu găselnițele sale terminologice continuă să surprindă în modul cel mai plăcut cercetătorul și cititorul deodată. Vom reveni cu o analiză lărgită în altă parte, fiindcă e un eveniment editorial amplu, ce

se cuvine detaliat pe măsură.

(III) O altă apariție ce s-a bucurat de o primire extraordinară pe piața noastră de idei este cea reactualizată recent de directoarea programului de "Studii Religioase" de la Universitatea din București, Madeea Axinciuc, *Profetul și oglinda fermecată. Despre imaginație și profetie în Călăuza rățăciilor de Moise Maimonide*, ediția a II-a, pref. Moshe Idel, Editura Polirom, Iași, 2017, 278 p. Tratatul ilustrului cărturar medieval socotit de conaționalii săi un al doilea Moise este catalogat sintetic de prefațator (și nu numai de el) drept "cea mai dificilă carte scrisă de un gânditor evreu și numeroase studii încearcă să descifreze enigmele create de Maimonide".

Comentariu scripturistic de înalt rafinament, exegeză profundă la confluența culturilor elină, ebraică și arabă, încercare de evaluare a relației (posibile după el) de coexistență dintre filozofia științifică și practica religioasă, lucrarea de veac XII (terminată în 1190) este încă mai mult decât toate aceste componente la un loc: adică unul din cele mai puternice eseuri de hermeneutică post-aristotelică, dedicat elementelor de tip *realia*, dar făcând pe deplin dreptate și celor sacre, conducând specialistul, mai ales – inițiatul chiar, dacă vrem – prin cotloanele unei imaginații creative debordante, ce a selectat metodologic modul infinitelor jocuri de ascundere asemănătoare cu puzzle-urile de azi: "îngrijorat că învățăturile lui radical intelectualiste i-ar putea face rău cititorului neinstruit, incapabil să-și înlocuiască credința naivă cu convingerea rațională Maimonide și-a luat extraordinare măsuri de precauție pentru a le ascunde de el" (Warren Zev Harvey), făcându-și o veritabilă artă din această ocultare savantă ce le dă nesfârșite bătaii de cap exegeților și după opt secole de la apariție.

(IV) În fine, o elegantă colecție de cronici plastice adunate în ani faști ne dăruiește scriitorul și esteticianul Florin Toma, *Tablouri văzute dintr-o parte*, Editura Ad Libri, București, 2016, 192 p. Nu am uitat că domniei sale îi datorăm, alături de Dan Grigorescu, imperiala reeditare din *Kalokagathon*-ul lui Petru Comarnescu și nu evităm nici recenziile din "Viața Românească" semnate de dânsul. Cât despre vocația lui de prozator temeinic, stau mărturie volume ce au prins la public și la critică deopotrivă, precum romanul *Moștenirea Familiei Bildungsroman* apărut în 2005 la Cartea Românească sau mai recenta culegere de nuvele *Ca la vecinul bine temperat* produsă de Brumarul timișorean în 2013. Mulți din artiștii marcanți ai ultimelor decenii sunt excelent (sur)prinși pe "simezele" acestui veritabil ghid *in motion* printre desfășurările creative majore din țara noastră.

TUNELUL DE STICLA ADRIANA CÂRCU

Deschide ochii și vede pe ecran o fluorescență pulsândă. Îi trebuie câteva secunde ca să realizeze că imaginea este din propriul corp, că striățiunile rozalii fac parte din propriul ei organ. O gheară de metal se afundă în masa elastică și cu un sunet înfundat mușcă o fărâma din țesut. Iar și iar. Din toropeala scurtei narcoze începe să se nască o spaimă. Apoi dintr-o dată, totul ia sfârșit și simte cum e transportată, cu pat cu tot, în sala de recuperare. Mai stă o vreme întinsă până când simte că realitatea a devenit stabilă. Își trage hainele pe ea și iese în hol. O soră cu aer îngrijorat îi spune că doctorul dorește să-i vorbească. Când intră în birou, acesta stă cu ochii țintiți la monitor, dând clickuri nervoase cu mouse-ul. Îi spune: tare aș fi vrut să vă dau o veste bună, dar lucrurile arată, din păcate, altfel. Am descoperit o formațiune tumorală care ne dă de gândit. S-ar putea să fie și benignă. Eu aș zice că ați venit la ora 12 fără cinci. Vom ști mai mult când primim rezultatele de laborator. *S-ar putea să fie și benignă*. Cuvintele îi răsună în urechi ca ecoul unui trăsnet.

Stă singură în holul clinicii și, în timp ce așteaptă să fie escortată acasă, simte cum i se schimbă viața. Privește pe geam la ramurile care stau să înflorească și observă cum ele nu mai aparțin realității în care tocmai a intrat. Vede un petec de cer mut. Dintr-odată totul se îndepărtează și-și vede propria viață ca printr-un binoclu întors: totul e mult mai mic și foarte rece.

Urmează 33 de zile în care, după ce va absolvi pe rând toate stadiile acceptanței, o va lua din nou de la capăt, mereu neîmpăcată. Zile în care corpul ei va deveni material de studiu și prilej de nedumerire, supus la repetate încercări, mereu fără rezultat. Sunt zilele pe care le va numi, chiar trăindu-le, "iadul incertitudinii", zile în care își va contempla de la distanță de un braț propria finalitate, singura certitudine cu care s-a născut, zile în care i se va rupe sufletul de cei pe care s-ar putea să-i lase fără ea.

"Nu vă putem spune nimic concret, poziția tumorii nu ne permite să luăm probe concludente. Va trebui să operăm."

În fața clinicii se vede de departe desfăcând lanțul de la bicicletă, urcându-se pe ea și îndepărtându-se spre podul care leagă complexul medical de restul orașului. E ziua ei. Sărbătorește cu prietenii și în pozele pe care le pune seara pe Facebook arată chiar veselă.

Stă în anticamera încăperii pe ușa căreia stă scris *Onkologie* împreună cu alte patru persoane, pe care le studiază pe furiș. E surprinsă că toți arată normal, că frica și disperarea nu li se citește defel pe trăsături și în gesturi. Intră în cabinetul alb, unde o doctoriță îi mai povestește o dată tot ce nu se știe și-i explică ce se va întâmpla în timpul operației. La sfârșit îi face, pentru siguranță, prima programare la chimioterapie. *Veniți mâne la 8 nemâncată*.

Ultimul lucru pe care și-l amintește este întrebarea, *în ce dată v-ați născut?* Nu mai știe dacă a răspuns. Știe doar că îi este foarte sete și că își simte întregul corp rupt în fărâme, ce plutesc suspendate într-un fluid dureros. Intră și iese din somn cu senzația că nu i-a fost atât de rău niciodată. A doua zi dimineată află că operația a durat 6 ore și acum se așteaptă rezultatele. Așteptarea va dura încă 3 zile. După-amiaza, în inerția produsă de șocul narcozei, mai răspunde cu nonșalanță la întrebările unui studiu, așezată pe un scaun, cu mâinile proptite de genunchiul ridicat sub bărbie, de parcă ar sta la o șuetă. Când se întoarce în salon, cineva îi pune dosarul în mână și-i spune că e așteptată la a doua rundă de consiliere pentru chimioterapie. Pentru siguranță. În timp ce așteaptă în anticameră citește pe dosar, scris cu roșu cuvântul *Karzinom*. După care se prăbușește.

În zilele care urmează nu mai părăsește patul. Se uită la lumea din jur ca la un film strident colorat, iar nopțile se transformă într-un eleșteu, ce se îngustează până când devine un puț vertical, prin pereții căruia percepe freamătul întunecat al apei. Din tunelul de sticlă nu poate privi decât în sus. Despre somn nici nu poate fi vorba. Din încercările eșuate de relaxare se naște o călătorie prin tot trupul, cu popasuri de câteva minute în timpul cărora își cere iertare de la fiecare organ. Din încercările de rugăciune se naște o mantră: *sunt senină, îngăduitoare și blândă*. Va repeta aceste ritualuri improvizate timp de trei nopți, fără întrerupere. Și fără rezultat.

În cea de-a patra dimineată sora de salon îi spune că este așteptată la oncologie pentru consultație. În timp ce se lasă transportată cu căruciorul pe roțile îi ascultă poveștile dezlănate despre vindecări miraculoase și se gândește că iadul e rece. În cabinet, doctorul și asistenta o așteaptă așezați amândoi în fața biroului. Cu o voce solemnă doctorul spune: Am primit acum 10 minute rezultatele de laborator și avem o veste bună. Celulele canceroase nu s-au răspândit prin sistemul limfatic. Nu va trebui să faceți nici un fel de tratament post-operatoriu. Veți trăi 100 de ani. În timp ce-l aude vorbind începe să schițeze câte un sărut pentru fiecare cuvânt, până când doctorul pufnește în râs și se apleacă s-o îmbrățișeze.

ORYX ȘI CRAKE: PLACEREA SPECULAȚIEI

ILINCA ILIAN

Recentele modificări ale discursului oficial de la Casa Albă vizavi de condiția femeii, precum și retragerea suportului federal pentru avorturile la cerere, au readus în prim-plan un best-seller din 1985, *The Handmaid's Tale* al canadiencei Margaret Atwood. Revirimentul romanului a avut o asemenea intensitate, încât la marșul femeilor din Washington, în ziua ulterioară investirii președintelui Trump, pe o pancartă era scris: "Make Margaret Atwood fiction again". Aluzia dublă, pe de o parte la sloganul campaniei președintelui ales și pe de altă parte la pretinsa transpunere în realitate a ficțiunii imaginate de scriitoare în anii optzeci, pornea de la tema cărții: antiutopia unei societăți a Statelor Unite dintr-un viitor incert, unde, sub pretextul amenințării terorismului islamic, puterea îmbracă forma unei teocrații puritane în care femeile sînt depozitate de toate drepturile civile și apreciate exclusiv pentru capacitatea lor reproductivă.

Pe fondul actualelor transformări politice din Statele Unite, romanul scris în urmă cu mai bine de treizeci de ani devine o satiră de o actualitate îngrijorătoare, iar impresia că "viața imită arta" este acută. Recitită, republicată în diferite limbi, comentată din nou din perspectiva prezentului, *Povestea servitoarei* exploatează spaima ca, în locul progresului, viitorul să nu aducă altceva decît o reîntoarcere la cele mai negre inechități sclavagiste (de altfel, romanul s-a inspirat din povestea biblică a servitoarei Rahelei, Bilhah, probabil prima mamă purtătoare atestată; din acest motiv a fost cenzurat ca anticreștin și prea explicit sexual într-o universitate texană).

La polul opus, *Oryx și Crake*, romanul scris în 2003 ca prima parte a trilogiei *Maddaddam* și publicat în acest an la Editura Art într-o bună traducere românească datorată lui Florin Irimia, speculează fricile față de un viitor cu totul diferit, în care creativitatea tehnologică nu mai găsește nici o opreliște în valorile etice tradiționale, în așa fel încît tot ceea ce azi apare ca tendință neliniștitoare devine, într-o perioadă nedeterminată (totuși, mai degrabă undeva tot prin secolul al XXI-lea), o realitate acceptată firesc, fără frisoane. În primul rînd, e vorba despre o lume complet segregată: cei bogați și cultivați locuiesc în ghetouri de lux, în vreme ce masele se înghesuie în orașele suprapopulate, extrapoluate și de o violență extremă. New Yorkul nu mai există, a fost înlocuit de New New York: multe megalopolisuri, de altfel, au fost fondate din nou sau strămutate din cauza dezastrelor provocate de încălzirea globală, pentru stăvilirea căreia nu pare să se fi depus nici cel mai mic efort.

În al doilea rînd, e o lume în care, sub pretextul încercării de a atinge eternele vise ale tinereții veșnice și ale nemuririi (idealuri care, ironic, rămîn la fel de intangibile atunci ca și acum) experimentele genetice au luat o asemenea avînt încît materialul natural devine doar un pretext pentru manipulările cele mai fantastice. Nu e vorba doar despre

încrucișarea între o arahnidă și o capră pentru producerea, din laptele caprin, a unor fire de păianjen extrem de rezistente (pentru cine nu știe, această manipulare genetică, foarte profitabilă, a fost deja efectuată în 2012 la Universitatea din Utah). Se produc "lupicani", lupi cu aparență de cîini, cumplit de feroci, precum și "porceni", porci în care cresc organe umane pentru înlocuirea celor deteriorate. Deja pulpele de pui sau piepturile cresc pe un tub viermiform, fără cap și fără terminații senzitive, dînd astfel, tangențial, satisfacție apărătorilor animalelor.

Nu în ultimul rînd, e o lume în care terenul intelectual s-a erodat pînă la dispariție, în așa fel încît preocupările artistice, culturale sau filozofice au fost reduse la neant; e o lume cu totul și cu totul corporală, în care conceptele de minte și suflet au fost anulate, iar distracțiile unanim apreciate sînt pornografia, spectacolele sîngeroase, expunerea nemachiata a existenței anodine pentru consumul voyeurilor de pe glob, execuțiile transmise în direct.

Relatarea se înscrie în maniera clasică a distopiilor, prefigurată deja de *Ultimul om* a lui Mary Shelley, universul fictiv conturîndu-se prin perspectiva unui ultim supraviețuitor care schimbă constant planurile temporale, trecînd de la descrierea unui prezent post-apocaliptic la evocarea trecutului cînd dezastrul încă nu avusese loc. Ca și într-o altă interesantă antiutopie recentă, *Posibilitatea unei insule*, de Michel Houellebecq, la baza hotărîrii unui geniu nebun de a produce o omenire *upgraded* stă incapacitatea de a accepta caracterul impredictibil al alegerilor amorose.

Dacă în romanul francez noii oameni, clone ameliorate ale exemplarelor vechi, ajung să renunțe nu doar la sexualitate, ci și la sociabilitate, umanitatea 2.0 din *Oryx și Crake* e creată printr-un mixt genetic impresionant: preia acuplările periodice de la alte animale, e proiectată pentru traiul în grupuri relativ mici în vederea creșterii în comun a pruncilor, e lipsită de tendințe dominante și de obsesia de a se distinge de semenii. Pielea e adaptată la intensități sporite ale razelor ultraviolete și are un mecanism de respingere a insectelor, receptorii termici sînt extrem de slabi, iar pentru închiderea rănilor și alinarea durerilor pot recurge la mecanismul felin al torsului, care reface celulele epiteliale și osoase. Se hrănesc cu iarbă și, deși mor, nu au conștiința morții: la treizeci de ani exemplarele noii specii cad fulminate, fără alte preparative.

Pînă a ajunge, însă, la acest format ideal, sînt necesare ștergerea de pe fața pămîntului a vechii omeniri și pregătirea noilor oameni, creați în laborator, pentru viața în lume. Acesta e rolul lui Snowman, supraviețuitorul fără voie al dezastrului: să îi ghideze și să îi protejeze pe inofensivii umanoizi, în lipsa creatorului lor, Crake, și a învățătoarei Oryx. Rolul nu e dorit, sentimentul de a apărea în fața lor într-o postură cvasi divină nu aduce nici un fel de satisfacții, comunicarea cu protecții se reduce la confirmarea ficțiunii

nii schematice în care au fost educați; în plus, Snowman suferă de toate neajunsurile naturale: foame, sete, căldură excesivă, singurătate și deznădejde. O minimă alinare, singura posibilă, o aduc cuvintele alese, inutile, frumoase gratuit: "Agață-te de cuvinte, își spune el. De cuvintele vechi, de cuvintele rare. «Baldachin». «Nornă». «Serendipitate». «Pibroch». «Lubric». Cînd aceste cuvinte nu vor mai fi în mintea ta, vor dispărea complet, pentru totdeauna. Ca și cînd n-ar fi existat niciodată". [...]

Chestiune de modă sau de așteptări sociale, cert e că romanul post-apocaliptic a devenit în ultimele decenii tot mai prezent dincolo de sfera sa tradițională, ficțiunea științifico-fantastică, cu a cărei istorie s-a împletit încă de la apariția genului. Viața de după cataclism a inspirat de la romane totale ca *Atlasul norilor* de David Mitchell la romane poetico-filozofice ca *Drumul* de Cormac MacCarthy, trecîndu-se prin zeci de variații intermediare, ca satira comico-politică din *Zîtul* Tatianeii Tolstaia sau satira scrisă în tradiția moralistilor francezi din *Posibilitatea unei insule* de Michel Houellebecq. Atwood, în ceea ce o privește, preferă să se numească scriitoare de "ficțiuni speculative" mai degrabă decît de "science-fiction". Tehnicile ei sînt destul de transparente, dar capacitatea de a surprinde tendințele mitologiilor contemporane este susținută de un stil lipsit deopotrivă de patetism sau de sarcasm.

Margaret Atwood a participat la un proiect artistic temerar, *Future Library*, al scoțiencei Katie Paterson, care le propune pe rînd marilor scriitori din acest început de veac XXI să-și doneze cîte o carte pe care să accepte să nu o publice decît peste un secol, în format tradițional, cu hîrtia fabricată din copacii plantați în anii noștri într-o zonă din apropierea orașului Oslo. Gestul ei de a-și amîna *sine die* înțîlnirea cu cititorii și de a-și încredința arta unor oameni din viitor e o dovadă de optimism care contrastează puternic cu viziunea sumbră asupra viitorului umanioarelor.

Merită citată pe larg superba imagine a unei viitoare școli de arte din viitor: "Academia fusese înființată cîndva în ultima treime a secolului al XX-lea de către un grup de liberali bogați, între timp decedați, din Vechiul New York, sub denumirea de

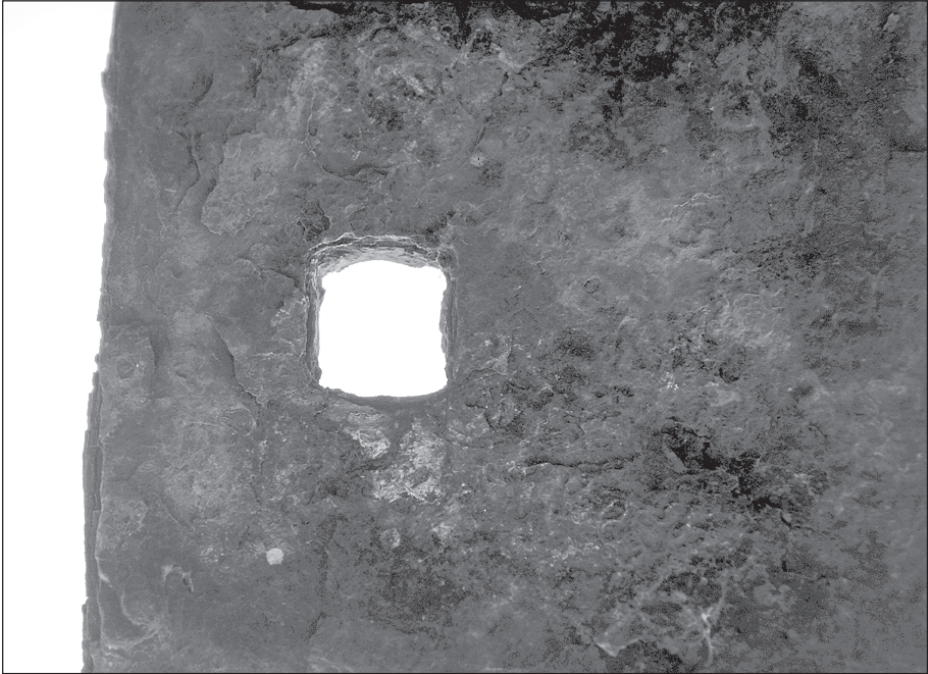
«Colegiul de Științe Umaniste și Filosofie», cu un accent mai puternic pe artele interpretative – teatru, muzică, dans etc. La acestea se adăugase în anii 1980 regia și, curînd după asta, artele video. Aceste materii continuau să fie predate la Martha Graham [...] Studenții de la Muzică și Dans continuau să cînte și să danseze, cu toate că energia investită în astfel de activități era mult mai redusă acum și grupele erau foarte mici.

Reprezentările în public avuseseră de suferit din cauza fricii de sabotaj de la începutul secolului douăzeci și unu – nimeni în acele vremuri nu mai voia să facă parte dintr-un grup mare de oameni reunit pentru a urmări un eveniment, undeva într-un spațiu închis și întunecat care putea fi ușor distrus – sau nimeni dintre cei cu un oarecare statut. Evenimentele teatrale degeneraseră în adunări informale, la care se cînta, în bătai cu roșii sau în concursuri de tricouri ude. [...] / Așa că a fi student la Martha Graham era ca și cum ai fi învățat latina sau legătoria de carte; interesante în felul lor, dar fără nici o însemnătate majoră, cu toate că, din cînd în cînd, președintele colegiului îi mai plictisea vorbindu-le despre rolul vital al artelor și locul pe care-l aveau rezervat în marele amfiteatru de catifea roșie al inimii umane. [...]"

Mai trebuie spus că pe frontispiciul unei astfel de școli, unde toate materiile sînt predate în vederea unor scopuri practice și tangibile, pe lîngă motto-ul inițial "Ars longa vita brevis" a mai fost adăugat unul: "Absolvenții noștri au abilitățile dorite de angajatori". Formula e demnă de reținut de toți cei care își doresc restructurarea din temelii a învățămîntului. La fel, e bine să fie memorată de toți elevii sau studenții obsedați de utilitatea clară a cunoștințelor împărtășite de profesori, de cei care cred că educatorii trebuie în primul rînd să fie seducători și că preocupările artistice sau intelectuale sînt fie un mic moft, fie un camuflaj ceva mai sofisticat pentru sexualitate în eterna luptă pentru producerea de urmași, sau, de ce nu, o formă de amînare temporară a activităților cu adevărat importante pentru umanitate. Sigur că pentru cei care au deja concepțiile bazate pe idei clare, distincte și de neschimbat, orice semnal de alarmă răsună în gol.

POEME
MATTHIAS KEHLE

Matthias Kehle s-a născut în 1967 la Karlsruhe, unde trăiește și astăzi ca scriitor independent, jurnalist și critic. A făcut studii de germanistică și sociologie în Heidelberg și Karlsruhe; până în 2001 a lucrat ca sociolog la Universitatea din Karlsruhe. Este editor, lector și coordonator de proiecte culturale și literare. A publicat numeroase articole pe teme științifice, reportaje, foiletoane și texte literare în multe ziare și reviste din spațiul de limbă germană; până în prezent a tipărit 18 volume de povestiri, poezii și cărți de specialitate (printre altele, cartea de non-ficțiune <i>Biblia Walking</i> împreună cu Mario Ludwig la editura Heyne). Ultimul volum de versuri, <i>Scherbenballett (Balet de cioburi)</i> a apărut la editura Klöpfer & Meyer. A fost laureat al mai multor premii, printre care Bursa literară a landului Baden-Württemberg, Schwäbischer Literaturpreis și Thaddäus-Troll-Preis. Este membru PEN-Club, conducător al câtorva festivaluri literare, iar între 2009 și 2013 a fost președinte al Asociației Scriitorilor germani (VS) din Baden-Württemberg. Poemele încredințate revistei noastre fac parte dintr-o antologie care va apărea în Germania, la Pop Verlag, în traducerea lui Traian Pop Traian și cu un <i>Cuvânt înainte</i> semnat de Cătălin Dorian Florescu * * * * * Această antologie din lirica poetului german Matthias Kehle începe cu suspiciunea că "zilele ar fi gândite doar de probă". O probă cu ce scop? Spre a-și trăi cu adevărat viața? Spre a fi fericit? Așa încât domeniul liric și existențial al acestui volum este deja precis demarcat. Cu fiecare nou poem și cu fiecare nou "tu", care este solicitat, cititorul trebuie să se întrebe: Se referă și la mine? Nu sunt și eu omul modest din primul poem cu o singură picătură de sânge în pupile? Versurile lui Kehle deschid ferestre spre singularitate, când persistăm acolo sus în siguranța propriei locuințe și nu vrem să ne expunem furtunilor exterioare. Spre dorința de solidaritate, atunci când spate în spate cu persoana dragă visăm visul fără speranță că porumbeii nu-și vor lua în ultimul moment zborul. Pe ce te mai poți bizui? "Revista luxuriosă" intitulată copilărie a fost doar un "balet de cioburi". Viața urbană este fragmentată și deșartă. Lupta de la un semafor la altul, așteptând o șansă de-a înainta. Familia are secretele sale și cândva te plimbi prin casa părintească – gazdă a propriei tale copilării – știind că va trebui să o lichidezi. Atunci mai degrabă în natură, ea poate fi cutreierată împreună. Dar peisajul care a momit perechea în "Parcare, la început de martie", încălzită încă de soarele ultimei veri, este iernatic. Poți doar să te întrebi: Cât timp vor mai ține puterile? Ca-ntotdeauna, important e să încerci să revii la viață. Pentru a nu fi obligat cândva să constăți că nu ai avut nimic de salvat din "bezna albă de probă". Aceasta ne revelează poezia clarvăzătoare a lui Matthias Kehle, fără agitări, în imagini și cuvinte mereu surprinzătoare. CĂTĂLIN DORIAN FLORESCU	
***	spre lumină. În fața ferestrei o petală face o piruetă – mișcare a unei mâini de dirijor.
Mic de statură cu obrajii scofâlciți chipul frumos încă tânăr pesemne plăpând din naștere	*** Povestești cum ceața din vale venise zgâriindu-te în gât.
O picătură de sânge în pupile șterse vechile povești, dar reale	Mirosea a trenuri frânând trecea peste vârful muntelui deja înzăpezit și se risipea.
cu voce nici moale, nici aspră privește cum norii se încercănează de suspiciuni că zilele ar fi gândite drept probă	*** ZI TORIDĂ I
POEM MATINAL	Stai pe balcon, sugi cireșe congelate, cu anestezie locală răzi, scoți limba și îți tragi picioarele în umbră.
Stai sus de tot în locuința ta. ții bucata de zahăr până se îmbibă de cafea, înainte de a-i da drumul, te uiți pe fereastră și observi cum unii își îndeasă umbrelele în coșul de gunoi, pe vreme de furtună	ai vrea să adormi odată în șezlong, fără să prinzi de veste cum se înnoptează, și înghețat bocnă spre dimineață să te trezească vântul ventilatorului tău din vis?
***	*** La ce etaj am trăit au crescut copiii repede ca norii
Întorci florile	

în fața cărei uși ne-am șters pantofii (mai era zăpadă între rânduri)	CIRCULAȚIE LA ORĂ DE VÂRF
Cine s-a mutat aici nu și-a scris singur numele pe placă	Tragi punga de plastic de pe șa rucsacul se agață de stopul bicicletei
GONDOLETTA ¹	o pereche își trage valizele până la hotel acolo blochează mânerele
urme de cauciucuri, întrerupte de băltoace, dincolo în lacul sec	deconspirat te simți așa portocaliu și fosforescent în timp ce cauți un loc să te strecorei printre mașini
Îți amintești pe lângă Gondoletta în hangarul iernii:	un biciclist visează la semaforul verde și pleacă pe galben
Această revistă lucioasă: copilărie ca o boare de gheață	îmi faci semn cu mâna și un tren zgârie curba în timp ce roțile-i taie mica publicitate
invadată de rațe cu o rafală de consoane	INTERCITY, 21 Iunie 2007
în nămolul din frunze de arțar moșăie una sub cablul de sârmă	În față calculează unul profitul și pierderea peste ani fanfare pălăvrăgesc
pe care se plimbă în timpul verii	un început de vară minunea ce pâlpâie de-a latul peste ecran
PARCARE, LA ÎNCEPUT DE MARTIE	STOC
șezi pe mâini, partea dinspre nord poartă încă zăpadă.	Dau iama în dulapuri împrăștiu prima și ultima
Un om și-azvârle umbra fotofobă	dintre colecții aici au atârnat imagini aici stătea sticla cu țuică
pe frunze crezând că iarna s-a dus.	sub această masă m-am ascuns
Intrăm în motel dincolo de gard, întreb,	aici mai sunt borcane de miere pline ochi cu șuruburi piulițe
venim de departe pentru noi e vară	rezistențe diode redresoare
încă de anul trecut.	
*** În afară de câteva vaci grădini parcelate acolo pândește huruitul	
cicliștii cu burțile atârând trec în grabă apă minerală și transpirație prescrisă	
un covor întreg de scuipat se desfășoară	În românește de TRAIAN POP TRAIAN

¹ Grădină zoologică în Karlsruhe

POEME DE ION SERBAN DRINCEA

SĂLUTARE ECHINOX

Nu am vrut să mă nasc
în ziua echinocțiului
nu am vrut
uite așa nu am vrut
am stat ascuns
în burta mamei
să anunț lumea
cu primul meu țipăt
când ziua e tot mare
mai mare decât noaptea

am dat cu capul
în poarta vieții
mama s-a speriat
și a deschis-o repede
cu o zi înainte

AȘTEPTARE

Nu mă grăbesc
să pun aripi amintirilor
le-am lăsat la dospit
în brațele postăvii
găsită prin gânduri
cu semnele primei scăldături
după ce am țipat la cer
să-mi lase drumurile libere
spre stele

FÂNTÂNA ÎNVĂLITĂ

Chemat de pașii copilăriei
m-am dus la fântâna învălită
de la marginea câmpiei
înconjurată de sălcii
unde m-am învăruicit
trecând prin cercuri de flori
cu copiii satului
devenind veri până la moarte
cu un ritual de veșnicie
ca un jurământ
al fraților de cruce
și am fost văr
cu Titu
cu Georgel
cu Fănel
cu Paul

JURNALUL DESPĂRTIRILOR (VIII)

Urmare din pagina 18

Tot ce știa despre înțelepții Greciei antice, cei șapte (mereu șapte, doar apostolii sunt doisprezece, cu Iisus treisprezece, când în mai toate religiile nu se numără dincolo de trei...), a dispărut odată cu țărnul imaginar al unei Europe vetuste, despre care nu mai vrea să știe nici câți semeni a ucis în numele religiilor ei, nici de catedralele ei ce înțeapă cerul într-un fel de rugă ce sună ca o înjurătură – "Doamne, ajută-mă acum, pe loc, altfel nu vreau să mai știu de Tine!" – nici câte continente a supus prin forța sabiei, a tunurilor, a ambițiilor unor zei trecători cu coroane pe cap... Nu mai vrea să-și aducă aminte de nimic din tot ceea ce fericitului său camarad de baracă de lagăr nu-i spune nimic. Și nici lui nu-i spune ceva despre cât de asemănătoare e condiția lor de animale strânse într-un țarc, pentru că au ucis sau nu, dar erau îmbrăcați în hainele dușmanilor, cu aceea a milioanei de semeni care s-au trecut de-a lungul secolelor dintr-un neant în altul, printr-un crâmpel de suferință cruntă, ca sclavi, adică ființe negre, gabene, albe ce au avut neșansa să se nască...

cu Petrică
nu mai trec nume
nu mai sunt
unii au plecat din sat
alții s-au mutat
în satul crucilor
dar fântâna învălită
a rămas acolo
fără cântecul celor șase izvoare
acum tremură dezvălită
îngropată în lut până la gură
și tace
părăsită de cercurile florilor
plângând cu lacrimi reci
dintr-un singur izvor

SEMNUL JERTFIRII

Învânturată de chemări
pasărea spin
și-a oprit zborul
într-un stufăriș
rostogolindu-și trupul înfierbântat
pe vârfurile lui
acoperindu-le cu penele smulse
înroșite de sânge
venise timpul
să-și desăvârșească opera
parcă știind
că marile înfăptuiri
poartă semnul jertfirii
numai durerea le poate nemuri
și tot zbătându-și trupul
în ascuțișul măcănișilor
își lumina cântecul în gușă
precum Iisus pe cruce
binele în jertfă
și pasărea a trimis în văzduh
pentru prima și ultima dată
cântecul ei frumos și unic
care nu poate fi auzit
decât de la pasărea spin
înainte de a muri
întinzându-și aripile însângerate
spre cer
cu marea ei împlinire

Acolo, în lagărul cu supraviețuitorii ultimei bătălii, nimeni nu are ceva din cel ce era înainte, nici măcar gradul umil de sublocotenent al supraviețuitorului ce-și așteaptă noapte de noapte, pe priciul lui, insula plutitoare care să-l poarte spre nemărginirea involburată a valurilor oceanelor lumii. "Acasă", pentru el, nu mai înseamnă decât acel vis al hălăduitorului și nu un loc, o familie, prieteni, recunoașterea a ceva ce va fi făcut înainte de conflagrație – una interminabilă, știe, de șapte mii de ani, de când e ceva scris despre istoria oamenilor.

Aici, pictorul transformă dealurile pe care le are în față în niște pete ce pot însemna un fel de autoportret, sculptorul se chinuie cu nodul bușeanului din care trebuie să iasă calul troian, înjură drujba, benzina, lemnul, un rock-ist își drege sunetele amplificatoarelor, în vreme ce septuagenarul bi-ruie de rindeluit scândura cu satisfacția omului care a terminat de pus și ultima țigla pe casa lui cea nouă. Doar supraviețuitorul se gândește aiurea, la senzația ciudată că toate câte le știe nu-l pot ajuta să iasă din lagărul în care a fost aruncat de dușmanii lui.

RĂMÂNEM ÎMBRĂȚISAȚI

În memoria lui Răzvan Georgescu

CĂTĂLIN DORIAN FLORESCU

L-am cunoscut pe Răzvan Georgescu cu mai bine de 10 ani în urmă, la Amsterdam. Eram trei prieteni și foști colegi de școală din Timișoara și discutam gălăgios pe stradă, căutând un restaurant unde să cinăm. Răzvan, care participa acolo la un festival de film documentar, ne-a auzit, a trecut strada și ni s-a alăturat.

Eram patru bărbați care trăgeau, fiecare, spre patruzeci de ani și care crescuserăm în același oraș din vestul României, sub soarele torid al Banatului, soarele roșu al comuniștilor. În copilărie fuseserăm plimbați de părinți pe aceleași străzi și universul nostru de copii se găsea undeva între Parcul Rozelor, Parcul Pionierilor și Parcul Central. Undeva pe malurile râului molcom Bega sau în Centru, pe scurtă porțiune dintre Operă și Catedrală. Piața care va deveni mai târziu celebră pentru că, acolo, poporul s-a ridicat împotriva lui Ceaușescu, în 1989.

Mai târziu, ne-au îmbrăcat în uniforme și ni s-a pus cravata de pionier la gât. O dată pe an trebuia să defilăm prin fața tribunei, unde se găseau personalitățile locale comuniste și să facem pe fericii. Nu e de mirare că mai târziu toți patru am ales să luăm drumul spre străinătate.

Apartineam aceleiași generații, toți patru născuți în jurul anului 1966, anul în care a intrat în vigoare decretul comunist 770, care interzicea avortul. De aceea, toți cei născuți după această dată au devenit, oarecum, "Copiii decretului". Unul dintre filmele documentare ale lui Răzvan trata această temă. România a rămas un punct de reper important, atât pentru el, cât și pentru mine. România și Timișoara, orașul nostru natal.

Ultimul său film, *Pașaport de Germania*, tratează tema negocierilor secrete între R.F.G. și regimul comunist din România, în urma cărora peste 200.000 de cetățeni români de origine germană au fost "cumpărați" de statul german și au putut, astfel, părăsi dictatura ceaușistă. Însă cel mai personal dintre filmele lui Răzvan este *Testimonial*, distins, în 2008, cu Premiul pentru cel mai bun film documentar la Prix Europa. Plecând de la propriul diagnostic de cancer, el pune în centrul filmului întâlnirile sale cu câțiva artiști de faimă, care, din cauza unei boli incurabile ori din cauza vârstei, lucrau la ultima lor operă de artă.

În Amsterdam a început prietenia noastră, atunci când el a trecut strada pentru a ne cunoaște. Unii trec pe celălalt trotoar pentru că îi evită sau îi condamnă pe alții sau pentru că le e frică de aceștia. Alții, pentru că sunt curioși și deschiși și se bucură să descopere ceva nou, pe cineva nou. Se bucură să audă printre străini limba natală. Printre străini. Oare această străinătate, în care trăiam amândoi de câteva decenii, rămăsese în continuare o lume străină? Ne mai simțeam străini? Pe mine părinții mă duseseră în străinătate la vârsta de 15 ani, Răzvan reușise să iasă împreună cu prietena și viitoarea lui soție, Tina, ceva mai târziu din țară, în decembrie 1989. Luaseră ultimul tren; în spatele lor se închidea granița. El trăia la Frankfurt, eu în Zürich. Curios, dar sentimentul de a fi străin, sentimentul de înstrăinare nu au fost niciodată teme de discuție între noi. Ne adaptasem pe cât se putea unei vieți în străinătate. Nu știu până în ziua de azi dacă se simțea străin sau nu, o temă importantă pentru cam toți emigranții.

Răzvan era prea discret, nu voia să ocupe prea mult dintr-o conversație, lăsa locul celorlalți să povestească, consola și sprijinea, chiar și atunci când tocmai ce primise noutăți proaste despre "chiriașul" lui, cum numea cancerul. Chiar și atunci când era slăbit de medicamente și simptome grele. Atunci când frica și panica nu erau departe. Principiul lui Răzvan părea să fie acela de a trece strada pentru a cunoaște pe un altul, plin de respect și interes, sensibil și generos.

Au fost ani în care Răzvan și cu mine nu ne-am văzut deloc și ne-am scris puțin. Dar apropierea prietenească era întotdeauna prezentă. Doi băieți de Timișoara printre străini.

Rădeam împreună și ne plângeam de dificultățile întâmpinate pentru a ne realiza proiectele – în cazul lui, de a-și finanța filmele. Fără să vrea, mi-a dat două lecții de viață. Despre prima am vorbit deja: capacitatea lui de a fi alături de celălalt, chiar și atunci când de-abia îi mai ajungea puterea pentru el însuși. Răzvan a trăit cu diagnosticul de cancer 13 ani. În acest timp a văzut cum i-au crescut copiii și-a dus mai departe viața de cuplu, a făcut mai multe filme documentare, a scris împreună cu partenera sa o carte despre viața de cuplu și diagnosticul de cancer, a publicat o carte, ce conține și un CD, cu povestiri scurte, minunate, poetice. Avea planuri.

Aceasta este a doua lecție: să nu împietrești în fața morții, ci să continui să dai un sens vieții, rămânând activ și creator. Este de fapt rostul nostru, chiar dacă pentru el moartea era foarte concretă, și nu numai o amenințare nebuloasă la orizont. În ultimul său email mi-a scris: "Rămânem îmbrățișați." Da, Răzване, rămânem cu adevărat îmbrățișați. Tu ai trecut iarăși de partea cealaltă a străzii, dar rămânem îmbrățișați.

POEME DE MONICA ROHAN

POEZIA NU

Poezia nu-i sihăstrie,
nu vin pelerinii-nsetați
ca la ulcica răcoroasă-a izvorului.
Nu-i cum credeam
și bine că nu-i așa.
Aceasta nu-i Poezia
e doar o inimă crescută strâmb
un clopot de sânge care înghite stele.

Poezia e îngerul căzut în piață
învăluindu-și goliciunea în nori de mahorcă
Inventați-i viața secretă
Scrijeleți-vă numele pe pielea ei tristă
luați apoi o piatră ascuțită:
Loviți!

VISCOLUL MĂTURĂ FILE ZDROBITE

Voi ucideți.
Așa cum tunetul sperie
câinele pribeag
și frica îi mușcă limba
zgâlțându-i dinții sparte
plini de sânge și ploaie
Pumnul barosan
strânge inima cât o pasăre,
deformează susurul vieții –
A nămol gros miroase ploaia,
praful încins înfundă gura poemului.

Curge un cuvânt gri,
are șoldul fracturat
în cinci silabe de gheață.

SCRIU DESPRE ASTA

Dimineța desprinsă din fusta ei galbenă
tăiată cu foarfeca urechea ei crudă
un roi de ace
șase cercei
sub rășniță oscioarele poeziei
mov
brune
citron
în bucătărie
suflecată lumina
madrigal
faianța velină
un cuvânt retezat își împrăștie energia
aura sa desenează vitralii

Scriu despre asta însă nu-i ca și cum
s-ar opri undeva
curge și curge
și curge...

ÎNSĂ

Când voi avea (eu) destulă putere
să dau la o parte rumegușul
să tai litera ucigătoare
din carnea crudă a lemnului
rana s-o curăț
Atunci
după ce mă voi vindeca
voi avea destulă putere
și – în sfârșit –
să tai litera ucigătoare
să mă vindec...

CADENTE

Am călcat moale pe mușchi –
anotimp anormal anorexic
mușchiul pădurii-atârnat
ca o limbă de câine

O tristețe cât hăul

sub sternul meu
și eu punte
coș de
răchită
răchită amară
răchită
coș încolțit
și eu punte

iar inima mea
plutitoare în groapa
lătită sub stern

o tristețe cât hăul
o tristețe-nverzită
ca o limbă de moarte...

LIED

Sfâșiatu-s-a valul sângelui meu
peste rugii hapsâni,

Marea s-a dat la o parte
și-a ivit limpede luna
ca o corabie liniștită.

S-au copt murele fragii
și cuvintele pline de-arome –

Un inel a găsit porumbița
între boabe de sânge
între tufe de spini...

TREPTE

Cobor,
pâlcuri sonore
îmi sprijină tâmpole
clopote
aritmii
raze roșii...

O piele de celuloză
sub povara alfabetului nopții.

Înserarea urcă

îmi transcrie amintirile,
rânduiește un șir de făpturi înghețate.

Vine un suflu de foc,
șterge.

DESCRIEREA LOCULUI

Din vârful degetelor izvorăște lapte
și păsări vin să ciugulească
grăul neliniștit.

O pâine crește-n poiană
fiarele adulmecă din departe
și foamea lor sparge
coaja miresmei.

Iluzia nu-i numai a noastră –
întreg orașul se varsă în cuptorul ademenitor
bolta-și scutură inimile
ca niște stele de sânge
plăpânde.

SUB ZĂPADĂ

O zăpadă groasă
ca o slănină spirituală
picată din înălțimi
și agitându-și luminițele
după care corăbierii recunosc
malurile lumii acesteia
și tractoarele simt suind răsuflarea curată
din toți porii ogorului –

O zăpadă coborâse asupra noastră,
și alergam desculți răvășindu-i penele moi,
știam că dacă obosesc mă pot ascunde
la subsuoara ei ca sub aripa
de poveste
a
păsării-curier între târâmurii.

Mi-e bine.
Mă uit la voi printre genele răcoroase
și ard mocnit laolaltă cu bulbii florilor
timpurii.

MALURI

Minunate sunt florile fierului
și nu-s de prisos!
Un cui a trecut printre ulucile
palmei mele.
Ca un firezar uscat s-a adunat
lumina în mici grămăjoare,
o făină ruginită purtând zvonul
carelor cu ani roditori.
Aș fi trecut înaintea ta
-îmi erau tălpile însemnate
Iar blândețea de dincolo atât de tristă
și dulce
mreje-ntindea
peste-adormitele lividele ape.

LUNTREA

Luntrea găunoasă
în care
ciopârțit dintr-o inimă
dus
poemul
atârnă greu
ca un ochi
de meteorit.

RUMOARE

Deasupra cenușii
ploaia țâșnise din arcul solstițiului.
Umbra săgeților, într-una, de-atunci
se scufundă în mare.

În câmpia arsă cresc dinții câinelui
singuratic,
vrejuri de sticlă neagră apucă inima
și gâtul cuvintelor într-o cingătoare.
Mi-e sete de-atunci
și suie un vuiet continuu
în labirintul din țeastă
sub casca de fier
unde fluturii diafani ai zăpezii
cu șase aripi cenușii mătură aburul
din urma sufletului.

CONTINENTUL GRI

CULTURA ÎN SUBTERANELE SECURITĂȚII

DANIEL VIGHI, VIOREL MARINEASA

FINALUL (TRIST) AL UNEI ISTORII CULTURALE NEVINOVATE (IV)

NOTĂ DE ANALIZĂ
27.08.1985
A MATERIALELOR OBȚINUTE în D.U.I. asupra lui Stoia Glück Nicolae

Numitul Stoia Glück Nicolae este absolvent al facultății de filologie, în prezent încadrat în muncă ca lăcătuș mecanic la atelierele de reparații a întreprinderii județene de transport local Timișoara, cu domiciliul în Timișoara, Str. M. Kogălniceanu, nr.1. Cel în cauză este lucrat din luna decembrie 1983 prin dosar de urmărire informativă, pe linia problemei "ETERUL", fiind un recunoscut de rețea că este depozitarul unor informații pe care încearcă să le scoată din țară, pentru a fi difuzate la postul de radio "Europa Liberă". În luna aprilie 1984 s-a trecut la documentarea activității desfășurată de Stoia Glück Nicolae și investigarea sa.

După investigare, fiind lucrat în continuare cu rețeaua informativă, mijloace special instalate la domiciliu, făcând-se verificări asupra sa și familiei. A rezultat că s-a izolat de grupul pe care și l-a format.

Deoarece la data de 26.02.1985 postul de radio "DEUTSCHE WELLE" a difuzat în emisiile sale o declarație a "Asociației drepturilor omului" din Frankfurt pe Mein, în care se arăta că Stoia Nicola ar fi arestat de organele noastre pentru că s-a făcut remarcat în vara anului 1984 prin scrierea unei cărți intitulată "Adevărul" în care evoca conducerea statului, s-a trecut din nou la cercetarea sa informativă, declarând că el nu a scris o asemenea carte și nu a solicitat nimănui în străinătate să scrie la posturi de radio străine în legătură cu el. Nu cunoaște cine a dat acest comunicat, care este complet eronat.

Împreună cu Direcția I și Serviciul "D" București s-a trecut la influențarea lui Stoia Nicolae prin fratele acestuia care este membru PCR și care a scris o scrisoare postului de radio mai sus menționat, în care cere dezmințirea știrilor transmise în legătură cu el. O scrisoare similară a fost scrisă și de fratele lui Stoia Nicolae, care a fost transmisă la Serviciul "D" București, pentru a fi scoasă în exterior. De atunci și până în prezent Stoia Nicolae nu ne-a mai fost recunoscut cu manifestări ostile sau cu preocupări literare, evitând orice discuție cu caracter politic. Are în intenție să plece definitiv din țară la rudele soției în R.F.G. pentru care și-a depus formele și așteaptă să primească aprobarea.

În viitor, în dosarul de urmărire informativă dus asupra lui Stoia Nicolae se vor întreprinde următoarele măsuri :

1. Dirijarea diferențiată a informatorilor Tomăneanu și Andrei pentru a stabili preocupările acestuia, discuțiile pe care le poartă în familie și cercul intim de prieteni precum și dacă mai întreține legături cu Pascu Traian și Avrămuț Ioan.

Tot prin acești informatori se va stabili dacă Stoia G. Nicolae a cerut rudelor sale din R.F.G. să facă comunicări despre el la posturi de radio străine și să se stabilească când acestea vor veni în vizită în țară, pentru a lua măsuri de lucrare a lor cu toate mijloacele investite.

Termen 30.11.1985
2. Ținerea lui Stoia G. Nicolae sub influența organelor noastre prin contactări periodice la locul de muncă, prin invitarea la cererea organelor noastre cu care ocazie

vom discuta cu el despre preocupările ce le are, dacă a mai fost căutat de prietenii săi din vechiul anturaj, de cine anume, ce intenții și ce discuții au purtat.

Termen 31.11.1985
3. Vom cere din nou la I.S. Caraș-Severin ca să se încadreze informativ soția lui Stoia Nicolae care este medic Stomatolog la liceul din Bocșa și să ne comunice datele solicitate în legătură cu aceasta.

Termen 30.09.1985
4. Se va prelungi interceptarea corespondenței interne și externe a lui Stoia Nicolae pe încă o perioadă de 3 luni pentru a stabili eventuale noi legături pe care le are în țară și străinătate și natura acestora.

Termen 15.09.1985
5. Prin U.M.0200 București, vom cere să i se comunice întoarcerea în țară a rudelor lui Stoia Glück Nicolae din R.F.G., pentru a lua măsuri de supraveghere informative.

Termen 30.09.1985
6. Filajul îl vom folosi dacă situația operativă va permite.

În funcție de situația operativă care se creează, vom întreprinde și alte măsuri.

Termen: permanent
Lt. col. Lalescu

NOTA
Sursa informează în legătură cu Stoia Nicolae următoarele:

Sursa s-a întâlnit întâmplător cu acesta în oraș, în apropiere de depoul de trenuri de pe bl-d L. Sălăjean.

În cadrul discuțiilor Stoia nu a spus nimic despre activitatea sa literară sau despre faptul că s-a întâlnit cu alți foști prieteni ai săi. În discuțiile pe care le-a purtat s-a referit doar la activitatea sa de la locul de muncă.

27.09.85
ANDREI

PASCU A RÂS PRINTRE DINȚI

NOTA
Sursa informează următoarele:
În urma ultimei întâlniri sursa a căutat să ia contact cu Nicu Stoia. Pentru aceasta sursa trecând pe strada Kogălniceanu bloc 19, domiciliul numitului Stoia N, a încercat să se întâlnească cu acesta.

Aceasta s-a întâmplat în data de 10.10.85, când sursa venind de pe teren după serviciu în zona I.I. De la Brad și trecând pasarella

căii ferate de la gara mică, l-a văzut pe Nicu Stoia în compania a două persoane, în fața barului "Ciocârlia".

Întrevederea a fost scurtă, bazată pe câteva banalități zilnice (ciao-ciao, ce mai faci, bine, salut) și N. Stoia a intrat în local cu cele două persoane. Peste vreo două-trei zile sursa s-a întâlnit la "grup" G.I.G.C.L.¹ cu Pascu Traian pe care sub formă de întrebare enigmă i-a zis: – Știi cu cine m-am întâlnit? Pascu a râs (hi-hi-hi) printre dinți, răspunzând, știu, dând din mână, caracteristic – Cu Nicu Stoia.

Timișoara
22.10.85
ANDREI

NOTA
Sursa informează în legătură cu Stoia Glück Nicolae următoarele: Sursa s-a întâlnit recent cu soția lui Stoia pe stradă care era la plimbare cu copilul.

A rezultat că Stoia Nicolae se află în continuare la întreprinderea unde lucrează ca lăcătuș, și că până în prezent nu a primit aprobarea de plecare definitivă în RFG.

Timișoara
19.11.85
ANDREI

NOTA
Sursa informează în legătură cu Stoia Nicolae următoarele:

În ultimul timp sursa nu a reușit să discute cu acesta, probabil fiind ocupat. Soția sa face și în prezent naveta în localitatea Bocșa.

Discutând cu pictorul Mihai Teodor Olteanu, Constantin Răducan din Lugoj, despre Stoia și aceștia au arătat că în ultimul timp Stoia Nicolae foarte rar apare în oraș.

Timișoara
27.12.85
ANDREI

URMĂRITA A DAT DIN MÂNĂ

NOTA
Sursa informează în legătură cu Pascu Traian următoarele:

Sursa s-a întâlnit cu susnumitul de câteva ori și au avut discuții banale de serviciu, femei, dar nimic care să se apropie de vechile îndeltniciri.

În ziua de 23.01.86 Pascu a fost la grup cu marile lui afaceri, într-un moment propune sursei să-i preia o cotizație pe care o are la banca de credit "Banatul" la care sursa îi fusese

girant.

Răspunsul sursei a fost : "Lasă când om fi în America" la care Pascu a replicat "Acolo n-am nevoie". Sursa a vrut să îl atragă într-o discuție mai aprinsă amintindu-i că a întâlnit-o pe nevasta lui Nicu Stoia în ziua de 22.01.86. La care Pascu s-a eschivat vorbind de persoana lui ca valoare, la care sursa i-a replicat că se grăbește, să joace, poate vor câștiga de pe urma acestora. Cu nevasta lui Nicu Stoia cum am amintit sursa s-a întâlnit în ziua de 22.01.86 pe bl. Leontin Sălăjan. La cele câteva cuvinte schimbate doamna Glück a răspuns:

– Încă nimic dând din mână.
Timișoara
24.01.86

MITOLOGIA ROMÂNILOR PE CAFEA ȘI KENT

NOTA
Sursa menționează că a fost vizitat în decursul a două luni de trei ori de către numitul Avrămuț Ioan. Prima oară, în luna decembrie (în a doua săptămână a lunii) când el a discutat doar cu soția mea.

La acuzările soției pentru ceea ce s-a întâmplat acum un an, el și-a declinat orice răspundere, vinovat fiind după spusele lui doar numitul Pascu.

A doua oară discuțiile dintre mine și el au avut un caracter neutru (în a doua săptămână a lui ianuarie) iar a treia oară, mi-a vorbit despre studiile lui de tracologie pe care vrea să le ducă d-lui Gheorghe la București și de asemenea, mi-a relatat faptul că a fost chemat la sediul MAI, pentru a da lămuriri despre cunoștința lui, numitul Remus Jurca, preot ce urmează să plece în America și care a scris o scrisoare "Europei Libere".

Când a fost tras la răspundere a insultat organul anchetator trebuind după aceea să plătească o amendă, despre care mi-a spus că-l va bate cu prima ocazie când va mai fi chemat din cauza lui, el nemaivrând să mai aibă de a face cu niciunul dintre vechii prieteni. Lucru pe care de astfel mi-a relatat că l-a spus și organului MAI care l-a audiat.

Mi-a propus de asemenea să-mi facă rost pentru 1/5 kg cafea și 1 pachet de Kent, de cartea lui Romulus Vulcănescu "Mitologia Română", urmând de-a ne întâlni într-un viitor apropiat.

¹ GIGCL=Grupul de Întreprinderi de Gospodărire Comunală și Locativă

GALACTORIA SAU LECTIA DESPRE DĂRUIRE ȘI PROFESIONALISM

DANIELA ȘILINDEAN

A XIV-a ediție a Galei Absolvenților "Galactoria", clasa profesorilor Miklós Bács și Irina Wintze a avut loc la Cluj în perioada 27 mai - 3 iunie 2017. Festivalul s-a desfășurat timp de opt zile și a inclus spectacolele absolvenților Departamentului de Teatru (din cadrul Facultății de Teatru și Televiziune, Universitatea "Babeș-Bolyai") din timpul celor trei ani de facultate, atât în cadrul instituției, cât și în afara ei, concerte, seri de poezie, spectacole de step, *one-man-show*-uri, spectacole de lectură și de teatru-dans. *The Sunset Limited*, producție a Teatrului Unteatru din București, a fost invitată în cadrul festivalului, iar trupa *Just Push Play* a oferit un *show* de improvizație.

Dacă ar fi să definesc întreg festivalul aş apela la cuvintele precum: profesionalism, pasiune, grijă și căutare, vădite atât din organizarea impecabilă, cât și în lucrul efectiv, în alegerea, munca și crearea spectacolelor cu estetici diferite. Dar ele respiră și din acțiunile și vorbe spuse și nespuse ale lui Miklós Bács, ale Irinei Wintze și ale celor cincisprezece absolvenți. Lucrul la festival a însemnat multe: de la abordarea mai multor spații de joc, la organizarea unor tipuri diverse de evenimente, de la corespondența cu invitații, până la interpretarea și vizionarea mai multor tipuri de spectacole (*one-man-show*-uri, dar și spectacole de grup).

Caietul-program, un excelent instrument pentru cei care doresc să îi cunoască pe tinerii actori, oferă nu numai mini CV-uri profesionale, indicând rolurile jucate în cadrul facultății și în afara ei, în film, ci și suita abilităților profesionale. Constatam, parcurgându-i paginile, că cei mai mulți dintre absolvenți au incluse pe listă: step, dans, scrimă, acrobație, instrument. La fel, cei mai mulți au fost și sunt implicați în proiecte culturale, au colaborat cu teatre, iar unii au obținut deja premii pentru interpretare. Cu alte cuvinte, sunt conectați la realități culturale, au fost expuși la întâlniri cu creatorii de teatru și cu publicul, au avut șansa dialogurilor.

Tot datorită caietului-program aflăm și despre deschiderea cu care au fost implicați și ghidați în întreg procesul de formare. Dincolo de școala propriu-zisă, *Profu'* (așa cum îl numesc generații întregi care au crescut sub atenta lui supraveghere), alături de Irina Wintze, a gândit întâlniri sub formă de *workshop*-uri de clasă *Perdekamp Emotional Method* (Stephan Perdekamp, Sarah Victoria), un atelier de arte performative care a avut ca rezultat un spectacol (realizat de regizorul Giorgios Zamboulakis), un *workshop* de mișcare și coordonare cu

actorul-coregraf Ștefan Lupu, altele două cu coregrafa Andrea Gavrilu. Perioadele de formare cu Andrea Gavrilu au condus la două spectacole: *d'ECourage*, teatru-dans, produs de Teatrul Național Cluj și *O femeie* (spectacol de teatru fizic).

In materie de *Commedia dell'arte*, studiului universitar i s-au adăugat două *workshop*-uri, unul cu scenograful Adrian Damian și regizorul Tudor Lucanu, al doilea cu regizorul Alessio Nardin. Un *workshop* de teatru sport (cu Dragoș Muscalu), unul de step (cu Adrian Strâmtu) și altul de improvizație (cu Andre Stan) completează impresionantul parcurs. La acestea se adaugă ateliere la care au participat individual foștii studenți, actuali actori, indicând o poftă sănătoasă și contagioasă de a experimenta, testa, învăța.

Diminețile Galei au fost dedicate conferințelor și atelierelor. Actorii au luat parte la conferința susținută de directorul de scenă Victor Ioan Frunză, regizorul Alexander Hausvater le-a vorbit despre *Paralelism între expresie și tăcere*, au participat la trainingul lui Dragoș Muscalu (actor, improvizator și trainer) și la atelierul regizorului Horia Suru. După-amiezile cu spectacole au fost completate în mod fericit de spectacole-lectură, cu monodrame scrise de actorii care împrumutau textelor și vocea lor, concerte cu o atmosferă fantastică, vizionări de scurtmetraje în care actorii de teatru se transpuneau în roluri, povești și cadre gândite pentru peliculă.

Spațiile propuse au fost diverse, ceea ce a presupus și adaptarea la diferite scene și la un public format în principal din colegi, profesori, critici, directori de teatre, jurnaliști. Montările pe care am avut bucuria să le văd au fost încărcate de entuziasm, abordate cu seriozitate, rafinat construite și sunt, cu siguranță, gata de întâlnirea cu marele public. De altfel, o parte dintre spectacolele create au fost deja invitate la Festivaluri prestigioase, trecând, așadar, cu brio, testul selecționerilor, al criticii de specialitate și al publicului. *Solo Goya* s-a aflat anul trecut pe lista spectacolelor din Festivalul de Teatru Clasic de la Arad. Anul acesta, *O femeie* și *d'ECourage* au fost incluse de criticul Claudiu Groza în "Focus Andrea Gavrilu", în selecția ediției cu numărul 5 a Festivalului de Teatru Nou de la Arad. *O femeie* a fost invitat în Festivalul OKaua din București și în cadrul Festivalului Internațional de Teatru de la Sibiu, alături de *Solo Goya*.

În cele câteva zile de Galactoria, am văzut spectacole, am urmărit spectacole-lectură, am vizionat scurtmetraje și am luat parte la un concert - toate oferindu-mi imaginea unei efervescențe trăite cu conștiință profesională.

Maria Teșanu, Victor Tunsu, Eric Țuțuianu

R3A, texte de William Shakespeare, regia și scenografia Miklós Bács și Irina Wintze, cu Andreea Bănică, Norbert Boda, Nicole Burlacu, Alexandru Chindriș, Robert Danci, Blanca-Teia Doba, Radu Dogaru, Denisse Moise, Alexandru Popa, Dan Pughineanu, Irina Sibef, Cosmin Stănilă, Maria Teșanu, Victor Tunsu și Eric Țuțuianu

Debutul spectacolului-studiu te aduce abil dinspre realitatea tinerilor care își pun întrebări, care intră în dialog cu textul lui *Richard III*. Auzim vocile actorilor, le vom vedea și chipurile, descoperindu-i treptat, așezați alături de spectatori. Căutarea identității, necesitatea de a spune răspicat cine sunt, nevoia de a fi solidari, gânduri despre ce înseamnă să faci teatru, responsabilitatea pe care o au față de ei, față de ceilalți sunt câteva dintre temele care deschid *R3A*. O masă plasată central e locul de canalizare a energiilor. Rând pe rând sunt create chipuri diferite ale lui Richard al III-lea și Lady Anne. Cu fiecare nou actor și nouă actriță, nuanțele interpretării se schimbă, adăugând inspirat sensuri, creionând ușor diferit personajele, mutând accente, rafinând jocul, astfel încât ai mereu impresia că privești printr-un caleidoscop care preface aceleași elemente, aflate mereu în mișcare. Mișcarea, rostirea, tehnicile, înțelegerea și raportarea la personaj sunt instrumente care permit ca tonurile să fie mereu schimbate, păstrând, însă, esențialul. Privești captivat alternanța și te bucuri de acest *étude* executat cu brio.

d'ECourage, scenariul, regia și coregrafia: Andrea Gavrilu, muzica: Mihai Dobre
Cu: Andreea Bănică, Norbert Boda, Nicole Burlacu, Alexandru Chindriș, Robert Danci, Blanca Doba, Radu Dogaru, Denisse Moise, Alexandru Popa, Dan Pughineanu, Irina Sibef, Cosmin Stănilă,

d'ECourage aduce în stradă 15 studenți-performeri care vor spune prin dans și umor povești nu tocmai amuzante despre diversele tipuri de poluare care ne ocupă zilnic timpul și spațiul: suntem ceea ce bem și mâncăm, suntem ceea ce vorbim, suntem ceea ce respirăm. Pe ritmurile energice ale lui Dobrică de la Șuie Paparude și cu un limbaj coregrafic-ludic-matematic, performerii au misiunea de a-i capta pe trecători și de a-i ține preț de 30 de minute pe pietonala Eroilor pentru un spectacol stradal tineresc, dar cu un mesaj înțelept

d'ECourage este un spectacol cu mult ritm și mult umor disipat în situațiile pe care le înfățișează, în dialogul corpului cu muzica și în relațiile dintre interpreți. Este un organism care funcționează încheșat, din care se desprind rând pe rând performerii care punctează. Poate cea mai clară direcție este cea ludică — poftă de joc și de joacă este cea care animă reprezentațiile. E ca și cum am avea în fața ochilor un arc spiralat care își modifică forma cu eleganță, punându-și în evidență întreaga gamă de culori, dar întorcându-se mereu la întreg și funcționând cu ușurință.

Galactoria 2017 a fost mai mult decât un festival, mai mult decât o întâlnire cu o tânără generație de profesioniști. A fost un model de înțelegere a actului de formare realizat cu dăruire și a asumării lui cu toată ființa. Un model formativ exemplar. Pentru final reiau îndemnul lui Miklós Bács, merit să definească raportarea la actorie, dar și la cei care privesc, spectatorii care primesc darurile oferite: "«A fi sau a nu fi...» Fiți, ca să putem fi; vedeți, ca să putem vedea; dăruți, ca să putem dăru; simțiți ca să putem simți, credeți, ca să putem crede; creați, ca să putem exista...Fiți!"

"MOFT, ÎN GENERAL, ÎNCEPE SĂ DEVINĂ ȘI ARTA"

PAVEL BARTOȘ

Robert Șerban: De mic îți plăcea să te dai în spectacol. Ai participat la *Cântarea României*. Erai genul de copil dezinvolt, prietenos, haios, șef de gașcă? Cum... te-ai descoperit? Sau, mai degrabă, cine?

Pavel Bartoș: Da, cred că avantajul meu este că m-am născut cu această calitate, aceea de a fi sociabil. Prima experiență de acest gen am avut-o cu moașa de la spital, iar ea, culmea, mi-a dat și nota 10! Această latură, dublată de simțul umorului, cred eu, destul de dezvoltat, m-au ajutat să mă integrez și să socializez cu cei din jur. Într-adevăr, am participat la *Cântarea României*, cu un scop precis, acela de a merge în tabără. Ai mei nu își permitau acest lucru, eram patru frați. Dacă obțineai un loc fruntaș, premiul era o tabără la mare sau la munte. După aceea am descoperit că am anumite abilități artistice, pe care mi le-am dezvoltat în clasele V-VIII, când organizam brigada artistică a școlii. Totuși, nu pot spune că eram sigur că asta ar fi drumul meu, nu eram sigur că vreau să fac actorie. Nu am avut șansa să mă descopere cineva și să spună: Da, tu o să fii actor! Abia pe la 15-16 ani am realizat că sunt în stare de anumite lucruri în acest sens.

R.Ș.: Și apropo de spectacol: care a fost primul în care ai... evoluat, îți mai amintești? Care a fost marele succes al copilăriei tale?

P.B.: Primul spectacol în care am evoluat, spectacol în adevăratul sens al cuvântului, a fost *O noapte furtunoasă*, la Facultatea de teatru din Cluj, în care am jucat Spiridon. Acest spectacol a avut un parcurs lung și am avut șansa să-l jucăm în multe festivaluri de teatru, unde am câștigat premii, iar un Teatru profesionist, Teatrul de Nord Satu Mare, l-a preluat în repertoriu. Astfel că acel spectacol și acel rol au făcut cumva trecerea de la studenție la statutul de actor profesionist.

Și dacă mă refer la cel mai mare succes al copilăriei, acela a fost atunci când am luat locul întâi la un concurs numit *Paleta artistică*, un concurs de cultură generală, dar și artistic, între școli. A fost un moment fericit pentru mine și atunci am realizat că, dacă mă ambiționez să fac un lucru, acesta poate deveni o reușită.

R.Ș.: Cum de te-ai dus spre actorie? Vii, o spui chiar tu, dintr-o familie serioasă de ardeleni. Ce-au zis părinții când au aflat ce vrei să te faci când vei fi mare?

P.B.: M-am dus cu trenul. Am luat trenul de la Miercurea Ciuc spre Cluj, cu schimbare în Beclean. Cred că pe la 16-17 ani am simțit că asta ar fi un drum pe care aș putea să-l urmez, dar, din păcate, am întâlnit prea puțini oameni care să mă încurajeze și să mă îndrume, cu excepția doamnei diriginte. Poate asta m-a ambiționat și mai tare să demonstrez, mai întâi mie și apoi celorlalți, că pot face asta. Și... am făcut-o!

Din păcate, doar mama a fost martora acelui eveniment. Bineînțeles că nici ei nu i-a venit să creadă, dar, pe de altă parte, avea încredere foarte mare în mine. Știa că mă pot descurca în orice situație. În ultimul an de liceu, le-am spus tuturor că dau la Drept, asta ca să evit întrebările de ce am ales Teatrul. Atunci i-am spus până și mamei mele că dau la Drept, iar ea a fost încântată. Pentru ea era mai important să dau la o facultate, decât să stau acasă și să devin "golan". Sau mai era teama de a merge în armată. Aveam de ales între a da la facultate sau a mă angaja undeva. Am muncit de la 16 ani și știam ce înseamnă munca fizică. Trebuie să fii făcut pentru asta. Eu nu eram. Și știam că nu voi face o carieră strălucită în acest sens. Și am ales teatrul. Altele erau însă condițiile atunci. Era greu să intri

la Teatru. Când m-am înscris erau aproape 30 pe un loc. Dar uite că cineva acolo sus mă iubește...

R.Ș.: Ți-a fost profesor, printre alții, un actor puternic, cu personalitate: Marius Bodochi. A existat între voi o relație de tip maestru-ucenic sau ai furat din mers? Domnul Bodochi e și un bun pedagog? De fapt, cam ce trebuie să știi, ca actor?

P.B.: Treaba asta cu furatul nu am înțeles-o mult timp, dar am realizat mai apoi ce înseamnă de fapt. În cazul lui Marius Bodochi, a fost un parteneriat cumva cinstit. Nu am fost cel mai bun student, dar el a fost un bun profesor, a știut că am potențial și îi mulțumesc că a ținut cu dinții ca eu să fac această meserie așa cum trebuie. A fost un foarte bun pedagog. Pentru a putea fi actor trebuie, în primul rând, să ai talent! Apoi să ai o mare încredere în tine, o deschidere pe măsură, să fii un bun partener, să ai voință, "stomac", răbdare și, bineînțeles, șansa unor întâlniri umane și profesionale majore în viață.

R.Ș.: Ai fost, la debutul tău, actor la Teatrul Național din Timișoara. Era evident că ieșea de pe scenă, în sensul bun al cuvântului. Ce-ți mai amintești din perioada ta bănățeană? Ai trăit o întâmplare de pomină?

P.B.: La Timișoara am realizat că pot să am amploare ca actor și să încerc lucruri diverse. Am avut șansa să lucrez atât la Teatrul Național, cât și la Teatrul Maghiar, dar și la Opera Națională, lucru care mi-a dat o anumită anvergură și m-a făcut să-mi doresc și mai mult. Atunci mi-am dat seama că pot face lucruri extraordinare. Timișoara a însemnat enorm în evoluția carierei mele. Și acum am un sentiment de *acasă* când mă întorc acolo. De aceea mă întorc cu drag de fiecare dată.

Îmi aduc aminte de cea mai de pomină întâmplare de acolo. Jucam în *A douăsprezecea noapte*, în regia Mihaelei Lichiardopol, aveam rolul bufonului și mi-am rupt clavicula înainte cu trei săptămâni de premieră. Era vară, iar eu aveam pe mine *un tricou de gips*. Toate repetițiile le-am făcut așa, însă înainte cu două zile de premieră mi l-au scos. A fost groaznic, jumătate de corp nu mă asculta și am fost nevoit să refac gipsul din costum, deoarece nu mă puteam mișca normal, nu-mi puteam coordona mișcările.

Așa că mi-am făcut un bandaj special care să imite gipsul și să pot juca așa cum am repetat. E unul dintre spectacolele pe care mi le amintesc cu plăcere, la fel cum sunt și *Cabaretul*, de la Teatrul Maghiar din Timișoara, sau *Liliacul*, de la Opera Națională. Un alt spectacol drag este *Pastrama trufanda*, în regia lui Ion Ardeal Ieremia.

R.Ș.: De ce ai plecat din Timișoara? Erai vedeta Naționalului, jucai în mai toate piesele...

P.B.: Pentru că, așa cum am mai zis, am realizat că pot face mult mai multe. Îmi doream mai mult, o miză mai mare. După un ciclu de câțiva ani, îmi doresc alte provocări, care să mă țină viu. Am simțit că sunt pregătit pentru București din toate punctele de vedere, psihic, fizic și profesional. Cum ai spus tu, dacă la Timișoara eram vedeta Naționalului, în București eram un simplu actor care trebuia să demonstreze tot timpul, jucam eu, nu statutul în locul meu. Și nu regret nicio clipă acest lucru.

R.Ș.: A existat vreun impact dur cu lumea bucureșteană sau te-ai adaptat rapid? Sunt bucureștenii altfel ori asta e un clișeu?

P.B.: Trebuie să te adaptezi în primul rând ritmului. În București e un ritm nebunesc, căruia îi simt lipsa dacă plec 2-3 săptămâni la țară sau într-un alt oraș mai mic. Aici totul

e un iureș continuu, între teatru, televiziune, platouri de filmare și familie. Se întâmplă lucruri multe aici, întâlniri cu oameni mari, lucruri extraordinare. Bineînțeles că se pot întâmpla și lucruri nasoale, la fel de mari. Tocmai de asta trebuie să fii pregătit din toate punctele de vedere.

R.Ș.: Te plac criticiile? Te interesează cronicile la piesele în care joci? Te-a înfuriat vreuna? Nu e un moft critica de teatru?

P.B.: Probabil mi-aș pune problema dacă toți ar scrie extraordinar despre mine sau dacă n-ar scrie deloc. E normal ca unii să te placă, iar alții să nu te placă. E normal ca nu toate rolurile să-ți iasă, deși tu-ți dorești acest lucru, să-ți iasă. Cred în criticiile care cunosc cumva istoria carierei tale, care văd de unde vii, cum vii, dacă evoluezi, dacă aduci ceva nou. Și atunci cred că ei pot analiza just demersul meu actoricesc într-un anume rol, timp sau spațiu, pentru că mă iau de undeva, ca urmare a evoluției mele. Cred în astfel de critici.

Moft, în general, începe să devină și arta. Dar dacă nu ne ținem cu dinții de acest *moft*, riscăm să-l pierdem și cred că ar fi foarte nasol. De aceea, le urez și criticilor să continue treaba în direcția asta, scriitorilor să scrie în continuare, chiar dacă se citește din ce în ce mai puțin cărți, iar mie îmi urez să joc cât mai mult și cât mai bine.

R.Ș.: Ți s-a întâmplat să ai un blocaj și să nu mai știi replica, iar asta să fie evident pentru spectatori? Cum te-ai scos? Sau cine a făcut-o? Cea mai mare gafă a ta?

P.B.: Mi s-a întâmplat, dar mă bucur că niciodată nu a fost evident pentru spectatori, a fost doar pentru noi, cei care făceam parte din angrenajul unui spectacol. Pentru asta am și fost pregătiți, să facem față oricărei situații. Dacă se întâmplă, ele pot genera niște lucruri extraordinare, uneori pot da un alt fel de tip de prospețime unui spectacol.

De exemplu, acum opt ani jucam *Gaițele*, la Odeon, iar eu am plecat în weekend cu familia. Mă trezesc dimineața că primesc un telefon: de ce întârzie la spectacol? Atunci am realizat că era matineu și nu-ți spun cum am ajuns la teatru, am făcut distanța Câmpina-București în 30 de minute. Am ajuns cu 5 minute înainte de spectacol. Am trăit cele mai mari emoții, am trecut prin zeci de stări pe care nu le doresc nimănui. Dar mi-a fost învățătură de minte.

R.Ș.: Fiecare dintre noi am vrea să... Eu, ca să mă includ, aș vrea să fac o emisiune cu Mario Vargas Llosa. Tu alături de cine ți-ai dori să joci? De ce? În spectacolul cărui regizor (în afară de Radu Afrim și Alexandru Dabija)

ți-ar plăcea să fii distribuit? De ce? În ce film te-ar tenta să ai un rol?

P.B.: Mi-aș dori să mai joc în regia lui Victor Ioan Frunză, să joc în regia lui Tompa Gábor și, în general, mi-aș dori să joc în spectacolele cât mai multor regizori tineri. Cred că ar fi un schimb de energie necesar mie și, poate, benefic și lor. Dar, de fapt, cel mai important este să joci în regia oricărui regizor care te dorește cu adevărat.

Recunosc, mi-aș dori să joc în cât mai multe filme. Tocmai de aceea m-am hotărât să încerc să le produc eu. E foarte greu, dar nu imposibil.

R.Ș.: Te dai în spectacol în fața fetelor tale? Le distribui în piesele familiale pe care, bănuiesc, le jucați uneori?

P.B.: Nu încerc să fac acest lucru, pentru că ele în sine sunt un adevărat spectacol, iar eu sunt norocosul spectator ce are parte în fiecare seară de câte un spectacol unic. Bineînțeles că atunci când citesc povești trebuie să le citesc pe voci diferite, pe vocea fiecărui personaj, este singurul act artistic pe care pot să-l fac. Regia le aparține întotdeauna!

R.Ș.: Și zici că mai și citești? Ce fel de cărți? Ce ai citit tare în ultima jumătate de an? Ceva ce ai recomanda și altora.

P.B.: Din păcate, regret că nu am atât de mult timp pe cât aș vrea pentru citit, dar în vacanțe sau într-un turneu mai recuperez. Îmi fac un anumit tip de bibliografie înainte. Am avut o perioadă în care citeam foarte multe cărți legate de profesia mea, dar și de parenting. Am încercat să găsesc fel de fel de soluții în cărți, însă mi-am dat seama că atunci când e vorba despre un copil, soluțiile le găsești doar în viața de zi cu zi, așa că am abandonat cărțile de parenting. Acum am trecut într-o zonă în care cititul înseamnă relaxare. Mi se întâmplă să încep trei cărți deodată, de diferite genuri, și le citesc alternativ. O carte bună, pe care am citit-o de curând, este *Dacă m-aș asculta, m-aș înțelege*, scrisă de Jacques Salomé. O recomand cu plăcere. Acum deschise sunt: Șerban Foarță și Ion Barbu – 69. Este o carte foarte bună de poezii, care face bine. Jerry Seinfeld – *Pe limba mea și Religia dacilor*, scrisă de Dan Olteanu. Recunosc că asupra ultimei cărți am mai multă atenție și aplecare, m-a captivat pentru că mă interesează foarte mult subiectul. Am fost de curând la Sarmizegetusa și m-au cucerit cu totul acele locuri, așa că vreau să le cunosc mai bine.

Interviu realizat de
ROBERT ȘERBAN

UN NUME CE-I?

DANA CHETRINESCU

"Un nume ce-i? – Un trandafir, oricum îi spui, tot așa-și împarte mireasma dulce!"¹, suspină Julieta, îndrăgostită de al ei Romeo, când află că acesta este fiul celor mai mari dușmani ai familiei tatălui ei. Din cauza rivalității clanurilor Capulet și Montague, cei doi tineri din Verona sunt bătuți de soartă, cum ne anunță Shakespeare încă din prolog. Degeaba se amăgește fata că numele e doar o convenție artificială și fără noimă, că ea iubește un băiat care numai din întâmplare se numește într-un chip detestat. La rândul lui, Romeo, îmbătat de magia nopții cu lună privită din balconul Julietei, e gata să-și lepede numele și să-și uite tatăl, pentru a se reboteza în noua iubire. Dacă, în tragedia elisabetană, întrebarea pe teme onomastice este chiar esența intrigii, ea explicând fatalitatea care îi lovește pe cei doi îndrăgostiți, prizonieri ai constrângerilor sociale și familiale, astăzi expresia nu este mai puțin folosită, chiar dacă fatalitatea a fost dată uitării.

Ne putem întreba, sofistic, ce se găsește într-un nume, dacă ne interesează, de pildă, filosofia limbajului sau dacă suntem post-saussurieni. Adică, dacă salutăm o teorie, aparținând elvețianului Ferdinand de Saussure, care a pus bazele lingvisticii moderne, teorie care definește semnul lingvistic ca asociere dintre un semnificant (forma vizuală și auditivă a unui cuvânt) și un semnificat (reprezentarea mentală a unui lucru). În acest spirit, o floare cu mireasmă dulce poate fi *trandafir*, *rose*, *rosa*, *gül*, sau mai știu eu cum. Indiferent în ce limbă am rosti sau ce sinonime am folosi, cuvântul ar duce cu gândul la aceleași grădini de vară.

Dar nici metafora shakespeareiană, nici teoria saussuriană nu fac, probabil, cât o ceapă degerată pentru un indian al cărui bunic a avut nefericita inspirație de a-l boteza Saddam Hussain, în cinstea fostului dictator irakian, executat cu zece ani în urmă². Tânărul inginer a învățat bine, a avut note bune, are un CV fără cusur, dar a ratat deja mai bine de patruzeci de interviuri de angajare. Pesemne că nu s-a găsit încă angajatorul care să-și calce pe inima superstițioasă și să spargă gheața, afirmând că orice inginer, de-i spui Saddam sau altfel, la fel își va împărți talentul și priceperea. Absolventul, precum Romeo în vechime, îndrăgostit de meserie, este gata să se lepede de bunic și de familie, cerând autorităților indiene să-i schimbe numele, în mult mai inofensivul (deocamdată) Sajid.

Că numele e un destin – *nomen omen* –, iată, au spus-o latini cu mii de ani în urmă și încă se adevărește. Romanii credeau cu tărie că prenumele pe care îl dai unui copil îi va influența acestuia decisiv parcursul în viață, de la prima copilărie până la adânci bătrâneți. Și marii scriitori au crezut asta, când au ales să dea personajelor cele mai memorabile nume, a căror sonoritate putea spune mai mult decât zece pagini de portret fizic și moral. O parte din semnificația acestor nume se poate să se fi pierdut deja în negura timpului, pentru că limba, avansând rapid, a aruncat în *recycle bin* cuvinte și expresii bine-cunoscute contemporanilor unui Dickens sau Caragiale.

Iată de pildă, numele Domnului Bumble, din *Oliver Twist*, pe care azi ne-am repezi să-l traducem fățiș, după sensurile actuale pe care le dă *Oxford Dictionary*, cu "mormăitul" sau "împiedicatul". Aceste etichete nu prea i se potrivesc personajului plin de sine, pentru simplul fapt că *bumble*

este, la scriitorul victorian, mai degrabă o reducere subtilă a epitetului *bumptious*, adică "umflat în pene", decât, direct și fără ocolișuri, *bumble*. Chiar numele eroului titular *Oliver Twist* este o ilustrare a dictonului latin mai sus invocat, căci *twist*, în smogul lumii interlope londoneze a secolului al XIX-lea, era un sinonim argotic pentru spânzuraătoare.

Cu alte cuvinte, soarta copilului adoptat de tâlharul Fagin ar fi fost pecetluită dacă nu apărea la țanc, în bună tradiție melodramatică, un salvator onest și generos. Aceleași considerații le putem face – și se fac în manualele de școală – despre numele pe care le alege Caragiale pe sprânceană pentru personajele sale. Ele par cu totul obscure adolescentului de astăzi, care spune *dezastru* în loc de *dandana*, *dus* în loc de *zaharisit*, ori *clănțau* în loc de *cață*, deci nu mustăcește complice la auzul unor nume precum Dandanache, Zaharia sau Cațavencu, iar moda utilizării diminutivelor în limbajul colocvial (Agamiță și Joițița), atât de dragă străbunilor munteni, îl lasă rece.

Dincoace de literatură, și revistele pentru femei cred cu tărie că numele înseamnă destin. Iată, de exemplu, ce aflăm dacă citim revista *Feminis*³, care preia informația din surse anglofone de bună-seamă, dată fiind consistența prenumelor invocate. Cică oamenii care poartă un anumit nume ar fi înclinați spre o anumită carieră, o constatare făcută după un studiu pe nu mai puțin de 2 milioane de profesioniști din toate domeniile. Astfel, fotografiile au succesul asigurat dacă îi cheamă Hugo, Bruno sau Zoe. Un avocat ar trebui să poarte cu mândrie numele de Cecilia, Norton sau Augustus. Un chitarist ar putea fi numit Edi, pe când un jucător de fotbal botezat Dan ar avea toate șansele să ia Balonul de aur. Rebeca sau Pamela ar trebui să-și aleagă o carieră ca instructor de fitness, un poet în căutarea muzei ar purta măcar pseudonimul Celia sau Edgar, iar o contabilă s-ar putea mulțumi cu numele Adela.

De la această teorie până la practică nu mai este decât un pas – o aplicație pe telefon care îi ajută pe părinți să găsească cele mai potrivite nume pentru bebelușii lor. Au trecut de mult vremurile în care admirai o personalitate istorică și-i spuneai fiului cel mare Ștefan sau Kennedy, ori îți rămânea în minte un sejur de poveste și botezai copilul Tokyo sau Siria. Nici cărțile sau filmele la modă nu mai trebuie să joace un rol în alegerea numelui potrivit pentru moștenitor, căci Sever din *Harry Potter*, Lando din *Războiul Stelelor* sau Ricardo din telenovela preferată a bunicii s-au perimat de mult.

În schimb, un cuplu pasionat de tehnologie, în drum spre biroul de evidența populației, ar putea consulta aplicația Nametrix, care procesează datele introduse de utilizatori pentru a indica orice potențială complicație pe care alegerea unui nume o poate avea în viața viitoare a copilului. Adio zodiac chinezesc, ascendent astral și numerologie. Bună ziua "scrie numele și apasă tasta enter". Cu un singur click, orice viitor Nicolae Ceaușescu sau Osama bin Laden vor fi uciși din fașă, iar Saddam Husseinii lumii vor purta cu lejeritate numele de Sajid Hussain, fără să aibă habar ce pericole i-ar fi putut paște pe ei și pe compatrioții lor.

¹ William Shakespeare, *Opere*, vol. I, ESPLA 1959.

² *Hotnews*, 19 martie 2017.

³ *Feminis.ro*, 8 ianuarie 2015.

NUMELE BLESTEMAT

CIPRIAN VÂLCAN

"Un inginer din India care se numește Saddam Hussain nu reușește să își găsească un loc de muncă și consideră că insuccesul lui de pe plan profesional se datorează numelui pe care îl poartă, a cărui grafie seamănă foarte mult cu aceea a fostului dictator irakian Saddam Hussein, relatează BBC.com, citat de News.ro.

La mai mult de 10 ani după ce a fost executat, Saddam Hussein a rămas o prezență uriașă în viața unui bărbat indian. Acest tânăr, care este inginer de marină, nu dorește nici să îl învinovătească pe bunicul lui care a avut ideea de a-l numi ca pe dictatorul irakian în urmă cu 25 de ani. Totuși, după ce a fost refuzat de peste 40 de ori la interviurile de angajare, tânărul a ajuns la concluzia că reprezentanții companiilor cu care s-a întâlnit ezită să îl angajeze din cauza numelui pe care îl poartă, chiar dacă acesta se scrie ușor diferit față de cel al fostului dictator – Hussain, în loc de Hussein.

S-a adresat instanței pentru a-și schima numele de familie în Sajid. Însă roțile birocrăției indiene se învârt încet – la fel ca tentativele sale de a-și găsi un loc de muncă. Deși nu a deschis niciodată prea multe uși în India – și a generat nedumerire și nemulțumire în alte părți ale lumii –, un lucru e garantat: un nume precum Saddam Hussain nu poate să treacă neobservat. La doi ani după ce a absolvit Universitatea Islamică Noorul din statul indian Tamil Nadu, acest tânăr din Jamshedpur, o aglomerație urbană din statul Jharkhand, trece prin momente dificile. A avut note bune la școală, colegii lui de clasă și-au găsit deja locuri de muncă, însă companiile navale refuză să îl angajeze.

"Oamenii se tem să mă angajeze", a declarat Saddam (care va deveni Sajid) Hussain, citat de Hindustan Times. El spune că firmele se tem de complicațiile care ar putea să apară în cazul unui control operat de oficialii birourilor pentru imigrație la granițele internaționale. Saddam a crezut că ar putea să evite foarte ușor acest obstacol prin achiziționarea unor documente noi – un nou pașaport, un nou permis de conducere. Însă CV-urile sale nu pot fi verificate în mod eficient, deoarece el nu poate să furnizeze dovada, sub noul lui nume, că a frecventat acea instituție de învățământ – iar acest fapt se dovedește un exercițiu mare consumator de timp. O nouă audiere la tribunal este programată pe 5 mai, de această dată pentru a forța autoritățile să îi schimbe numele pe certificatele eliberate de școala generală, după ce diplomele sale de studii superioare vor fi modificate » (*Hotnews*, 19 martie 2017).

Sir Alexander Albanus Penrose, un aristocrat britanic născut în 1936, făcuse temeinice studii de istorie antică la Oxford, îl cunoscuse foarte bine pe Toynbee și fusese întotdeauna atras de poveștile unor sclerați iluștri. El a decis să fondeze în 1999 la Montevideo ceea ce soția lui avea să numească în mod ironic, în scrisorile către prietenii săi din Germania și Italia, « Academia Năpăstuiților », o asociație dedicată sprijinirii acelor indivizi care au ajuns să poarte, din motive independente de voința lor, numele unor personalități socotite simboluri eterne ale infamiei.

După ce îl cunoscuse pe Romano, unul dintre fiii lui Mussolini, Sir Alexander începuse să înțeleagă cât de complicată este viața acestor oameni obligați să ducă cu ei povara unor nume blestemate și hotărâse să îi ajute. Cei aleși pentru a locui la hotelul cumpărat de Sir Alexander primeau o rentă lunară ce le permitea să trăiască decent fără să fie nevoiți să lucreze, fiind astfel scutiți de interacțiuni stînjenitoare cu oameni care ar fi putut să se arate șocați de numele lor. Asociația avea un buget suficient pentru a asigura întreținerea a 120 de persoane, dar nu ajunsese să găzduiască niciodată mai mult de 75.

Studiind cazurile celor ajunși la hotelul său de la Montevideo, Sir Alexander observase că numele lor erau datorate fie teribilismului părinților, care se folosiseră de bieții copii ca de niște pamflete-vii pentru a dovedi că au suficient curaj ca să sfideze societatea, fie admirației întreținute în familia lor pentru diverși sclerați iluștri. Printre rentierii lui Sir Alexander puteai să întâlnești doi Adolf Hitler, un Benito Mussolini, trei Iosif Vissarionovici Stalin, un Pol Pot, trei Jean-Bédél Bokassa, doi Nicolae Ceaușescu, o Elizabeth Bathory, două Agrippina Minor, șase Caligula, șase Commodus, doi Nero, un Heliogabal, un Domițian, trei Charles Manson, un Martin Bormann, patru Ivan cel Groaznic, doi Timur Lenk, doi Idi Amin, doi Lavrenti Pavlovici Beria, doi Pablo Escobar, trei Saddam Hussein, patru Ante Paveliă și așa mai departe. Sir Alexander era convins că peste vreo 20 de ani aveau să fie aduși la Montevideo primii Josef Fritzl, Anders Breivik, Said și Cherif Kouachi, Ratko Mladici, fără ca Hitler, Stalin sau Pol Pot să fi apucat să se demodeze cu adevărat.

Saddam Hussain ar fi putut să devină și el eligibil ca rentier al fundației lui Sir Alexander, însă încercarea lui de a-și schimba numele l-a făcut să nu mai apară pe listele angajaților care se ocupă de selectarea celor mai spectaculoase nume blestemate din întreaga lume. Nu-i mai rămîne decât să se străduiască din nou să se angajeze ca inginer naval, chiar dacă va fi nevoit să-și încerce norocul în Coreea de Sud sau în China.

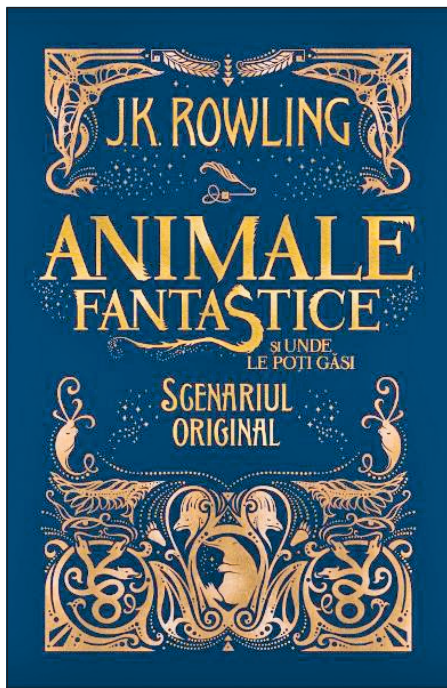
MAGIZOOLOGUL LA NEW YORK

CRISTINA CHEVEREȘAN

Nu știu să se afle pe lista scurtă a eternilor aspiranți la Nobelul pentru literatură, dar nu cred că vor fi fiind mulți cei ce să nu fi auzit până acum numele britanicei J.K. Rowling: cuceritoare în tromba a anilor '90-2000 cu seria *Harry Potter*, care a readus magia în viața de zi cu zi, a transferat-o cu succes pe marile ecrane și, mult mai important, a reaprins în tinerii cititori de pretutindeni pasiunea lecturii și colecționării de cărți, dorința de a urmări aventurile unor personaje dragi, frenezia de a aștepta cu suflul la gură o nouă apariție care să le completeze universul fantastic cu elemente palpitante, inedite. Evident, filmele celebre, averea colosală, publicitatea masivă, multiplele acțiuni caritabile, devoțiunea pentru misiunea filantropică sunt moduri suplimentare în care faima lui Rowling va fi ajuns la urechile unui public mult mai larg decât cel al cititorilor fideli. Curioasă după întâlnirea vizuală cu *Animale fantastice și unde le poți găsi*, – rudă de sânge vrăjitoresc cu universul lui Potter, amicilor și dușmanilor săi –, m-am trezit în față cu nu unul, ci două volumașe semnate de aceeași autoare.

Primul, publicat în 2001, va fi cu siguranță familiar fanilor binecunoscutei serii: Newt (Newton Artemis Fido, într-o minuțioasă informare!) Scamander, magizoolog, cercetător, scriitor, născut în 1897 undeva în Marea Britanie, l-a precedat pe tânărul Potter la înconfundabila școală de magie de la Hogwarts, unde și-a dezvoltat interesul pentru studiul creaturilor fermecate, atrăgându-și în cele din urmă exmatricularea din cauza unor experimente periculoase, asumate în numele unei atrăgătoare colege. Deși apărat pe moment de inconfundabilul Albus Dumbledore, a părăsit instituția fără a-și abandona interesele, continuând o sinuoasă și incitantă carieră în studiul și protecția animalelor fantastice. E, de fapt, motivul pentru care Newt e deja cunoscut admiratorilor lui Harry: pe când simpaticul amic al lui Hermione Granger și Ron Weasley învăța alături de ei cum să folosească farmece la modul profesionist, unul dintre manualele lor de căpătâi era însăși cartea lui Scamander din 1927... *Animale fantastice și unde le poți găsi!* Adică exact acest prim mic op despre care vorbim, scriere presupus prefăcută de însuși Dumbledore, clasică poveste-în-poveste.

La modul științifico-fantastic (la propriu!), Scamander definește bestiarul de care urmează să se ocupe, într-un beneficiu micuților avizi de instruire, oferind o scurtă istorie a opacității neinițiatilor față de practici aparent incompreensibile, precum și o apologie a magizoologiei ca știință a cunoașterii și perpetuării mirificelor specii, în ciuda agresiunilor ce le-ar putea distruge. Urmează, desigur, o taxonomie în toată regula a faunei variate și deloc previzibile a universului păstorit de Ministerul Magiei. Nu știu dacă ilustrata clasificare își va fi făcut drum și în limba română (scenariul despre care vom vorbi imediat există), dar nu e de mirare că Rowling încântă puști și adulți deopotrivă, cu lejeritatea-i de a crea nu doar imagini, ci și cuvinte, limbaje, sisteme întregi de vocabule și idei ce amuză prin sonoritate, originalitate, ingeniozitate. De la A la Z (Y, de fapt!), între Acromantula

și Yeti, vă puteți delecta cu descrieri care dau greutate experienței unei lumi extrem de atent articulate de creatoarea sa.

Cel de al doilea volum este, însă, cel care stă la propriu la baza peliculei ce a rulat nu demult și la noi. Scenariul original, elaborat tot de J.K. Rowling, conștientă că e persoana cea mai potrivită pentru a scrie, de fapt, istoria din spatele manualului lui Scamander: un personaj diferit de Potter, adult, plasat în anii 1920 (una dintre cele mai boeme, extravagante și paradoxale epoci ale Americii moderne). Bine intenționat, sensibil, iubitor de animale (fie ele și fantastice), eroul pare a ajunge întâmplător la New York, cu valiza ponosită din care i se revărsă (sau scapă), pe rând sau de-a valma, prietenii non-umani. La capătul a aproape un deceniu de studii aprofundate pentru cartea de magizoologie, o serie de incidente îi deviază traiectoria și îl atrage într-o complicată confruntare a lumilor magice și nemagice, la un moment în care America e bântuită de extremiști de tipul celor din extrem de vocala grupare a celui de Al Doilea Salem, activiști împotriva vrăjitoriei care, animați de obsesia conspirațiilor de tot soiul, instigă, denunță, militează agresiv.

Ca de obicei, binele și rău sunt pilonii unei bătălii a spiritelor, dar multitudinea de măști, transformări, disimulări permise de jocurile fanteziei întârzie clarificarea rolurilor și separarea apelor, întreținând suspansul. Pentru cititorul atent, interesante vor fi referințele lui Rowling la istorie, cultură, politică, mentalități, stereotipuri, ipocrizii și fanatisme, dovedind o crescândă preocupare pentru ancorarea într-o realitate recognoscibilă adolescenților și adulților momentului. Condamnând, implicit, discursurile violente și promovând valori ușor de dorit și greu de întâlnit (toleranță, deschidere, diversitate, comunicare), scenariul se adresează unei game largi de categorii sociale și de vârstă. Fără a deveni excesiv de explicit sau didactic, recurgând la imaginație debordantă și umor bine strunit, el oferă un basm modern atractiv, dar, pe alocuri, și lecții despre civilizație și neajunsurile ei în ere de răscruce ale omenirii și ne-omenirii deopotrivă. Plăcut mod de a petrece o după-amiază ruptă de imediatul prelucrat cu mult farmec.

"FRANCIZA" HARRY POTTER

ADINA BAYA

Precum cartofii prăjiți de la MacDonald's și sticlele de Coca-Cola, Harry Potter este parte dintr-un brand. Și încă unul foarte puternic. O marcă ce are o identitate vizuală extrem de bine pusă la punct. Începând cu 1997, când a fost lansată prima carte ce îl avea protagonist pe micul vrăjitor cu ochelari rotunzi, prestigiul și atracția față de brandul Harry Potter au fost în creștere permanentă. În prezent, există nu numai șapte filme ce conțin aventuri ale acestui personaj, lansate din 2001 la intervale suficient de bine gândite pentru a ține fanii "la cald", dar și jocuri video, seriale TV și adaptări pentru scena de teatru cu Harry Potter. Plus pijamale, tricouri, căni și brelocuri cu figura celebrului posesor al baghetei magice. Personajul creat de J.K. Rowling și vândut uriașilor din lumea divertismentului american de la Warner Bros (cu obligația exprimată expres de autoare de a păstra actori britanici în interpretarea cinematografică a poveștii) a adunat în ultimele două decenii atât de mult succes comercial încât artizanii marketing-ului feroce care îi stă în spate au decis transformarea lui în "franciză". Cu alte cuvinte, acordarea drepturilor de distribuție a brandului Harry Potter și sub alte forme decât cele ce includ echipa inițială de actori și contextul narativ original, păstrând însă caracteristici distinctivă ale mărcii.

Animale fantastice și unde le poți găsi (*Fantastic Beasts and Where to Find Them*, 2016) e primul film dintr-o serie anunțată de cinci titluri ce intră în cadrul "francizei" Harry Potter. Adică includ personaje și decoruri familiare cititorilor seriei consacrate, dar încearcă și să lărgască nișa de public țintit. Referiri la celebra școală Hogwarts, la tartorele vrăjitor Albus Dumbledore sau la denumirile inventate pentru diverse concepte din arsenalul vrăjitoresc apar în *Animale fantastice*..., dar cunoașterea lor anterioară nu are o importanță crucială. Fanii vechi vor descoperi cu satisfacție că le înțeleg deja, iar celor noi li se va explica suficient de clar ce înseamnă.

În vreme ce ecranizările romanelor lui Rowling ținteau mai ales (dar nu exclusiv) un public aflat în pubertate și adolescență, primul titlu din "franciză" e adresat în egală măsură și adulților. Iar asta nu doar pentru că decorurile depășesc deja epuizatele cotloane ale școlii Hogwarts și ale pădurilor din împrejurimi și au adulți drept personaje principale, ci și prin prisma complexității mizei narative. *Animale fantastice*... se petrece în New York-ul anilor '20 și conține aluzii fine la realitățile vremii, dar și la probleme perene – de la cluburile de jazz din timpul Prohibiției, la corupția din politică și concubinajul acesteia cu mas-media, sau aspectul dezolant al cartierelor sărace în contrast cu opulența petrecerilor clasei înalte. Deși filmul poartă același nume cu cartea, poveștile din cele două sunt destul de diferite. Aflată aici pentru prima dată și în postura de autoare și în cea de scenaristă, J.K. Rowling și-a rescris propria carte pentru a o adapta la marele ecran. Inițial gândită ca un fel de dicționar de creaturi inventate, menit să facă parte din arsenalul de studiu al ficționaliei școli de vrăjitori Hogwarts, povestea primește cap și coadă în momentul în care devine scenariu. Iar în centrul ei este așezat Newt Scamander (Eddie Redmayne) – ce apărea doar ca autor al introducerii în carte –, un

"magizoolog" care călătorește prin lume pentru a colecționa creaturi fantastice. El le salvează de cei mai periculoși dușmani – oamenii – și le așază într-un fel de rezervatie naturală imaginară, aflată între pereții infiniți ai unei valize mari și vechi din piele maro.

Așa cum e de așteptat într-o poveste de J.K. Rowling, filmul abundă în personaje și decoruri care mustesc de creativitate, iar realul și imaginarul sunt concepte între care cel mai adesea nu există o barieră perceptibilă. De la animăluțe pufoase și simpatice, care adoră să fie mângâiate pe cap, până la monștri uriași care dărâmă un cartier întreg în câteva secunde, valiza lui Scamander e plină de creaturi care pot popula cu succes paginile oricărei povești fantastice. Totul începe cu debarcarea lui Scamander în New York, unde lumea vrăjitorilor coexistă cu cea a oamenilor lipsiți de puteri magice și e foarte bine organizată în ierarhii. Venirea lui coincide cu o serie de acțiuni devastatoare al căror autor provine din arealul celor cu puteri supranaturale. Dar e oare o simplă coincidență? Întrebarea funcționează ca motor al poveștii.

Deși se îndepărtează de universul școlii Hogwarts, *Animale fantastice*... păstrează în mod clar amprente brandului Harry Potter. Atmosfera întunecată a castelului cu arhitectură gotică se transferă aici în peisajul urban new-yorkez, motivul copilului abuzat sau abandonat de părinți reappare, la fel ca cel al marginalizării celor care refuză să se conformeze, și, desigur, nu lipsește confruntarea între vrăjitorii răi și cei buni. În vreme ce mesajul suprem al cărților din seria Harry Potter era despre puterea atotcuprinzătoare a prieteniei și a afecțiunii, în *Animale fantastice*... avem și o timidă linie narativă ce trimite spre iubire romantică. Un nou semn că audiența dorită e ceva mai în vârstă. În plus, pentru cine are ochi să vadă, există și trimiteri mai evidente la teoria freudiană: întruchiparea răului e, de fapt, expresia unui spirit reprimat, care izbucnește în acte de violență incontrollabilă. Pe scurt, *Animale fantastice*... e un film care lasă loc pentru suficiente surprize, însă fără a depăși perimetrul unei povești cu happy-end previzibil, absolut necesar succesului de casă pentru care a fost creat în cadrul "francizei".

GRAND HOTEL ABYSS

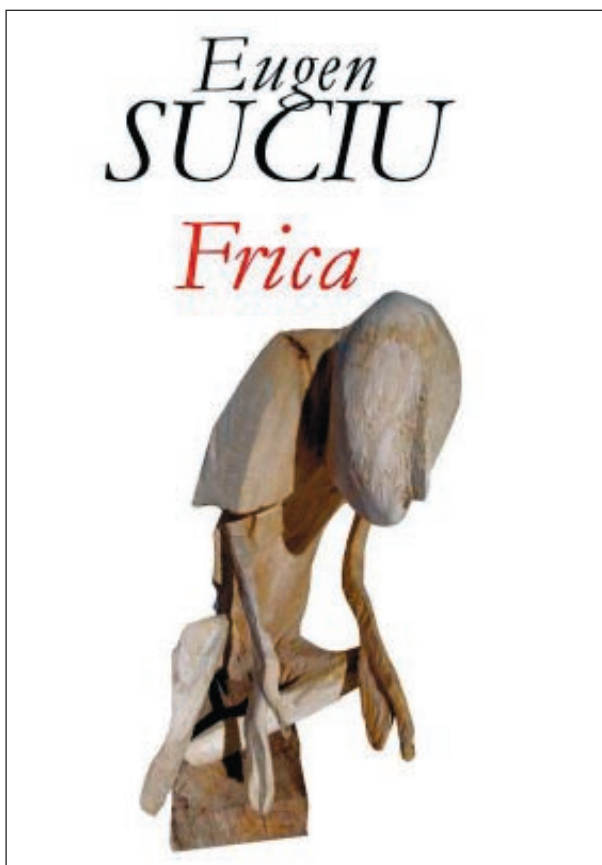
MIRCEA MIHĂIES

Apărute la un interval neverosimil de scurt pentru un autor precum Eugen Suciu — doar patru ani! — *Teasta* (2013) și *Frica* (2017), ambele la editura Tracus Arte și ambele beneficiind de viziunea grafică a lui Mircea Dumitrescu, îl plasează pe poet în *Polul Plus* al liricii române de azi. Abrupte, tăioase, sfichiuitoare, presupunând o intimă cunoaștere a referințelor culturale sau biografice, creațiile sunt mărgelile atrăgător-primejdioase dintr-un șirag carnivor. Intimitatea agresivă a textelor are ceva din rapacitatea termitelor aflate în plin proces de devorare. Nu citești poemele, ci ești atras, smuls, împins, înghesuit într-un turbion de cuvinte și sensuri dinainte știute și manevrate așa cum, în junglă, aborigenul ar mânui o praștie cu pietre de diamant.

Teastă debuta cu o artă poetică din care se desprindeau eclatant dimensiunea filozofică și înălțimea spirituală spre care năzuiește poetul. Explicitare și avertisment, concepția asupra literaturii presupune reculul și reculegerea: "Deșertul cere mult/ și oferă puțin/ este o rană/ a apei/ ca și poemul." Apodictic, ca în majoritatea textelor, suntem puși în fața faptului împlinit. Creația se adevărește a fi definiție, amenințare și execuție: n-are rost să te aventurezi în spațiul ei dacă nu ești pregătit să pierzi și dacă nu accepți ca pe-o inevitabilitate ideea suferinței. Sensurile se află întotdeauna la suprafață, abia degrozate în mici fabule morale. Forța lor nu rezidă, așadar, în abilitatea și promisiunea decipțării, ci în felul în care versurile anihilează tentația interpretărilor. Lanțul hermeneutic e scurt și prapionit într-un sol pietros, acoperit de-un labirint pe cât de etans, pe-atât de transparent. Menhirul a fost — să nu uităm — unul din obiectele-simbol ale începuturilor poetice ale lui Eugen Suciu.

Frica radicalizează această tendință autarhică. Compozițiile sunt doar în mică măsură invitații la dialog. Poetul controlează prea bine semnificațiile pentru a îngădui speculații privind țintele urmărite. Totul e spus direct, într-un dispreț fățîș al retoricii și convențiilor. Versul își asumă, de cele mai multe ori, o singură funcție, cea a comunicării. Întregul — adică poemul — are aerul implacabil al unui proces-verbal, emanat de o încă nedescoperită arhivă a lui Kafka. S-a vorbit (și am vorbit) despre rețeaua de înrudiri a lui Eugen Suciu. Numele lui Virgil Mazilescu, Gottfried Benn și Paul Celan (dar și inflexiuni ce aminteau de Carl Sandburg, Wallace Stevens și William Carlos Williams) se regăseau în comentariile la scrierile anterioare. Ele s-au estompat acum, lăsând locul straniei, seninei atrocități patentate de autorul *Metamorfozei*. Uluierea e convertită în regulă de funcționare existențială, iar viziunea e țiplă ce învește ecorșul unui trup ulcerat: "Am străpuns inimile groase/ mîncăm cu capul plecat/ supă de culoarea cositorului/ și visăm la vremurile când/ cu un săculeț de piper/ puteai să trăiești/ lipsit de griji/ o viață întreagă/ trăim în mintea unei balerine/ cu picioare scurte/ care stă în fața noastră/ 'dreaptă ca un reproș'/ o orgă cu gratii de lemn// când i-au dat mugurii/ ceilalți copaci/ au început să rădă și au zis/ 'uitați-vă la frasin/ s-a jucat cu degetele în cenușă'".

Temele mari ale cărții sunt explorări ale dramei tranziției, a pierderii consistenței prin consum cronologic, a diluării, a împușinării. Combustia existențială se erodează inexorabil, prin asumarea forțată a unei ciclicități distructive. Timpul nu e, totuși, doar un agent al disoluției, ci și martorul neputincios al ravagiilor produse de o forță superioară lui. Într-un loc "toamna fură zilnic/ câte șase minute din zi/ și din viața cerbilor/ cu coarnele mari", într-altul iarna scurtează dramatic ciclul vieții, incapabilă să se acomodeze noilor ritmuri ("Anul ăsta iarna/ a coborât mai devreme/ vrăbiile din casa măceșului/ n-ai mai apucat/ să le pui nume", într-altul "ploaia nu se mai oprește/ peisajele devin

ipohondre/ erorile răsună în coșul pieptului/ ca niște clopote/ umbrele nu mai au limite/ în case au loc dispariții."

Explicit, poetul deplânge lipsa opțiunilor, compensată prin aglutinarea imaginilor-situație ce conferă un aer de suprealism hrănit cu disperare: "dimineata citesc/ prima hieroglifă scrisă de aer/ etichetele de pe slămina atârnată în turle/ magnetii din creierii berzelor/ inscripțiile din cimitirul cifrelor/ și mai ales panica potecilor ofilite/ pe care atât de bine/ o descrie mercurul." Ele sugerează intenția de a înlocui realitatea ("cartea amară") cu fragede constructe ce vestesc multiplicarea aproape canceroasă a instanțelor vieții. Absența unui ghid ("aș vrea să dansez/ cu cineva/ care cunoaște pașii") transformă existența într-o peripatetizare disperată și temătoare pe marginea unui hău devorator, într-un totu asemănător cu kafkaescul Grand Hotel Abyss (deși sintagma e a lui Georg Lukács.)

Întregul demers al lui Eugen Suciu conține semnele a ceea ce Harold Bloom numea "anxietatea influenței". Frica de contaminare (inclusiv literară) ia forme paroxistice, prin asumări repetate și din ce în ce mai violente ale singurătății. Semnele cele mai frecvente ale acesteia sunt întunericul, abandonul și boala. Personificată, poezia-viață e asemeni inimii sângeroase a palidului asasin ivit din convulsiile incontroabile ale conștiinței: "Tertipuri înșelătoare/ ale cașaloților/ cu o singură gură de aer/ captează deplin/ imaginea soarelui/ și întunericul albastrui/ traversează fusul orar". În formă radicală, întunericul instituie condițiile unui holocaust al sentimentelor, poartă de intrare spre uși apărute de "clanțele reci" ale disperării și neputinței de a comunica: "E ca și cum/ ai frământa un glonte/ cu mâinile goale/ în întunerecul din hambar// După o jumătate de an/ a trebuit să admiți/ că niciodată/ nu o să mai aduni/ destulă speranță/ ca să viețuiești cu altcineva/ și că nici nu-i poți cere/ unui regret/ să fie spontan/ și-ar pierde reputația." La fel și în exprimarea ultimă a dezolării: întunericul e doar "ecoul laș și prudent" al viețuirii banale, lipsită de orizont și voință.

Micul ton sarcastic din finalul textului citat (numit, nu întâmplător, *Punct*) ridică pe de-a-ntregul cortina asupra mutației fundamentale din scrisul lui Eugen Suciu produsă de acest volum. Cărțile anterioare cochetau cu un anumit ermetism, irigat de apartenența la o familie de spirite bine

definite — pe unii dintre componenți i-am menționat în rândurile de mai sus. Acum, poetul evoluează cu garda lăsată, indiferent la amorsarea discursului de-o subiectivitate extremă, idiosincronică și impredictibilă. Actul creației e însoțit de o opțiune (tulburată de spaime și decepții) pentru *transparență*, pentru comunicare directă și comuniune intelectuală. Vechile strategii s-au topit într-o viziune integrantă, pentru care trecutul nu e decât — cum o spune titlul unui poem — o "pierdere colaterală": "Nu mai trebuie/ să te ferești de transparență/ aproape ți s-au golit venele/ / departe de violoncel/ ardem în creuzete/ o inimă calcinată de cuvinte// hăituiți la vedere/ de huliganismul efeminat/ al semnificației".

Există în textul citat o declarație de principii cât se poate de radicală. Ea nu va fi urmată *ad litteram* în întregul volum. Schijele neliniștii și ghearele friei pândesc pretutindeni în această carte de-o frumusețe rece și cotropitoare. Resursele umane par insuficiente pentru această abordare lirică, ce seamănă mai degrabă cu o exorcizare decât cu o expiere. Reculul e datorat "excesului de realitate" ce așteaptă să fie integrat în noul discurs despre teamă, singurătate, diminuare, pierdere, frică și dispariție. Mizele textului nu pot fi *acum* altele decât cele ale omului.

Înfășurat în litere asemeni păianjenului în firul subțire de salivă care-i e casă, destin și pedeapsă, Eugen Suciu reduce progresiv intensitatea tonului: marele său atu constă în arta de a crea reverberații terifiante în adâncimile conștiinței, nu la suprafața ei. Chiar dacă lasă impresia că sunt transcrieri/ împotriviri cinice ale sentimentului devorator de spaimă, poemele recente au un miez agorafobic indestructibil. Ele sunt asemenea unor urlete nerostite, care desfigurează halucinatoriu și îngaimă înfricoșător: "Vântul înfășurat pe secure/ i-a înăsprit ochii/ ochi ghemuiți/ în acreala/ dreptului ei istoric// sub unghii/ superstiții posomorâte/ înfipte în carne/ au hașurat definitiv/ tăcerea galbenă/ care mustește ca o mlaștină/ între noi/ / uneori/ 'chiar înlăuntrul meu/ un cuvânt ce părea părăsit/ tresare în somn// 'bubuie în munți/ și decolorează capcanele'".

A rămas, în schimb, intactă ironia amară a eroului sortit să-și trăiască drama într-o pantomimă fără vigoare, punctată însă de virulente formule ale refuzului: "Atât am reușit/ să smulg de la viață:/ să nu le fac ceaiul/ din apa cerută." Pas cu pas, discursul se încarcă de premoniții și viziuni apocaliptice — anticipări și respingeri ale inevitabilului. Stagnarea se insinuează inexorabil, în imagini ale epuizării, spaimei și ororii. Resemnarea ("Poeții bătrâni/ dispuși să dispară/ palpită pe luciul unei granițe") și neputința ("parcă și mama/ se decolorează puțin/ și nu mai semnaleză momentul/ dintre tot și nimic") instituie polii tragici ai unei poezii în care ardoarea și paralizia s-au travestit ca pentru un spectacol dominat de coșmarul și forța ce-și trec unul altuia însemnele triumfului și ale suferinței — sau, cu vorbele poetului, "dezastre și chilipiruri".

În cazul lui Eugen Suciu nu poți invoca nici vecinătățile, nici influențele, nici contextele creatoare. El aleargă, încă de la prima carte, pe propriul culoar, singura competiție fiind cu sine — forma cea mai dificilă a supraviețuirii în artă. Atât *Teasta*, cât și *Frica* sunt dovezi ale unei excepționale înzestrări poetice, dublată de o retorică hiperboliza(n)tă a responsabilității față de cuvânt. Voce singulară, nod de contradicții, conștiință vulnerată — "sfânt trup și hrană sieși" — Eugen Suciu este numele unuia dintre puținii poeți români importanți de azi. *Frica* rotunjește, pulsativ, baletând între fast și frison, asemeni unei inimi incandescente, un parcurs creator admirabil.

* Eugen Suciu, *Frica*. Editura Tracus Arte, 2017.